# lastik izinde 80 yıl

## SELANİK'TEN AVUSTRALYA'YA YALMAN AİLESİ

Şen Yalman

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

# LASTİK İZİNDE 80 YIL

## {Selanik'ten Avustralya'ya Yalman Ailesi}

Şen Yalman

İş Bankası Kültür Yayınları - 2021

# Söze Başlamadan…

Söze başlamadan dedim ama söze girmekte geç mi kaldım duygusu da bu kitaba çalışırken yakamı hiç bırakmadı. Başlarken editörüme, “Bilemiyorum yapabilecek miyim, ama denemek istiyorum” dediğim gün hâlâ hatırımda…

Niye bu kitabın yazılmasını istedim? İçine doğduğum ailenin hikâyesi, Osmanlı İmparatorluğu’nun hem ticari ve ekonomik hem de kültürel ve siyasi bakımdan en dinamik kentlerinden biri olan Selanik’te başlıyor. Büyükbabam Osman Tevfik Bey, Selanik Askerî Rüştiyesinde Atatürk’ün yazı ve tarih hocalığını yapmış, gençliğinde İstanbul’daki aydınların da yazılar gönderdiği Gonca-i Edeb ve Mütalaa dergilerini yayımlamış, emekliliğinden sonra da kendisini tamamen güzel yazı sanatına vererek usta bir hattat olmuş, ince zevkleri olan biriydi. Selanik’te dergiler yayımladığı dönemde, büyükbabamı adeta kontrol altında tutmak amacıyla, Yıldız Sarayı tarafından İstanbul’da Matbuat Genel Müdürlüğü’nde bir görev verilince, ailenin İstanbul yılları da başlamış oldu.

Amcam Ahmet Emin Yalman, Ertuğrul Özkök’e, “hepimiz onun şapkasından çıktık” dedirtecek kadar Türk basınında iz bırakmış bir gazeteciydi. Neredeyse ailenin de mottosu haline gelen, “eğriye eğri, doğruya doğru” düsturu ile 62 yıl boyunca basın ve ifade özgürlüğü için yolsuzluklara karşı kalemiyle mücadele vermiş; bu uğurda sürgünler, hapisler yaşamış; zarif, nüktedan, çalışkan ve kelimenin tam anlamıyla gezgin biriydi. Bir yandan da yeğenleri ile kahkahalar atan bir çocuktu.

Biz bu kitabı hazırlarken amcam üretmeye devam ediyordu. Önce 1914’te Columbia Üniversitesi’nde yazmış olduğu doktora tezi, Modern Türkiye'nin Gelişim Sürecinde Basın 1831-1913 (The Development of Modern Turkey as Measured by Its Press 1831-1913) yayımlandı. Ardından Yale University Press tarafından basılan, 1930’da Birinci Dünya Savaşı’nın ülkeler üzerinde yarattığı yıkımı inceleyen, bir tarih ve ekonomi araştırmaları dizisi için yazdığı 310 sayfalık cilt, Birinci Dünya Savaşanda Türkiye (Turkey in The World War) adıyla kitap olarak yayımlandı. Her iki kitap da İş Bankası Kültür Yayınları tarafından İngilizceden çevrilerek yayıma hazırlandı. İlk baskısı 1945 yılında yapılan Naziliğin İçyüzü adlı kitabının yeni basımı Yapı Kredi Yayınları tarafından Haziran 2019’da yapıldı. Şu sıralar bir kitabının daha yeni baskısı yayıma hazırlanıyor; ona hâlâ

yetişemiyoruz.

Babam Rıfat Yalman ailede ticarete yatkın, girişimci olan kişiydi. 1927 yılında amcam Ahmet Emin Yalman ve aile dostları Kemal Halil Tanır Bey ile kurdukları aile şirketi Tatko ile Türkiye'ye Goodyear, Chrysler, Caterpillar gibi markaları getirip Goodyear yönetimini Türkiye'de lastik üretimi yapacak bir fabrika kurmaya ikna eden, Türk lastik sektörünün bir gün tarihi yazılırsa onsuz yazılamayacak, tutkulu bir iş insanıydı.

Ailenin diğer üyelerinden küçük amcam Mustafa Vacit Yalman, Tatko'nun gelişip büyümesine, Chrysler'in Türkiye'de fabrika kurmasına, Galatasaray'ın bugün en büyük varlıklarından biri olan Florya Tesisleri'nin ve Kuruçeşme'deki Galatasaray Adası'nm kulübe kazandırılmasına, kuzenim Tunç Yalman yönetmen ve oyuncu olarak Türk tiyatrosuna, ağabeyim Nur Yalman sosyal antropoloji ve Ortadoğu'da din ve siyaset araştırmalarıyla akademik dünyaya, diğer kuzenim Alp Yalman Galatasaray ve Türk futbol tarihine, Ali Yalman ise matematik dünyasına emek verdiler.

Ben ömrümün elli yılını Türk lastik sektöründe geçirdim, babam gibi Trakya ve Anadolu'yu, amcam gibi dünyanın dört bir yanını dolaştım. Ailemin isteği ile iş idaresi eğitimi aldım ama kendim için İngiliz Edebiyatı okuyarak edebiyat dünyası içinde en azından iyi bir okur olmaya her zaman gayret ettim.

Ailenin bu renkli kişiliklerinin etrafında Fahrelnissa Zeid, Bedri Rahmi Eyüboğlu, İbrahim Balaban, Ali Karsan, İdil Biret gibi sanatçılar, dönemin ünlü gazetecileri ve iş insanları olunca, insanın gözü de, kulağı da güzel şeylerle doluyor. Yalmanları düşündüğüm zaman, yaptıkları işlerdeki ciddiyetlerinin yanı sıra neşeleri, nükteleri, yaşama sevinçleri de geliyor aklıma... Bunlara bir de yıllarımı geçirdiğim lastik sektöründeki kimi zaman gülümseten, kimi zaman uykusuz gecelere mal olan olaylar da eklenince, tümünden süzülen küçük anekdotlar birikip bu kitaba yansıdı. Kitap bu şekilde okunursa sevinirim. Ülke gündeminde yer alan olayların bizim günlük yaşantımızı nasıl etkilediğine de kitapta yer vermeye çalıştık.

"Otobiyografiler taraflı olmaktan kurtulamaz" der eleştirmenler; insan kendi yaşadıkları ve birikimleri ile bakıyor etrafına...
Yazıya geçirmenin her zaman bir sorumluluğu vardır, o nedenle elimden geldiği kadar çok yönlü anlatmaya gayret ettim.

Bu kitabın yazılması konusunda ısrarını hiç yitirmeyen ve böylesine meraklı, çalışkan bir editöre beni teslim eden dostum Nural Denker'e

teşekkür etmeliyim. Editörüm, aslında kitabın yazarı Elif Aydoğdu ile iki yıl boyunca, bazen saatlerce süren konuşmalar yaptık. Ailem hakkında benim bile farkında olmadığım, üzerinde durmadığım noktaları buldukça çalışma keyiflendi. “Bellek bu, yanılabilirim” diye anlattığım olayları basından, amcamın anılarından, kitaplardan, türlü kaynaklardan araştırıp sabırla zenginleştirdi, akıcı bir üslupla kaleme aldı; minnettarım.

Hayattaki en büyük şansım olan sevgili eşim Yıldız da bu kitabın olmasını çok arzu etti ve ilk günden itibaren hep destekledi.

Ümit ederim ki bu kitap yıllar sonra lastik sektörünün tarihinin yazılmasına küçük bir katkıda bulunur.

Şen Yalman, İstanbul, 2019

# Savaşın İçine Doğduk

İkinci Dünya Savaşı Türkiye sınırlarına yaklaşmaya başlayınca büyükbabam aileyi toparlayıp Bursa'ya götürüyor. Çekirge'de bir ev tutuyorlar. Birinci Dünya Savaşı'nı, işgal İstanbulu'nun zorluklarını yaşadıkları o yılları çok güç şartlarda geçirdikleri için İstanbul dışında olmanın daha güvenli olacağına inanıyorlar. Bursa'da günlük yaşam için ihtiyaç duyulan malzeme ve yiyecek bulmak nispeten daha kolay.

O yıllara dair hatırladığım tek şey, şık giydirilerek annem, babam, ağabeyim ve ben bir aile ziyaretine gidiyoruz. Dört ya da beş yaşlarındayım. Evin bahçesinde küçük bir havuz var. Havuzdaki kırmızı balıklara bakarken çok eğilmiş olmalıyım ki havuza düştüm. Bizimkiler daha yemeğe oturmadan, ne yazık ki ailece geri dönüyoruz. Dayak yemedim ama babamın çok kızdığı hâlâ hatırımda.

Şimdi yıllar sonra ağabeyimle konuşurken öğreniyorum ki, ziyarete gittiğimiz ev Şeyhülislam Ahmet Muhtar'ın oğlu Necmettin Molla'nın eviymiş. Bursa, Çekirge'de, büyük bir bahçenin içinde, yan yana iki köşkte komşu oturuyormuşuz. Necmettin Molla valilik, nâzırlık, sadrazam vekilliği yapmış bir isim. Müzik yapımcısı Arif Mardin ve halkla ilişkiler duayeni Betûl Mardin'in büyükbabaları. Necmettin Molla, soyadı kanunu çıkınca Kocataş, bizimkiler de "sarp", "dik", "dağın tepesi" anlamına gelen Yalman soyadını almışlar.
Türk tarihinde Yalman Kılıç ya da Yalmanlı Kılıç diye tabir edilen çok keskin bir kılıç türü var, belki bu da seçimlerinde etkili olmuştur. Bu kılıcın uç kısmında, her iki yöne de keskin bir bölüm yer alıyor. Doğrusu amcamın aykırılığına da çok yakıştırıyorum bu seçimi.

Aile şirketimiz Tatko'nun hukuk danışmanı ve yönetim kurulu üyesi, ünlü hukukçu Ebül'ulâ Mardin, Kocataş ailesinin damadı. Tatko'nun kurucularından Kemal Halil Tanır da bu ailenin damadı. O zor günlerde bir arada yaşamış bu iki aile daha sonraki yıllarda birlikte çalışmaya devam etmiş. Şimdi böyle anlatınca insana karışık

geliyor ama büyük ailelerin bir arada yaşadığı yıllarda amcalar, dayılar, baldızlar, kayınbiraderler, damatlar, kuzenler, büyük halalar, hep birarada yaşanıyordu. Biraz da dönemin sosyal ve ekonomik şartları bunu zorunlu kılıyordu.

Bursa'dan İstanbul'a döndüğümüz zaman kentte karartma uygulanıyordu. Işıldaklar hava kararıktan sonra uçakları görmek için

göğü tarardı ve siren sesleri beni çok korkuturdu. Ruslar geliyor diye de korkardım. Camlardaki siyah storlar, evin loş hali ve bekçilerin düdük sesleri bir çocuğu ürkütmeye yeterdi.

# Amcam Ahmet Emin Yalman

Yalman ailesinin meşhurları çoktur; en derin iz bırakanı herhalde amcamız, gazeteci Ahmet Emin Yalman'dır. Otomotiv ve lastik sektörünü iyi bilenler Tatko'dan dolayı babam Rıfat Yalman'ı ve amcam Mustafa Vacit Yalman'ı tanırlar. Ağabeyim Nur, Cambridge Üniversitesi'nde başlayıp, 1972'den bu yana Harvard Üniversitesi'nde sürdürdüğü sosyal antropoloji ve Ortadoğu çalışmaları ile akademik dünyada en çok bilinen Yalman olabilir. Ama bir tiyatrocuya sorsanız, belki o da Türk tiyatrosuna büyük katkısı olan Tunç Yalman'ı söyler. Bir GalatasaraylIya sorsanız, o ise kulübe Florya tesislerini kazandıran Mustafa Vacit Yalman ya da Alp Yalman der. 1960-2000 arasında lastik piyasasında olanlar da belki beni, Şen Yalman'ı bilirler. Bir matematikçi ya da briç meraklısı Ali Yalman'ı, ODTÜ'lü öğrenciler ise Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümlerinde akademik kariyerini yakın zamanda tamamlayan, Nigâr halamın torunu Galip Yalman'ı bilebilir. Yurtdışında iş dünyasını takip edenler, uzun yıllar Ford Motor Company'nin Detroit'teki üst yönetiminde görev alan, ağabeyim Nur Yalman'ın oğlu Murat Yalman'ı tanırlar. Daha Yalmanlar'ın genç kuşağını saymadım bile; onlar da kendi çalıştıkları alanlarda güzel işler yapıyorlar.

Ahmet Emin Yalman 1950'lerde Türkiye'nin en itibarlı gazetecilerinden biriydi. İstanbul Hukuk Fakültesi'nde öğrenciyken Sabah gazetesinde çalışmaya başlayarak gazeteciliğe ilk adımını attı. 1910 yılında Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu ve aldığı devlet bursuyla ABD'ye giderek New York'ta bulunan Columbia Üniversitesi'nde, Siyasi İlimler Fakültesi'ndeki eğitimine başladı. "Ben sosyolojiyi ana saha diye seçtim. Tarihi birinci, iktisat ve mâliyeyi ikinci yardımcı saha diye kabul ettim" diyor kitabında. 1912 yılında Pulitzer'in desteği ile Columbia Üniversitesi'nde Gazetecilik bölümünün kurulduğunu öğrenince oradan da dersler almaya başlıyor ve dönemin hem önemli gazetecisi, hem okulun müdürü hem de eski bir Osmanlı vatandaşı olan Mardinli Dr. Talcott Williams ile tanışıyor. Bu tanışıklık amcama inamlmaz bir ufuk açıyor. 1912-13 sömestr dönemi bittiğinde hocası Colorado'da yapılacak olan "National Editorial Association" (Millî Gazete Editörlüğü Cemiyeti) toplantısına kendisi yerine konuşmacı olarak katılmasını sağlıyor ve güzergâhı üzerinde uğrayacağı eyaletlerdeki irili ufaklı çok sayıda gazetenin editörlerine mektuplar yazarak, oralarda birer hafta stajyer gibi çalışıp deneyim kazanmasına vesile olan yoğun bir program yapıyor. Bu gazetelerin çoğunda yazıları yayımlanıyor. Doktorasını The

Development of Modem Turkey as Measured by It's Press adıyla 1914'te veriyor. Bu tez 2018'de, Ali Yalman'ın uzun süren çabası ve benim de desteğimle İş Bankası Kültür Yayınlarından, Birgen Keşoğlu'nun çevirisi ile Modern Türkiye'nin Gelişim Sürecinde Basın 1831-1913 adıyla yayımlandı. Yine 1930'da, Amerika'da Yale University Press tarafından Birinci Dünya Savaşı'nı her yönüyle ele alan bir kitap yayımlanır. Bir tarih ve ekonomi araştırmaları dizisinin parçası olan bu kitaba amcam Turkey in the World War başlığı ile kapsamlı bir bölüm yazar. Bu bölüm de 2018'in Aralık ayında, yine İş Bankası Kültür Yayınlarından, Birgen Keşoğlu çevirisiyle, Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye adıyla kitap olarak basıldı. 1945 yılında önce Vatan gazetesinde tefrika olarak yayımlanan, sonra Vatan matbaasında kitap olarak basılan, İkinci Dünya Savaşı öncesini ve Hitler'in yetiştiği ortamı anlattığı Naziliğin İçyüzü adlı kitabının ikinci baskısı da Yapı Kredi Yayınlarından Haziran 2019'da çıktı. Amcam üretmeye devam ediyor diyerek övünmekten kendimi alamıyorum.

Amcam Ahmet Emin Yalman yazılarını eski yazıyla ve çok hızlı yazardı. Her yerde yazabilirdi; vapurda, trende... Gürültüden hiç rahatsız olmazdı. Daktilo kullandığını hatırlamıyorum. Neredeyse elini kaldırmadan, steno gibi eski Türkçe yazardı. Matbaadakiler onun el yazısını çözmeye alışmıştı, yazıları doğrudan dizgiye giderdi. Akıcı, nüktedan ve taze dili okuyucuyu kolayca kavrardı. Ancak iyi bir hatip olmadığından, kürsüde akıcı bir konuşma yapmanın zorluğundan da hep yakınırdı.

Bir dönem yurtdışında en çok tanınan Türk gazetecilerden biriydi. Hayatımda onun kadar çok seyahat eden ve gezmeyi seven az insan tanıdım. Gazetecilik mesleğinin örgütlenmesinde aktif çalışan isimlerdendi. New York'ta 1950 yılında kurulan ve kuruluşundan bu yana basın özgürlüğü için mücadele veren, üyeleri arasında dünyanın önde gelen gazetelerinin editörleri, köşe yazarları ve yöneticileri bulunan Uluslararası Basın Enstitüsü'nün (International Press Institute-IPI) kurucu üyelerindendi. İkinci başkan sıfatıyla yıllarca Türkiye'yi temsil etti. Türkiye Basın Enstitüsü kurucularından ve ilk başkanlanndandı.

Amcam son derece sempatik, gayet kibar, konusuna hâkim biriydi. Sizi dinler ama kendi bildiğinden de kolay kolay vazgeçmezdi.

Çıkardığı ve başyazılarını kaleme aldığı Vatan gazetesinin tirajı bir dönem 100.000'e kadar ulaşmıştı. İsmet İnönü ile unutulmaz polemiklere girerlerdi. Ahmet Emin, Demokrat Parti'nin de kurucularındandı. O zamanlar ailede buna çok ehemmiyet verilirdi. Amcam ailenin ilk çocuğu olarak, yedi kardeşin büyüğü sıfatıyla aile

içinde farklı bir konuma sahipti. Kaderin cilvesine bakın ki, gazeteciliği nedeniyle önce Kütahya'ya, sonra Malta'ya sürülen Ahmet Emin Yalman, kurucusu olduğu Demokrat Parti tarafından yetmiş iki yaşında hapse mahkûm edildi; korkunç günlerdi! Ben tam o günlerde Ankara'daki Ordu Donatım Okulu'nda yedek subaydım. Selâmi Akpınar, Vatan gazetesinin mesul müdürüydü. İkisi birden Pulliam Davası nedeniyle mahkûm oldular. Amcam sağlık sorunları nedeniyle verilen doktor raporu ile cezasının büyük kısmını hastanede geçirdi. Selâmi Akpınar ise, 27 Mayıs 1960 İhtilali'nin hemen ertesi günü bütün basın cezalarının Milli Birlik Komitesi kararı ile "keenlemyekûn" yani hiç olmamış gibi, yok hükmünde kabul edilmesiyle Toptaşı Cezaevi'nden çıkarak özgürlüğüne kavuştu.

O günlerin meşhur basın davasıydı Pulliam Davası... Düşündükçe bugünlerde daha çok aklıma geliyor. Size bu olayı biraz o günün basınından aklımda kalanlardan, biraz evde konuşulanlardan, biraz da Sevgili Selâmi Akpınar'ın Babıâli'de 65 Yıl adlı hatıratından ve amcamın anılarından aktarayım da, memleketin basın özgürlüğü karnesinin bir de dününe bakalım:

"Amerika'da Indianapolis ve Arizona Republic gazetelerini çıkaran Eugene Pulliam eski bir dostumdu. Milletlerarası Basın Enstitüsü'nün kongrelerinde defalarla buluşmuştuk.

1958 Eylülü'nün başında kendisinden bir mektup aldım. Başbakan Adnan Menderes ile konuşmalar ve diğer incelemeler yapacağını bildiriyordu. Derhal cevap vererek ayın on sekizinde yemeğe çağırdım. 8 Eylül tarihli mektubunda şunları yazdı: 'Başbakandan bir mülakat rica ettim. Kabul etti, fakat gün ve saat düşmedi. İstanbul'a gelişimden sonra mektuplaşır ve buluşma zamanlarımızı kararlaştırırız.'"

İki dostun yazışmaları Türkiye'ye gelene kadar devam eder. Türkiye'de Pulliam her an Başbakanlıksan telefon gelebilir diye üç gün Hilton Oteli'ndeki odasından ayrılmaz. Gelen telefonlar ile randevu sürekli bir sonraki güne ertelenir. En son "Başbakan yarın vapurla İzmir'e gidiyor. Davetlisi olarak eşinizle birlikte gelmenizi rica ediyor. Vapurda bol bol sizinle görüşecek..." denir. Karı-koca Pulliam'lar da seve seve daveti kabul edip Ege vapuruna binerler. Dönemin Basın-Yayın Genel Müdürü Prof. Dr. Halil Demircioğlu gazeteci çiftle çok yakından ilgilenir ama Menderes ile yapılacak mülakattan hâlâ haber yoktur. Ertesi gün Menderes ile güvertede karşılaşan Eugene Pulliam, Amerika'dan yazılı olarak bildirdikleri ve kabul edilen mülakat talepleri için geldiklerini, üç gün Hilton Oteli'nde telefon beklediklerini anlatır. Menderes, "Böyle bir görüşme

isteğinden benim hiç haberim yok...” der.

Pulliam ve eşi, “Türkiye’de uğradıkları bu manasız oyalamalar ve muameleler karşısında çok kızarlar, Türkiye’de 1957 seçimlerinden sonra hüküm süren kin ve nefret havasından ve basına yapılan sert baskılardan dolayı da üzüntü duyarlar.”

Amerika’ya dönüşte Pulliam çok sert iki yazı yazar ve bunlar çalıştığı gazetelerde yayımlanır. Ahmet Emin Yalman’a da bunları gönderir. Amcam hem mektupları Türkçeye çevirip yayımlar hem de konuyla ilgili sert bir başyazı yazar.

Mektupların Türkçe çevirileri diğer gazetelerde de yayımlanır. Hepsi hakkında hükümet dava açar. D/ws, Dünya, Vatan gazeteleri ile İstanbul’da yayımlanan Kim, Altıok ve Nazilli’de yayımlanan Kervan dergileri hakkında açılan davalar sonucunda sahip ve yazı işleri müdürlerine toplam 95 ay hapis, 28.888 lira para cezası verilir. Babam ve tüm aile bu süreçleri yakından izler, amcam için kaygılanır; ancak onun inandığı yoldan dönmeyeceğini de bilirlerdi.

Amcam Ahmet Emin yazılarını ada vapurunda ya da Büyükada’daki Lunapark Gazinosu’nda yazardı. Lunapark bugünkü Aya Yorgi Kilisesi’ne çıkmak için küçük tur ve büyük turun başlangıç noktasında bulunan, dönemin ünlü gazinosuydu. Bugün ne yazık ki izi bile yok! Adada Rumların, Ermenilerin yoğun yaşadığı günlerde çok eğlenceli geceler düzenlenirmiş. Adanın en güzel zamanları... Amcam Lunapark’ta yazısını tamamlayınca bize uğrardı.

Büyükada’ya geldiğinizde sola giderseniz Maden, sağa giderseniz Nizam tarafıdır. Biz Nizam’da otururduk. Borovalılar’ın büyük bir konağı vardı, Ahmet Emin Bey’in evi de onun karşısında idi.

O zamanlar, 1950’lerde adada yaşayanlar birbirini tanırdı. 5:45 ada vapurunda herkesin yeri vardı. Yerler numaralı değildi ama herkes kimin nerede oturduğunu bilirdi ve kimse başkasının yerine oturmazdı. Çoğu zaman Eminönü, Tahtakale ve Perşembe Pazarı’ndaki gayrimüslim tüccarlar yanlarında çalışan birilerini yollarlardı, çünkü vapur bir saat evvel gelip Karaköy İskelesi’ne yanaşır; beşi yirmi geçe de dolmuş olurdu. Tüccarlar beş buçuk gibi gelir, emanetçilerinden yerlerini alırlardı. Babam üst katta, solda, çıkışa yakın bir yerde otururdu. Ahmet Emin amcam yirmi beş kuruş fark vererek vapurun arkasında, yazılarını yazabileceği bir masa bulunan lüks mevkii tercih ederdi. Kendisi de dahil, bu bölümde oturanlara da “enayiler” diye takılırdı.

Amcam bize geldiğinde küçük olduğum için öncelikle benimle meşgul olur ve genç bir delikanlı olan ağabeyimle sohbet eder, babamla da tavla oynardı. Birbirimize hikâyeler anlattığımızı ve amcamın bizim anlattıklarımıza kahkahalarla güldüğünü hatırlıyorum. Ailede entelektüel uğraşları olan Ahmet Emin Bey, ticaretle uğraşan ve girişimci olan ise babam Mehmet Rıfat Bey idi. Büyük aile terbiyesi gereği, ağabeyinin kurduğu gazetelerin idari işlerinde bir süre çalışmıştı.

Ahmet Emin Yalman 62 yılını verdiği gazetecilik mesleğinde birçok ödül sahibi oldu. Defalarca gazetesi kapatılan ve hakkında mahkûmiyet kararları olan Ahmet Emin Yalman'a yurtdışındaki meslektaşları ve basın örgütleri ilgisiz kalmadı. California ve Georgia Üniversiteleri 1961 yılında kendisine altın plaket Üstün Cesaret Armağanı verdiler. 28 Mayıs 1966'da, Kopenhag'da Uluslararası Gazete Sahipleri Federasyonu her yıl basın özgürlüğü için mücadele veren bir gazeteciye verilmek üzere "Hürriyetin Altın Kalemi" ödülünü başlattı. İlk ödül, ömrünü basın ve ifade özgürlüğüne adamış, bu uğurda vurulmuş ve birçok bedel ödemiş bir Türk gazetecisi olarak Ahmet Emin Yalman'a verildi. Galiba gurur duyduğu diğer bir ödülü de, 1971 yılında güzel bir törenle Kültür Bakanı Talat Halman tarafından verilen Devlet Kültür Armağanı idi.

Babam Vatan gazetesinin idare müdürlüğünü yaptığı dönemde, Birinci Dünya Savaşı sonrasında, 1923 yılında Almanya'ya, Berlin'e gazete için baskı makineleri almaya gitmiş. Almanya'nın savaş sonrası harap haline tanıklık etmiş. Berlin'de üç ay kadar kalmış. O arada çok güzel İngiliz kumaşı bulmuş, bir de tavsiye ile iyi bir Alman terzi bulup kendisine bir takım elbise yaptırmış. Terzi elbiseyi teslim ederken, "Çok teşekkür ederim, anlaştığımız fiyata paramı veriyorsunuz ama aradan geçen bir ay zarfında Alman parası o kadar devalüe oldu ki, ben bu elbise için aldığım terzilik paramı bu sabah otobüse verdim" deyince babam da terziye ilave olarak bir sterlin ödemiş. Adam çok sevinmiş. Merak edip araştırınca, o tarihte 220 bin markın 1 sterlin ettiğini, bir ay kadar sonra Ekim 1923'te ise 1,833 milyar markın 1 sterlin ettiğini gördüm ve adamın bir sterline neden o kadar sevindiğini anladım. Bugün bir sterlin hiçbir şey ifade etmiyor ama o günlerde bir ailenin hiç olmazsa bir süre geçimini sağlayacak bir paraydı. Ben de hatırlarım, İngiltere'de 1950'li yıllarda beş pound mendil gibi bir paraydı. O beş pound'u bir yerde bozdurmak istediğiniz zaman hemen bozamazlardı. Londra'daki en pahalı otelde, kahvaltı dahil üç dört pound'a kalırdınız. Kâğıt beş pound'unuz varsa itibarınız da vardı.

Amcamın anılarında bu seyahatle ilgili bir not var. Vakit gazetesinden

ayrılıp Vatan'ı kurduğunda kısa sürede Vakit'in satış rakamlarına ulaşıyorlar. “Yetmiş altı gün devam eden Malta hatıralarının, o zaman çok rağbette olan başyazıların, Ahmet Şükrü’nün canlı röportajlarının, Enis Tahsin’in dikkatli yazı şefliğinin ve Mehmet Rıfat’ın Bâbıâli Caddesi’nde ad bırakan idareciliğinin bu neticeyi almakta büyük tesiri dokunmuştur. Kısa zamanda Vatan, Almanya’dan bir rotatif makine getirtmiş ve İstanbul’un en canlı gazetesi haline gelmiştir” diyerek babamın gazeteye olan katkısını ifade ediyor.

Bu sabah kopardığım Saatli Maarif Takvimi yaprağının arkasında, “19 Aralık 1972, Gazeteci Ahmet Emin Yalman’ın vefat yıldönümü” yazısını okuyunca amcamın gözü üzerimizde gibi hissettim bir an...

# Osman Tevfik Bey

Ailenin meşhurlarından söz ederken, en uzak görüşlüsü ve çocuklarının iyi yetişmesi için çok çalışmış olan büyükbabam Osman Tevfik Bey'i unutmamak lazım. Selanik Askerî Rüştiyesinde Atatürk'ün yazı ve tarih hocalığını yapmış, gençliğinde henüz on yedi yaşındayken Selanik'te yayımlanan ve on sayı çıkan Gonca-i Edeb dergisinin kurucularından ve yazarlarından biri olmuş. Bu dergiden sonra İstanbul'daki aydınların da yakından izlediği, Edebiyat-ı Cedideciler tarafından yazılar gönderilen Mütalaa adlı haftalık edebiyat dergisini iki yıl süre ile çıkarmış. "Şiirden, tiyatrodan, seyahatten, fotoğraftan hoşlanan büyükbabam için yenilikçi ve değişimden yana bir aydındır demek uygun olacaktır." Sevdiği meslek gazeteciliktir. Bazı yazılarında kullandığı Ahmet Emin mahlasını oğluna isim olarak verir. Gazetecilik tutkusunu büyük oğlu Ahmet Emin Yalman'ı hayatı boyunca destekleyerek göstermiştir.

Aslında büyükbabamın yaşadığı ev ortamı da ilginçtir. Selanik'te yaşadıkları dönemde büyükbabamla kardeşi Abdurrahman Nafiz aynı evi paylaşırlar. "Abdurrahman Bey oldukça muhafazakâr: Radyo dinlemiyor, fotoğrafı günah addediyor, kravat takmıyor, cüppe giyiyor... Bu iki zıt kutup birbirlerine sevgi ve saygıda kusur etmiyor, hoşgörünün vicdanlarının parçası olması gerektiğinde birleşiyorlar."[7] Büyükbabamın kardeşi Abdurrahman Nafiz Bey'i ben tanımadım ama çocuğu olmadığı için Ahmet Emin amcamı adeta oğlu gibi sahiplendiği aile içinde hep anlatılırdı. Amcam anılarında sağlam dinî terbiyeyi evde amcasından aldığını aktarır. Çocukluğunun ilk yıllarında çoğunlukla amcasının ve yengesinin yanındadır. İstanbul'a okumaya geldiğinde de sık sık gidip amcasını ziyaret eder.

Yeniliklere çok açık bir kişiliğe sahip olan büyükbabam dört kız, üç erkek çocuk yetiştiriyor. Orta dereceli bir memur maaşı ile hepsinin iyi bir eğitim alması için gerçekten çabalıyor. Çocukların artan masraflarını karşılamak için çok sevdiği sigaraya bile veda ettiğini anlatırdı. Çocuklarının hepsi dönemin iyi okullarına gider, o yılların geçerli dilleri olan Fransızca ve Almanca öğrenirler, buna zaman içinde İngilizce de eklenir.

Büyükbabam Osman Tevfik Bey, Galata'da bulunan ve ilk adı "İdare-i Aziziye" olan, uzun yıllar "İdare-i Mahsusa" olarak bilinen Devlet Vapur İşletme Dairesi'nde çalışmıştı. Deniz Yollan Divan-ı Muhasebat (Sayıştay) başkâtipliğinden emekli oldu.

Büyükbabam memurluğunun yanı sıra çok sevdiği güzel yazı sanatını geliştirip zaman içinde usta bir hattat olmuştu. Yaptığı hatları pek çok dostuna hediye etmiş; bazıları müzayedelerde zaman zaman karşıma çıkıyor. Nur ağabeyimin oğlu ve bugün Tatko Yönetim Kurulu başkanlığını yapan Kerim Yalman bütün aileden büyükbabasının hatlarını toparlayarak bir kitap hazırlamak üzere kolları sıvadı, bizim bile bilmediğimiz kadar çok sayıda eserine ulaştı. Çocukları evlenip de torunları olduğunda, büyükbabam kurulan her yeni aile için kendi el yazısı ve süslemeleri ile, merkezinde ailenin fotoğrafı olan, yan taraflarında ya da altında evlilik ve çocukların doğum tarihlerinin yazılı olduğu, varsa vefat tarihlerinin de kaydedildiği, belge niteliği ağır basan düzenlemeler yapmıştı.

Nigâr halam eşi Galip Şevki Bey'den ayrılınca, oğlu Lâmi ile büyükbabamla yaşadılar. Soyadı Kanunu çıkmadan evvel ayrıldığı için halam ve oğlu da Yalman soyadını aldılar. Lâmi Bey'in eğitimiyle büyükbabam yakından ilgilenirdi.

Zaman zaman büyükbabam hakkında bilmediğim şeyler öğreniyorum. En son Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kurucularından olduğunu öğrendim. Kurumun o zamanki adı "Himâye-i Etfâl Cemiyeti". Amcam Ahmet Emin Yalman derneğin tüzüğünü hazırlamış, on iki kişilik kurucular heyeti içinde birlikte yer almışlar.

Büyükbabam çok kibar, yakışıklı ve girdiği her mecliste sözünü dinleten bir insandı. Her zaman zayıftı, yediğine içtiğine çok dikkat ederdi. Etrafını mum çiçeğinin sardığı masasında bıçakla hat kalemlerinin ucunu açar, o gün kullanacağı mürekkep renklerini hazırlar, kartonları, kalemleri, boyaları ile büyük bir sükûnet içinde hatlarını yazardı. Onu düşündüğümde Ceylan Apartmam'ndaki masası gözümün önündedir.

# Amcamın İzinden Malta'ya

Büyükannemle büyükbabam anlatırlardı; Ahmet Emin amcamın Malta'ya sürüldüğü günlerde aile Kadıköy tarafında, Mühürdar'da otururmuş. Bir gün Ingiliz askerleri eve adeta baskın yapar gibi gelip Ahmet Emin'i arıyorlar. Evde saklandığını düşündüklerinden koltukları, yatakları süngüleri ile delik deşik ediyorlar. Bulamadan ayrılıyorlar. Ahmet Emin Bey o sabah Heybeliada'daki arkadaşı Sabri Bey'in evinden şehre inip eve geliyor ki, bütün arşivi, özel dokümanları götürülmüş. "... bütün evrakımı toplamış, gitmişler. Aralarında üniversite diplomalarım ve Hindenburg'un bana verdiği imzalı fotoğrafı da bulunan evrakım, sonradan yaptığım bütün müracaatlara rağmen bir daha elime geçmedi. Harbiye mektebinde bulunan İngiliz karargâhı, ucu bucağı bulunmayan bir gayya kuyusuydu." Eve geldiğinde evdekiler, "Hemen kaç! İngilizler seni arıyor" diyorlar. O da "Ne münasebet, niye kaçayım? Ben bir şey yapmadım ki... Gidip bakayım, ne diye beni arıyorlar" diyor.

Amcam Ahmet Emin Yalman, Malta'ya sürgün edilmeden önce dostları Anadolu'ya kaçması gerektiğini, orada memlekete faydalı olacağını söylüyorlar, amcam da gitmeye karar veriyor. Ama İstanbul'dan gizlice ayrılmak hiç de kolay değil. Suç olarak kabul edilecek bir şey yapmadığına inandığından, İngiliz Sefareti'ne gidip meydan okumaya karar veriyor. Daha önce birlikte Marsilya yolculuğu yaptıkları arkadaşı, İngiliz Sefareti Baştercüman Yardımcısı Ryan'm yanına gidiyor, derdini anlatıyor. O da "Bu işlere biz karışmayız. Müttefikler arası polis merkezine git" diye akıl veriyor. Oraya gidiyor, onlar da "Bilmeyiz, karışmayız, siz General Wilson Karargâhı'na gidin" diyorlar. Durum iyice komik bir hal alıyor. Oradan da başına bir şey gelmeden çıkıyor. Türk emniyetinden kendisini kimlerin aradığını öğrenmeye çalışıyor, onlar da bu kadar üstüne düşmemesini, onu olsa olsa Harbiye Mektebindeki Milne Karargâhı ya da Kadıköy'deki Polis Merkezi'nin arayabileceğini söylüyorlar. Bütün gün teslim olmak için İstanbul'da bulunan işgal kuvvetlerinin her karargâhına gittiği halde kimse tutuklamıyor. Anadolu'ya kaçmanın yollarını ararken geceyi Beyoğlu'nda, Galatasaray Kulübü'nde geçiriyor. Arandığı haberi tekrar geliyor. Aileyi, kardeşlerini ve gazeteyi zorda bırakmamak ve saklanarak yaşamamak kararı ile evinin basılmasından üç gün sonra Moda Polis Karakolu'na gidip teslim oluyor. Malta sürgünü başlıyor. İşgal İstanbulu'nun ne demek olduğunu, egemen bir devlet olamamanın acısını anılarında bu

bölümleri okuduğunuzda çok net görebiliyorsunuz.

Amcam Malta'ya giden vapura binerken, olanları haber alan büyükbabam Osman Tevfik Bey ve babam iskeleye gelip amcamla vedalaşıyorlar.

1989 yılında, Türkiye Masa Tenisi Takımı'ndan Oktay Çimen ve Gürhan Yaldız'ı, Masa Tenisi Federasyonu adına, idareci olarak Malta'ya, Akdeniz En İyi 12'ler Turnuvasına götürmüştüm. Malta'da masa tenisi maçları başladı; tanıştığım Maltalı idareciye, "Benim amcam burada sürgün oldu. Onun kaldığı kışlayı bana gösterir misiniz?" dedim. Adam güldü, "Burası... Poverista kışlası, şimdi spor salonu olarak kullanılıyor. Malta sürgünleri buradaydı" dedi. Akdeniz En İyi 12'ler Turnuvası'nda, tek erkeklerde Gürhan Yaldız altın madalyayı kazanan oyuncu oldu. Amcamın sürgün edildiği yerden madalyalarla döndük.

# Annem İnci Hanım

Annem beş çocuklu bir ailenin ortanca çocuğu. Ondan büyük Selma teyzem, Nur dayım, kendisinden küçük Leyla teyzem ve İzzet dayım var. Annem gençliğinde Beyoğlu'nda önce bir manifaturacıda, ardından bir süre babamla birlikte Tatko'da çalışıyor. Evlenip de bizler doğunca iş hayatı noktalanmış. Annem ve babam 1930 yılında evleniyorlar. Aileye 1931 yılında ağabeyim Nur, iki yıl sonra ağabeyim Can, 1937'de de ben katılıyorum. 1936 yılında üç yaşındaki ağabeyim Çan'ı ne yazık ki dizanteriden kaybetmişiz. Annem ve babam evlat kaybetmenin acısını çok genç yaşta yaşamışlar.

Ben doğduğumda aile Taksim Bahçesi'nin karşısındaki Ceylan Apartmanı'nda oturuyormuş; on yedi yıl bu apartmanda yaşadım. Küçükken annemle dedemin Şişli'deki evine tramvayla giderdik. Son durakta indiğimizde ortalık birden ıssızlaşır, alabildiğine yemyeşil çayırlar uzanırdı. Şişli Camii'nin yapımına 1945'te başlanmış, 1949'da bitmiş. Annemle bu ziyaretleri yaparken inşaat halini hatırlıyorum. Şişli Camii açıldığı zaman büyükbabam Osman Tevfik Bey'in hatları duvarlarında asılıydı. Gidip gördük mü, yoksa evde konuşulduğu için mi biliyorum, emin değilim.

Şişli Camii'nin arkasındaki Hasat Sokak'a girer, biraz ilerledikten sonra İskenderoğlu Sokak'tan sağa saptığımız zaman oradaki Lüks Bisküvi Fabrikası'nm çaprazında oturan dedemlere gelirdik. Aslında bisküvi kokusunu takip ederek de eve gidebilirdim. Sokak mis gibi vanilya kokardı. Ahşap, iki katlı bir evde otururlardı, üst kata çıkarken merdivenlerin gıcırdadığını hatırlarım.

Benim koleje gittiğim yıllarda Selma teyzem ve odun tüccarı olan eniştemiz Hayri Nişancalı, Kumkapı Nişanca'da otururlardı. On beş günde bir onları ziyarete giderdik. İki üç gün öncesinden taksiye haber verilirdi. Koca İstanbul'da on beş, bilemediniz yirmi tane taksi vardı. Çoğu da Packard marka Amerikan arabasıydı. Taksiye cumartesi günü saat onda Ceylan Apartmam'nın önüne gelmesi bildirilir, evde de bir nevi yolluk hazırlığı olurdu. Taksim'den Kumkapı'ya gitmek bir serüvendi. Taksim, Beyoğlu, Bankalar Caddesi, Karakoy yolunu izler, Galata Köpriisü'nden geçer, oradan da tramvay hattını izleyerek Laleli, Aksaray üzerinden Kumkapı'ya bir buçuk saatlik yolculukla varırdık. Çoğu yerde tramvayla aynı hızda gidilirdi, geçemezdiniz; taksi arkasından yavaş yavaş takip ederdi. Unkapanı Köprüsü yapılmamış, Barbaros Bulvarı açılmamıştı.

Beyoğlu'nda gidiş geliş tramvay yolu vardı.

Teyzem ve Hayri Bey'in hiç çocukları olmamıştı. Ahşap bir evde Hayri Bey'in anne ve babasıyla birlikte otururlardı. Merdivenlerden çıkıp salonda oyun oynardık, küçük pirinç bir mangalda kahve yapılırdı, bunları hatırlıyorum. Yıllar sonra Selma teyzem o mangalı bana hediye etti, Bodrum'daki evde durur hâlâ...

Bazen bütün bir ailenin hikâyesi böyle küçük bir eşyada yaşayıp gidebiliyor.

# Birinci Dünya Savaşı Arifesinde

Babam Saint-Joseph Fransız Lisesi'nde okurken aile Mühürdar'da oturuyor. Mezun olduğu zaman büyükbabam, "Gel bakalım Rıfat Efendi" diyor. Karaköy'deki gemilere malzeme satan bir işadamının ofisine gidiyorlar. Büyükbabam deniz yollarından emekli olan, saygı duyulan biri. Çok hürmet gösteriyor iş sahibi. Büyükbabam, "Rıfat, Saint Joseph'ten mezun oldu. Senin yanında biraz staj görmesini istiyorum" diyor. İş sahibi de "Tamam" diyor; teklif ettiği maaş o gün için babama çok düşük geliyor. Halbuki babamın sınıf arkadaşları Ziraat Bankası gibi yeni kurulan bankalar ve işletmelerde tüccarın önerdiğinin iki misli maaş alıyorlar. Babam patronun göremeyeceği bir şekilde, babasına "kabul etme" anlamında başını sallıyor. Adam bunu fark ediyor; "Rıfat Efendi, sen şimdi okulu yeni bitirmişsin, her şeyi bildiğini zannedersin. Ben seni sırf Osman Bey'in hatırı için burada işe alıyorum. Sen gel, burada çalışmaya başla, bana kendini göster, yaptığın işi becerdiğini göreyim, bana faydalı ol, senin maaşını o zaman hemen artırırım. Senin devlet dairelerine girmiş olan arkadaşların bu sene de, gelecek sene de aynı maaşı alacaklar; doğru dürüst çalışır, kendini gösterirsen, senin elinde onların iki misli maaş alma imkânın var" diyor. Babamın, büyükbabamın bulunduğu ortamda "evet" demekten başka çaresi kalmıyor. İyi bir ticaret kafası olduğu için hem işi öğreniyor hem de tüccara kısa zamanda kendini sevdiriyor; altı ay içinde de hakikaten arkadaşlarının aldığı maaşın fazlasını kazanıyor.

Babam 1895 doğumlu olduğuna göre, bu görüşme tahminen 1913-1915 arası olmuştur. Bu tarihler Osmanlı'da 1912 Balkan Harbi bozgunu üzerine yaşanan ekonomik çöküş ve göç döneminin üzerine bir de Birinci Dünya Savaşı arifesinde yükselen enflasyonun eklendiği yıllar... Sadece dört yıl sonra, 1918'de Cihan Savaşı'ndan Türkiye'nin ordusu, mâliyesi, tarımı, insanı, köyü ve şehirleri ile iflas etmiş durumda çıkacağını düşünmek doğrusu beni şaşırtıyor. Babam genç bir adam olarak maaş pazarlığı yapıp hayatını kurmaya çalışırken, savaşlar yaşamlarının olağan parçasıydı belki de...

Babam bugünün tabiri ile tam bir girişimci. İşi öğrendikten sonra oradan ayrılıp bir arkadaşıyla bağırsak ticaretine başlıyorlar. Almanya'ya ihraç etmek için bağırsak alıyorlar. Tahmin edeceğiniz gibi bu bağırsakların temizlenmesi, tuzlanması çok kötü kokulu bir iş. İlk partiyi o arkadaşıyla birlikte kendileri hazırlayıp gönderiyorlar. Bu ihracattan büyük para kazanıyorlar. Almanya'ya giden ilk parti

çok beğeniliyor, siparişler geliyor. İşi bitirip eve geldiğinde mezbaha gibi koktuğu için annem hep şikâyet ediyor, evde yıkansa banyo da kokacağı için babamı hamama yolluyor. Daha sonraki günlerde babam önce hamama gider, sonra eve gelirmiş. İyi para kazandıkları için, ikinci parti ihracat hazırlıklarına başladıklarında bu defa temizleme ve tuzlama işleri için yevmiyeli işçi tutuyorlar. Ancak neredeyse bütün kazançlarını kaybediyorlar, çünkü tuttukları işçiler doğru dürüst temizleyip tuzlama yapmadıkları için bütün mal yolda bozuluyor ve büyük zarar ediyorlar. Bu işe devam etmek mümkün olmayacak deyip Beyoğlu'nda bir dükkân tutuyor. O yıllarda her eve yavaş yavaş radyo giriyor, babam da radyo dolapları, radyo lambaları gibi malzemeler satmaya başlıyor. O dükkânın yerinde şimdi Beyoğlu Vakıfbank Şubesi var. Tam bu işi kurmuşken askere alınmış, bir buçuk yıl Trilye'de askerliğini yapmış.

Yine bu yıllar içinde Vatan gazetesinde mesul müdür olarak çalışıyor. Gazetenin ticari işlerinden o sorumlu. Biraz da ağabeyinin gazetecilik aşkını ve tutkusunu bildiğinden, eski aile terbiyesi gereği Ahmet Emin amcamın kurduğu tüm gazetelerde büyükbabamla birlikte ya görev alıyor ya hisse alarak destek veriyor. Aile bağları her zaman işin önünde. İlerleyen yıllarda Tatko'nun çok zor günlerinde sonraki kuşaklar olarak biz de bunu korumayı başardık sanıyorum.

# Yengem Rezzan Yalman

Rezzan yengem 1903 yılında İstanbul'da doğmuş. Emekli deniz yarbayı Dr. Arif Bey'in kızı, Birleşmiş Milletler Cemiyeti'nde protokol müdürlüğü yapmış bir başka ünlü isim olan Sinan Korle'nin ablası. Fransızca ve İngilizceyi iyi bilirdi, Fransızca roman tercümeleri yapacak kadar dile hâkimdi. Sözünü dinleten ve sakınmayan, bir mekâna girdiğinde fark edilen, yeniliğe açık, becerikli, şık giyinmeyi seven, hoş bir kadındı. Atatürk ile aynı sofrada olduğunda bile düşüncelerini çekinmeden söyleyen Rezzan yengem 1922 yılında amcamla evlendikten sonra da hem gazeteciliğe hem de roman ve kitap çevirilerine devam etmiş. Arşivimde onun Fransızcadan çevirdiği kitapları hâlâ durur.

1936 yılında bir gün Ankara'da amcam ve Rezzan yengem arkadaşlarıyla Karpiç Lokantası'nda yemek yiyorlar. O sırada Atatürk, dostları ve çevresinde her zaman görülen bir grup ile geliyor; onlara yakın masalardan birine yerleşiyorlar. Amcam Ahmet Emin Yalman, tek parti döneminde getirilen yasak nedeniyle on yıldır gazetecilikten uzak kalmış. Herkes birbirini tanıyor tabii. Amcam Kılıç Ali aracılığıyla Atatürk ile görüşmek istediğini iletiyor; bir süre sonra Atatürk buyurun diye işaret ediyor. Amcam ve Rezzan yengem gidip oturuyorlar. Atatürk nişanlı oldukları dönemi bildiği için "Evliliğinizden memnun musunuz?" diye soruyor. Rezzan Hanım, "Ben memnun değilim. Bir gazeteci ile evlendim, bir müddet sonra işadamı oldu. Ben buna hiç razı değilim" diyor. Atatürk amcama dönüp şöyle diyor:

"Yeniden gazeteciliğe dönmeyi istiyor musunuz? Öyleyse söyleyeceklerime iyi dikkat ediniz. Uzun yıllar evvel benim Selânik Askerî Rüştiyesinde çok sevdiğim bir yazı hocam vardı. Bu hoca bende herhalde bazı meziyetler görmüş, bütün derslerden tam numara aldığım dikkatini çekmişti. Sınıfın birincisi olmamı sağlamak için, yazımın adeta okunmaz olmasına rağmen bana yazı dersinden tam numara verdi. Aradan yıllar geçti. Bu zaman zarfında ben memleketime ve barış davasına bazı hizmetlerde bulunduğumu sanıyorum. Hocamın oğlu siyaset meydanlarında karşıma çıktı. Bütün hizmetlerime karşılık bana sıfır numara vermeye kalkıştı. Buna diyeceğiniz nedir?"

Amcam, ".Memleket ve dünya barışına olan yaman hizmetlerinize tam değerini vermek bakımından hiç kimseden geri sanılmağı

kabul edemem. Ben hiçbir siyasi emeli ve ihtirası olmayan bir gazeteciyim. Hiç kimsenin tesiri altında yazı yazmadım ve bütün tenkitlerimde yalnız memleketin iyiliğini düşündüm" diyor ve on yıldır gazetecilik hastalığından kurtulduğuna kendini ikna etmeye çalışan amcam 1936 yılında tekrar gazeteciliğe dönme şansı doğunca bir gün bile tereddüt etmiyor. Tatko 1929-30 ekonomik buhranından çıkıp toparlanma dönemindeyken amcam ayrılmak istediğini iletiyor. Hissesine karşılık o koşullarda verilebilen mahdut bir parayı alıp gazeteciliğe başlıyor.

Şirket tam kendini toparlamış gelişirken amcamın ayrılmak istemesi aslında Tatko'yu oldukça zorluyor. Ahmet Emin Bey'in gazetecilik kanına işlemiş. Her şey gazeteciliğin yanında önemini yitiriyor. Gazetenin imtiyaz sahibi artık orta yaşlı, ünlü bir gazeteciyken bile Bâbıâli'ye tramvayla giderken bir yangın görse tramvaydan atlayıp yangım genç bir muhabir gibi izleyip yazdığını anlatırdı. Gazetede yalan veya yanlış bir habere hiçbir zaman tahammülü yoktu, yazanın işine derhal son verilirdi. Babam sanırım bu ayrılığın ekonomik ağırlığından olsa gerek, o tarihlerde çok zorlanmış ama amcamın tutkusunu da anlamak lazım. Tatko sonuçta bir aile şirketi, üstelik ikinci, üçüncü kuşaklarla yoluna devam eden bir işletme. En zor zamanlarda bile bir şekilde aile içinde büyük kırgınlıklar olmadan, Türkiye'nin bu en eski işletmelerinden birinin yoluna devam etmesi sağlandı. Doğrusu bunu çok önemli buluyorum, bu düşüncenin bizlcre işlemesini sağlayan aile büyüklerini de hürmetle anıyorum.

Ahmet Emin Bey eşi Rezzan yengemi bir anlamda kardeşlerine emanet ediyor, bir şeye ihtiyacı olmaması, ilgilenmeleri için; eski yazı ile yazılmış mektubunu bugün bile okuduğumda içim sızlar. "... yaşadığım sürece gazetecilikten başka bir şeyi gözüm görmedi. Bu yolda birçok felakete katlandım. Lâkin benden sonra ailemin yaşamını kolaylaştıracak kadar para kazanmadım" minvalinde kardeşlerine içini döküyor. Babam Mehmet Rıfat Bey ve amcam Mustafa Vacit Bey yaşadıkları sürece önce Rezzan yengeme, sonra Tunç ağabeye Tatko'dan hisse vererek kâr payı ödemeye devam ettiler.

Yengem Shirley, amcamın Büyükada'daki evini eşyaları ile Tunç Yalman'dan satın alıp bir süre o evde yaşadı. Üç yeğenimin annesi Shirley Yalman ailede çok sevilir. Ağabeyim Nur ile evliydi; şu anda birlikte değiller ama hâlâ iyi görüşürler; ailemizin arşivinin bir kısmına o sahip çıktı. Shirley Büyükada'daki evde bulunan büyükbabam Osman Tevfik Bey'in hatlarını, Ahmet ve Rezzan Yalman arşivini korudu. Doksanlı yılların sonuna doğru ahşap evin bakımı ile uğraşması zorlaşınca, evi 1999 yılında Çelik Gülersoy'a sattı. Shirley hâlâ Türkiye'de yaşıyor, haftada bir mutlaka görüşüp sohbet ediyoruz.

Rezzan yengem İstanbul sanat camiasının içindeydi. Tunç'tan dolayı da tiyatro çevresinde herkesi tanırdı. Evlerinde amcamla birlikte kimi zaman beğenerek, kimi zaman da sanatçılara destek olmak için aldıkları geniş bir resim ve değerli eşya koleksiyonları vardı. Ünlü seramik sanatçımız Füreya'nın çok sayıda eserini hatırlıyorum. Akşam yemeğine giderken bazen hediye olarak Füreya'nın bir işi götürülürdü. Bedri Rahmi ve Balaban, Rezzan Hanım'ın yakın dostu idi. Bazen duvarda bir boşluk olurdu, yengem, "Fikret Muallâ'nın bir resmini sattım, Amerika seyahati masrafı çıktı" diye anlatırdı.

Şu hayat ne garip! Editörüm Elif Hanım bu kitap çalışması sırasında sürekli olarak Ahmet Emin Yalman ve Rezzan Yalman'ın özellikle yazılı arşivlerinden kalanların nerelerde olabileceğini soruyordu. Parça parça hepimizde bir şeyler vardı ama editörümün merakı sayesinde, Tunç Yalman'ın 30 Ekim 1997 yılında Rezzan yengemin arşivini Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'na bağışladığını öğrendim. Tamamını inceleme fırsatım henüz olmadı ama vakfı ziyaret ettiğimizde Yönetim Kurulu'ndan Aslı Davaz Hanım arşivle ilgili ayrıntılı bilgi verdi. Rezzan Yalman Özel Arşivi'nde Besime Birev ve Sinan Korle'ye ait belgeler; Adile Amir Korle, Besime Birev, Sinan

Korle ve Tunç Yalman'a gönderilmiş mektuplar; Ahmet Emin Yalman imzalı, Rezzan Yalman'a gönderilmiş aile mektupları, aile fotoğrafları, gümüş işlemeli el çantası, çeşitli sanat eserleri, Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış hatıratlar, çeşitli dillerdeki bilgi notları ve kitaplar yer aldığını öğrendim. Şimdi bu bilgiyi ailemle paylaşıp Rezzan yengemin arşivinin dijital platforma aktarılması ve arşivdeki Osmanlıca metinlerin günümüz Türkçesine çevrilmesi ve arşivin araştırmacılara açılması görevi var önümüzde...

# Aile Şirketimiz Tatko Kuruluyor

Amcam Ahmet Emin Yalman'ın dört ciltlik Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim adlı anılarını okursanız, nasıl bir gazetecilik aşkı ile çalışıp yaşadığını bazen hayretler içinde kalarak izlersiniz. Hayat boyu gazetecilik uğruna o kadar büyük riskler almıştı ki... Tek yapmak istediği şey özgür gazetecilik olmuş hep. İnatla savundukları ise, onun sözleri ile söylersem demokrasi, söz ve tenkit hürriyeti, "kırtasiyecilik" dediği bürokrasi ve o zamanlar "midecilik" diye tarif edilen yolsuzlukla mücadele etmek. Gazetesi tek parti döneminde üç kez kapatılıyor. Daha sonra kuruluşunda büyük emeği olan Demokrat Parti döneminde Adnan Menderes tarafından da kapatılıyor. Bazen aylarca çıkmıyor gazete. Tek geliri reklam ve satış olan bir gazeteyi ayakta tutmak, çalışanlara maaşlarını ödemek için nasıl zorlandıklarını okursunuz anılarında.

Vatan gazetesinin mottosu, isminin altında yer alırdı, "doğruya doğru, eğriye eğri". Bunu 26 Mart 1923 tarihinde, Vatan'm ilk sayısında şöyle deklare ediyor: "Biz daima eğriye eğri, doğruya doğru diyeceğiz. Ne bir menfaat düşüncesi ne de korku gibi bir sebep bizi gerçek saydığımız kanaatlerden fedakârlık etmeğe sürüklemeyecektir. Vatan, memleketlerini ve gazetecilik mesleğini çok sevenlerin kurduğu gazetedir, bir ticaret kuruluşu değildir. Makale ve haber sütunlarımız daima temiz kalacaktır. Bu sütunlara ücretle veya herhangi bir nevi tesir ve baskı ile hiç yazı girmeyecektir. Ücretli ilân sütunları ile diğer sütunlar arasında hiçbir ilişki bulunmayacaktır." Hayatı boyunca da buna sadık kalmak için Malta'ya sürülmeye, 1925'te İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmaya, işsiz kalmaya, hapse atılmaya, suikasta uğramaya kadar çok ağır bedeller ödüyor.

Leyla Neyzi'nin Tunç Yalman ile yaptığı bir röportaj Ekim 1998'de İstanbul dergisinde yayımlandı. Bu görüşmede Tunç, çocukluğunun ilk on yılında babası Ahmet Emin Yalman'ı Tatko'da çalışan bir işadamı olarak düşündüğünü, daha sonra Tan'ı, Vatan'ı kurduğu zaman ise sabah beşte kalkıp başyazı yazdığını, sürekli davetlere, seyahatlere gittiğini ve tutkuyla sadece gazetecilikle uğraştığını hatırladığını anlatıyor.

1925-1935 yılları arasında, tek parti döneminde yine ülkedeki gidişatı eleştirdiği için gazetesi kapatılıp başka yerlerde yazı yazması da engellenince, zorunlu olarak geçimini temin etmek üzere babamla birlikte ticarete başlıyor. Gelin yine amcamın anılarından o

günleri size aktarayım. Amerika Sefareti Ticaret Ataşesi Julian Gillespie ile 1922 yılında Ankara'da tanışıyorlar ve dost oluyorlar:

"Bir gün İstanbul Kulübü'nde yanıma geldi ve şunları söyledi:

'Sen ne zamana kadar böyle boş gezecek ve üzüntüden kendini yiyeceksin? Bir iş tutman lâzım... Hem geçim imkânı sağlamak hem de memleketine faydalı olmak için en iyi çare, bir ticaret şirketi kurmandır. Ben bu şirkete birkaç mühim Amerikan şirketinin vekilliğini sağlayabilirim. Meselâ Goodyear lastik şirketinin bir temsilcisi bu sıralar İstanbul'dadır. Türkiye'de bir umumi vekil aramağa gelmiştir. Bu vekilliği sizin yeni şirketinize vermesi pek mümkündür. Bunun arkasından da seri halinde diğer değerli vekâletler gelebilir.'

Vatan gazetesini idare etmekte çok dirayet gösteren kardeşim Rıfat, tasfiyeden sonra kendi hesabına bir ihracat işi kurmuştu. Teklifi ona açtım, cazip buldu. Dostlarımızdan Necmeddin Molla Bey'in damadı Kemal Halil Bey'e işi açtık. Kendisi askerlik hayatında akıncı roller oynamış, Selanik'te İttihat ve Terakki hareketlerine de çok yakından karışmıştı. Karşımıza çıkan fırsatı kendisine söyler söylemez derhal değerini kavradı, dört elle buna sarıldı. Prensip kararı bir an içinde alındı. İlk adım olarak elli bin liralık sermaye bir araya geldi.

Ertesi gün Goodyear temsilcisi ile müzakereye giriştik ve anlaşmaya vardık. Bunu Dodge Brothers otomobilleri, Caterpillar traktörleri, Sullivan kompresörleri, Hamischfeger ekskavatörleri takip etti. Şirket, (Otomobil, Lâstik ve Traktör Komandit Şirketi) adı altında kısa zamanda resmen kuruldu. Derhal yurt ölçüsünde acente teşkilatı meydana getirildi. Bu maksatla kısmen ben, kısmen kardeşim Rıfat yurdu karış karış dolaştık ve acenteleri yerinde seçtik. Josef adında çok becerikli bir ustanın idaresi altında bir garaj ve tamirhane kurduk."

Böylelikle Tatko'nun ilk temelleri elli bin liralık sermaye ile atıldı. Kurdukları şirketin tam adı, Kemal Halil, Mehmet Rıfat ve Şürekâsı-Türkiye Otomobil, Lastik ve Traktör Komandit Ortaklığı. Goodyear Fabrikası Türkiye Vekili Umumisi olarak yazar antetli kâğıtlarında. Telgraf adresi olarak da Telgraf: İstanbul-Tatko kullanılır. Tatko kısaltması, The Automobile and Tire Co'dan geliyor.
Adresleri, Beyoğlu, İstiklal Caddesi No 168. Garaj ve tamir merkezi Beyoğlu, Bakraç Sokak No: 38 olur.

Tatko'nun ilk yıllarında hazırlanan gazete ilanlarına amcamın eli değiyor. Yılların gazetecisi mesleğini yapamayınca kurdukları işin

başarılı olması için gazetelere otomobil, lastik ve traktör ilanları hazırlıyor. Çok da etkili oluyor. Böylece 1927 yılında, Cumhuriyet'in ilk şirketlerinden biri, gelecek yıllar içerisinde büyüyüp gelişecek, hepimizin hayatının yönünü belirleyecek Tatko firması kuruluyor. İlk zamanlar telgraf adresi olan Tatko adı herkes tarafından bilindiği ve çok kullanıldığı için zamanla şirketin kurumsal adına dönüşüyor.

# Sedad Hakkı Eldem'in Ceylan Apartmanı

Babam ve annem evlendikten sonra Taksim Bahçesi'nin karşısında, Ceylan Apartmanı'nda oturuyorlar. Ben o apartmanda doğmuşum. Ceylan Apartmanı vapur biçiminde bir apartmandır, bugünkü Taksim Gezi Parkı'nın karşısındaki adanın köşesinde, üçgen parselde yer alır. Her katında bir daire bulunan, altı kattan oluşan yapıda dairelerin salonları, parselin şeklinden yararlanılmak suretiyle üç yöne bakacak şekilde yapılmıştır. Ünlü mimar Sedad Hakkı Eldem'in yirmi dört yaşında genç bir mimarken, 1932-33 yıllarında tasarladığı ilk büyük yapısıdır. Dönemin prestijli binasıydı. Yanılmıyorsam o günlerin bilinen müteahhidi Hazık Ziyal tarafından yaptırılmış.

Günümüzde bazı katları konut olarak kullanılırken, kimi katları bölünerek bağımsız ofisler haline getirilmiş. Biz birinci katındaydık. O zamanlar hatırladığım kadarıyla üç yüz metrekarelik büyük bir daireydi. Evin geniş antresinde futbol oynardık. Dairenin banyosu tamamen mermerdi ve yıkanılan kısmına hamam gibi basamaklarla inilirdi. Ben küçükken orayı doldurup yüzerdim, o derece büyüktü. Belki de ben çok küçüktüm!

Bir gün Rotary Kulübu'nün bir toplantısında, karşılıklı oturduğumuz bey in yakasında Murat Baykent adını görünce Cömert Baykenr'i tanıyıp tanımadığını sordum, "Babamdır, vefat etti" deyince Ceylan Apartmanı'ndan komşu olduğumuzu anlattım.

Binada bir katta biz, bir karta Tcrzıoğulları ailesi, bir karta keman sanatçımız Ayla Erduran'ın babası, donemin ınlıi doktoru Ord. Prof. Dr. Behçet Sabit Erduran, diğer bir karta Baykcntler otururdu. Diğer dairelerden birinde donemin unlu göz doktoru Prof. Dr. Nejat Ayberk'in muayenehanesi vardı. Konur olarak da kullanıyorlar mıydı, onu hamlamıyorum. Murat Baykent ile konuşurken oradaki dairelerinin halen durduğunu, anılarımı tazelemek üzere istersem zıyarer edebileceğimi söyledi. Ceylan Apartmanı'nda on yedi-on sekiz yıl oturduk. Bugün için çok şık olan asansörü, sekizgen salonu, upuzun koridorları ve hamam gibi banyosu ile her zaman belleğimde canlı kalmış bir mekândı. Bu fırsatı kaçırmadım, ziyarete gittim. Apartmanın dış kapısı aynen duruyordu, hiç değişmemiş. İçeri girdiğimde içim cız etti doğrusu! Orada etrafı açık, Pera Palas'taki gibi

kristal camlan olan, ortadan yukarı çıkan asansörü kaldırıp yerine tamamen kapalı, iki kişilik bir asansör koymuşlar. Benim yaşadığım şık ve bakımlı apartmanla bugünkü Ceylan Apartmanının ilgisi kalmamış. Kendi dairemizi göremedim ama Baykentler'in dairelerini gezdim. Çıkan kiracı kötü kullandığı için Murat Bey tadilat yaptırıyordu, olabildiği kadar eski haline getirmeye çalışıyorlardı daireyi. Benim gözüme büyük görünen, futbol oynadığım koridor oldukça küçülmüş, çünkü yeni bölmeler yapılmış. İçinde yüzdüğüm banyo da ikiye bölünüp bir kısmı yandaki odaya ilave edilmiş. Benim çok büyük olarak hatırladığım salon bölmeler yapıldığı için küçülmüş ama bölmeler olmasa da o kadar büyük değilmiş. Çocukluk ölçüleri şaşırtıcı olabiliyor demek ki! Daire tam üç yüz metrekareymiş. Bugün bile bu ölçüde bir daire lüks sayılır. Talimhane bölgesi, otuzlu yıllardan başlayarak, Cumhuriyet döneminin Ayaspaşa ve Taksim'den sonra en önemli prestij konut alanlarından biri olmuştu. Nişantaşı'nın gözde semt olması çok sonra... Diğer odalara da epeyce müdahale edilmişti. "Sedad Hakkı Bey iyi ki bunları görmedi" demek geliyor içimden.

Dairemizin çok güzel bir giriş holü vardı. Oradan caddeye bakan, sekizgen, sütunları olan, belki yüz metrekarelik salona geçilirdi. Çok zor ısındığından oraya 'yazlık salon' derdik. Büyükbabam Osman Tevfik Bey'in çalışma odası olarak da kullanılırdı. Büyükbabamın masası soldaydı ve mum çiçeği diye sütunları saran bir sarmaşık vardı. Büyükannem çay içildikten sonra kalan çay yapraklarını hep bu çiçeğin dibine koyardı. Bazen yılda birkaç kez, bazen bir iki yıl arayla salkımlar halinde aşağı sarkan, çok güzel renkli çiçekler açardı. Eskiden beri evlerimizin baş tacı olan çiçeklerdendi. Kuşkonmaz, şakayık gibi mum çiçeğini de şimdilerde pek az görüyorum. Avustralya'ya gitmiştim, orada bir mağazada görünce hemen büyükbabam aklıma geldi. Adeta unutulmaya yüz tuttu bu güzel çiçek. Halbuki dayanıklı koyu yeşil yaprakları, mumdan yapılmış hissini veren, nefis kokulu zarif çiçekleriyle gayet dekoratif hir bitkidir. Hayran kalırdım o çiçeğin güzelliğine...

Kışın oturamazdık o salonda, çünkü çok soğuk olurdu. Kaloriferli olmasına rağmen camların demir doğramalarından içeri giren rüzgârın sesi perili köşk hikâyelerindeki uğuldamalara benzerdi. Holün sağında küçük bir oturma odası, yanında bir yemek odası vardı. Yemek odasına açılan yardımcının odası ve sonra mutfak bulunurdu. Koridorun Cumhuriyet Caddesi'ne bakan tarafında büyükçe bir odadan, biz iki kardeş için bölünerek küçük bir oda yapılmıştı; kalan kısım da anne ve babamın odasıydı. Bu odanın yanında büyükbabamın ve büyükannemin odası, bir de ayrıca Nigâr halamın odası vardı. Bu güzel apartmanda bugün yaşayanlar o

apartmanı Sedad Hakkı Eldem'in yaptığını, mimarlık tarihinde bir yeri olduğunu biliyor mu acaba? Girişine keşke binayı anlatan bir tabela konsa... Apartmanın önünden tramvayın geçerken çıkardığı sese, arada sırada Recep Paşa Caddesi'nden tramvay yoluna çıkan bir araca vatmanın çaldığı çan sesi karışırdı. Bu ses uykumuzun ninnisiydi. Buna o kadar alışırdık ki, Büyükada'ya gittiğimizde ilk birkaç gün o sessizlikte uyuyamazdık.

Çocukken kuzenim Alp ile Ceylan Apartmanı'nın yola bakan köşe kısmında oturup geçen arabaları sayardık. Bir gidiş, bir geliş araba yolu, ortada yürüyüş yolu, yanlarında da tramvay yolu vardı. Hangi taraftan dakikada kaç araç geçiyor diye yarışırdık. Dakikada bazen iki, üç araba anca geçerdi. 1945'te Türkiye'de on bir bin motorlu araç var zaten... 1949 itibariyle İstanbul'un tamamında 2.092 hususi otomobil, 2.484 taksi varmış. Bunların birkaç tanesinin geçişini bekliyorduk demek ki...

İçeri girdikten sonra sağ taraftaki büyük salonun yanındaki oda, küçük oda diye anılırdı. Orada radyo ve telefon dururdu. Radyo yayınları sabah yedide başlar, dokuzda biter. Öğlen on ikide başlar, üçte sona erer; akşam da altıda başlar, gece on ikide İstiklal Marşı'yla kapanırdı. Babam ve büyükbabam dışında radyoya kimse dokunamazdı. Her zaman üzerinde tığ işi bir örtü olurdu. Radyo açılırken o örtü kaldırılır, kapandığında tekrar yerine konurdu. Kızıl kahverengi maun mobilyası olan Aga marka lambalı radyo evin en kıymetli eşyası idi.

Nigâr halam ve oğlu Lâmi Bey ile bu büyük evde hep birlikte yaşanırdı. Lâmi amcam, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi mezunuydu. Uzun yıllar Tatko'nun genel müdürlüğünü yaptı. Hayatta tanıdığım en prensip sahibi insanlardan biriydi. "Eğriye eğri doğruya doğru" prensibi hayatının rotasını belirlerdi, işinde onun kadar titiz insan zor bulunurdu, onun yönetiminde herkes işini usulünce ve titizlikle yapardı. Tatko İdare Meclisi toplantı raporlarını büyük bir özenle hazırlardı. Onun sayesinde Tatko'nun o yıllarını düzenli ve detaylı izleyebiliyoruz. Çalışanlar da, tanıyanlar da biraz çekinirlerdi lümi Bey'den, ama çok da severlerdi. Birlikte yan yana uzun yıllar çalıştık. İlk evliliğini yaptığı Deniz Kuvvetleri Komutanı M. Fahri Engin'in kızı Melike Engin Hanım'dan Galip adında bir kuzenimiz oldu. Galip Yalman, ODTÜ'nün sevilen hocası olarak Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümlerinde uzun yıllar ders verdi. Sonraki yıllarda Lâmi Bey hayatını Aysen Hanım'la birleştirdi, birlikte çok seyahat ettik. Sağlığına çok dikkat etmesine rağmen, ne yazık ki Lâmi Bey'i 1973 yılında, henüz elli sekiz yaşında iken kalp krizinden kaybettik.

Ceylan Apartmanı'nda yaşadığımız yıllarda hep kalabalık sofralar hatırlıyorum. En sakin zamanda bile yemeğe oturduğumuzda büyükbabam, büyükannem, Nigâr halam, Lâmi Bey, annem, babam, ben, Nur olurduk. Bizim evde yemek hep çok önemliydi. Babam mutfağa girmezdi ama istediği ve sevdiği, bazen de yeni öğrendiği bir yemeği o kadar iyi tarif ederdi ki, Nigâr halam, annem ve kimi zaman büyükannem Hasibe Hanım bu yemekleri yaparlardı. Nigâr halamın yemeklerine bayılırdık. Bizim evdeki kadar güzel puf böreğini başka hiçbir yerde yemedim. Tüy Beyaz Köfte diye meşhur bir yemeğimiz vardı, hepimiz çok severdik. Kıyma bir miktar tuz eklenerek ocakta biraz kavrulur, içine bayat ekmek içi, kuş üzümü, çam fıstığı, karabiber ve yumurta eklenerek yoğrulup dinlendirilir, sonra da bol yağda kızartılırdı. Şimdi bile burnuma mis gibi kokusu geliyor. Patlıcan, kabak çıkmaya başlayınca, domates de bollaşıp tadını aldığında nefis domates pilaki olurdu sofrada. Çok şanslıydık; mutfağa her giren kendisinin en iyi bildiği yemeği yaptığı için Nigâr halam, annem ve babaannemin en güzel yemekleri sofraya gelirdi.

Aslında bu büyük aileleri biraz dönemin sosyo-ekonomik yapısı da zorunlu kılıyor. İşin içinde dayanışma var, kazancın bir yerde toplanması var. Herkes o büyük masada derdi neyse anlatır, o günkü konularla ilgili kararlar orada alınırdı. O yüzden sofralar kıymetliydi. Ahmet Emin Bey yoğun çalışıp sık seyahat ettiğinden o büyük sofrada daha az birlikte olurduk. Ama geldikleri zaman heyecanlı bir hazırlık olurdu.

Rezzan yengem adeta başka bir dünyanın kadınıydı. İngilizce, Fransızca bilen, Hayat ve Ses mecmualarında resimleri çıkan, çeviri romanları yayımlanan, gazetede yazılar yazan, farklı bir kadındı. Mustafa Vacit amcamın eşi Nilüfer Balater Hanım da öyleydi, biz ona hep Nilo derdik. Her ikisi de sosyal hayatın içinde, aktif kadınlardı. Nilüfer yengem Verem Savaş Derneği ve Çocuk Esirgeme Kurumu için çalışırdı. Bu kurumların balolarına, düzenledikleri yemeklere hep birlikte giderdik.

İlkbahar ve yazın büyük salonda oturulur, gelen misafir orada ağırlanır, arada kalabalık davetler verilirdi. Yazları Büyükada'da geçirildiği için salon yine de az kullanılmış olurdu.

Babam Ceylan Apartmanı'nda oturduğumuz günlerde eve Easy marka bir çamaşır makinesi getirmişti. Yıl 1947 olabilir. Annem, "Suyla elektrik bir arada, sen beni öldürecek misin?" diye kıyametleri kopardı ve uzun yıllar makine depoda kaldı.

Bütün çocukluğum ve ilk gençliğim boyunca tam evin karşısındaki

Taksim Bahçesi'ne sık sık giderdik. Çok güzel, bakımlı, çevredeki herkesin gezmek üzere geldiği bir yerdi. Taksim Gazinosu vardı, aileler geceleri bu gazinoya giderdi. Küçükken orada trotinet ile gezerken ayağımı kırdığımı hatırlıyorum. *[Trotinet: Bir yonerme kolu ve altında arka arkaya iki tekerleği bulunan yatay bir tahtadan oluşan, bir ayakla üzerine binilip öteki ayakla yeri iterek yol alınan, çocukların oyun için kullandıkları araç]* Babam kalıcı bir şey olursa diye çok korktuğunu anlatırdı. Ben 1937 doğumluyum, İkinci Dünya Savaşı'nın, harp korkularının gölgesinde geçti çocukluğum. Babam, "Sen yeni doğmuştun, cebimde simit parası yoktu" diye anlatırdı. Annemle her kuruşun hesabını yaptıkları bir dönemde doğmuşum. Nigâr halam, "Sen aileye uğurlu geldin Şen'cim, senin doğumundan sonra işler açıldı" derdi. Acenteliklerin çoğu 1937 senesini takip eden yıllarda alınmış.

Ceylan Apartmanı'ndayken Poldi adında Alman bir dadım vardı. Düşünün, o zamanlar, harpten sonra Almanya'da yüz binlerce çocuk anasız babasız kalmış, işsizlik en üst seviyede. Genç kızlar iş bulmak için savaşın yıkımlarının dışında kalan Türkiye'ye geliyorlardı. Babam beni yetiştirme görevini Poldi'ye bırakmıştı. Annem de ağabeyim Nur ile meşgul oluyordu. Ben Poldi sayesinde çok güzel Almanca konuşuyordum ama Türkçem sanırım o kadar iyi değildi. Benim ilk lisanım Almanca oldu böylece. Büyükbabam kıyametleri koparmış, "Böyle saçmalık olur mu, bu çocuğa Türkçe öğretilmesi lazım" diye, ondan sonra Türkçe konuşmam için daha dikkatli olmuşlar. Zannediyorum beş altı yaşına kadar Poldi bizde kaldı. Ne yazık ki Poldi'ye ait zihnimde daha net anılar yok.

Ceylan Apartmanında kirada oturuyorduk, dairemiz satılacağı için Şişli'deki Emniyet Apartmanı'na taşındık. Kaba olacak ama bu durum attan inip eşeğe binmek gibi gelmişti bize. O güzelim apartmandan sonra ufak bir salonu, iki yatak odası olan, renksiz bir apartmandı. Büyükbabamı, babaannemi, Nigâr halamı Ceylan Apartmanı'ndayken kaybetmiştik, Lâmi Bey evlenip kendi evini kurmuştu. Sonradan Emniyet Apartmanı Akbank'a satılınca, Nişantaşı'nda Ersoy Apartmanı'na taşındık. Artık çekirdek aile olarak yaşıyorduk. Ersoy Apartmanı'nda kapı komşumuz Pirelli'nin distribütörü, Tegenso'nun sahibi Emil Elagöz oldu. Ev ziyaretleri yapmadık ama babamla iyi tanışırlardı.

Yaşanan mekânlar orada yaşananlarla nasıl da canlı kalıyor insan zihninde...

# Savaş Sırasında Satumia Gemisi ile Seyahat

İkinci Dünya Savaşı sırasında babam Avrupa'ya ve Amerika'ya pek çok kez seyahat etmiş. 1942-45 arası olsa gerek, Amerika'dan Türkiye'ye dönerken bütün yolcu gemilerinin New York Limanı'nda bekletilip konvoy halinde, Amerikan askerî gemileri eşliğinde Atlantik'i geçtiklerini anlatırdı. Alman denizaltılarının torpil atarak gemilerini batırma ihtimaline karşı Amerikan harp gemileri de denizaltılan vurmaya çalışırmış. Sanki bugünün savaş oyunları gibi... Babam Satumia adında bir İtalyan gemisinde yolculuk ederken, New York'tan yirmi iki gemilik bir konvoy olarak çıktıklarını, Akdeniz'e konvoyun çok eksilerek ulaşabildiğini anlatırdı.

Atlantik'i geçmek çok uzun sürdüğünden gemide canlan sıkılmış, geminin güvertesindeki ahşap zeminin birleşme noktaları üzerine para atarak bir oyun icat etmişler, oyalanıyorlarmış. Güvertenin diğer ucundan "şeş beş, penc-i yek, dört cihar" diye sesler gelince, babam sevinç içinde hemşerilerimi buldum deyip tavla oynayanların yanına gitmiş. Türkçe konuşmaya başlayınca adamlar bir şey anlamamış, öylece yüzüne bakmışlar. Babam kendisini neden Türkçe cevaplamadıklarını, konuşmaya devam etmediklerini anlamamış ve ısrar etmiş. En sonunda adamlardan biri Amerikalı olduklarını, sadece İran'da öğrendikleri tavlayı oynarken sayıları Farsça söylediklerini anlatmış. Bunları nasıl öğrendiklerini sorduğunda, "Tavlanın dili bu, her oyun kendi dilinde oynanır" diye karşılık vermişler.

Satumia gemisi 1927 yılında İtalyan limanlarında yapılmış, en büyük yeniliği de dizel motorlar tarafından tahrik edilen ilk büyük transatlantik olması... Otuz üç yıl boyunca denizlerde kalan bu gemi 1965 yılında kullanım dışı kalmış. O yılların deniz kazaları tarihine bakarsanız ürpertici veriler çıkıyor karşınıza... İkinci Dünya Savaşı sırasında denizler mayınlarla dolu; denizaltılar ve askeri gemiler dışında çok sayıda yolcu gemisi de ya mayınlar, ya atılan torpidolar ya da uçakların taraması ile tüm yolcularıyla birlikte denizlerin derinliklerine gömülmüş. İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere hükümetinin Fransa'daki vatandaşlarının tahliyesi için gönderdiği Lancaster gemisi 17 Kasım 1940'ta Alman savaş uçaklarının saldırısına uğramış ve Fransa açıklarında battığında dört bine yakın insan yaşamını kaybetmiş. Sovyet torpidolarının batırdığı Alman yolcu gemisi Wılhelm Gustloff'un içindeki dokuz bine yakın

insan 1945 yılında hayatını kaybetmiş. Yine bir Sovyet torpidosu ile 1945'te batırılan Alman yük gemisi MV Goya yolcu taşımakta kullanılıyormuş ve sekiz bin yolcunun altı bini hayatını kaybetmiş.

Babam ve amcam Ahmet Emin'in İkinci Dünya Savaşı sırasındaki yolculuklarını düşündüğümde, uzun süren savaşların insan hayatında nasıl rutin hale gelebildiğini, ona göre yaşayıp iş yaptıklarını görmek doğrusu beni hem şaşırtıyor hem de etkiliyor. Kimse savaş var diye yerinde durmamış. Amcam Havalarda 50.000 Kilometre Seyahat kitabında bu yolculukları çok güzel anlatır.

# Büyükada: Rıfat Yalman Evi

Büyükada'yı anlatan mimarlık dergilerinde evimizi Rıfat Yalman Evi olarak görünce hem biraz şaşırıyor hem de mutlu oluyorum.
Babam Büyükada'da bir gayrimenkul almaya niyetlenmişti. Ama ilk başta ada yaşantısını denemek üzere Nizam Köprü Mevkii'nde büyük, bahçeli bir ev kiraladık. Bahçe içinde oldukça eski, biri büyük, biri küçük iki ev, bahçenin alt tarafında da bostan vardı. Biz büyük olan evde otururduk. Bu dönemde ada yaşantısını sevmiş olacaklar ki, babam ailenin ekonomisi biraz düzelince burasını satın aldı; 1944 yılı olmalı.

Babamın bu evi önce kiralamasına, sonra da satın almasına sebep olan Bay İstirati idi. O zaman emlakçı yerine tellâl tabiri kullanılırdı. Tellâl Bay İstirati babama adada güzel bir gayrimenkul bulduğunu söylemişti. Babamın bu evi almak istemesindeki en büyük nedenlerden biri aşağı bahçede büyük bir kuyu olmasıydı. Öteden beri Adalar'da içme suyu özellikle nüfusun arttığı yaz aylarında hep büyük bir problemdi. Bu kuyuda ise su hiç bitmezdi. Halbuki adada, özellikle Nizam'da su az olduğu için eşek sırtında su satılırdı. Şaşkınbakkal semtine adını veren, Koşar Market'in sahibi Ahmet Koşar, Adalar'a konteynerle su servisini başlatmış ve uzun yıllar bunu sürdürmüştür. Adaların su ihtiyacı 1990'lara kadar Ömerli Barajı'ndan Bostancı'ya gelen ana borudan gemilerle taşınarak karşılanırken, 1996 yılında İSKİ tarafından Maltepe-Adalar Denizaltı İçme Suyu Boru Hattı ile düzenli su verilmeye başlanmasıyla adalılar rahat bir nefes aldı.

Kalabalık bir aileyiz; teyzeler, halalar, çocuklar adaya geldiğinde kalacak yer sınırlı olduğundan İstanbul'a dönmeleri gerekiyordu. Ailenin ekonomisi biraz düzelince babam evin üstüne bir kat çıkmak istedi. Herkes rahatça gelip kalabilsin istiyordu. İnşaat işi için babama o sırada Paris'ten gelmiş mimar Abdurrahman Hancı'yı tavsiye ediyorlar. Amcam Ahmet Emin ve Rezzan yengem Hancı'yı iyi tanıyorlar. Babam Hancı ile görüşüp bir kat ilave etmek üzere anlaşıyor. Aradan bir hafta on gün geçiyor, Abdurrahman Bey, "Bu evin altında temel yok, kat çıkamayız, duvarlar mümkün değil taşımaz" diyor. Sonunda o ev tamamen yıkılıyor, yeni baştan yapılıyor ve inşaat hiç hesapta olmayan büyük bir bedele çıkıyor. Abdurrahman Bey'in yaptığı sanırım ilk ev bu. 1950'lerin başlarında bitiyor. Bedri Rahmi Eyüboğlu bütün perdelere desen yapmış, bunları da Abdurrahman Bey'in dostu olan Vitali Bey'e Vakko'da bastırıp getirmişti. Yine portmantoda onun bastırıp getirdiği desenli kumaş

yıpransa da hâlâ durur. Ailenin de dostu olan seramik sanatçımız Füreya'nın eserleri de vardı evde.

Evin içindeki üst kata çıkan merdiven çok güzeldir. Büyük olay olmuştu o merdivenin yapılışı. Abdurrahman Bey'in bu konudaki ilk fikri ve önerisi, yekpare ağaçtan yapılıp monte edilecek bu merdivenin istendiğinde gemilerdeki gibi ipli bir kumanda mekanizması ile kaldırılabilmesi ve salonun kocaman boş bir alan olması idi. Babam da çıldırıyordu bu fikre; "Bir parti ya da toplantı için merdiven kaldırılacağı hiç aklıma gelmezdi, ben böyle bir şey yaptırmam" diyerek itiraz ediyordu. Zeminde Ingiltere'den gelen, mavi renkli, kauçuk bir kaplama vardı.

Abdurrahman Bey babamla annemin odası için bugün de kullanılan, oda içinde adeta görünmeyen, çok iyi gizlenmiş dolaplar tasarlamıştı.

Adada kullandığımız telefon, kenarına asılan ahizesi ile bugün için antika kabul edilecek, ahşap ve pirinç kısımlarıyla şık bir telefondu. Numaramız hâlâ aklımda: 395'ti. İstanbul ile şehirlerarası olarak konuşulurdu; önce santrale bağlanılır, oradan görüşmek istediğiniz numarayı yazdırırdınız.

Abdurrahman Hancı ev için sandalye, masa, etajer gibi mobilyalar da tasarlamıştı. Halen ağabeyim Nur, yeğenim Kerim ve ailesi keyifle kullanıyor o mobilyaları. Çok güzel bir şöminesi vardı, sorunsuz yanardı.

Evi yaparken Abdurrahman Hancı'nın yanında mimar Turgut Cansever de vardı. Daha sonra Tatko binasında beraber çalıştılar. Sonra birlikte ödül aldıkları Anadolu Kulübü binasını yaptılar.

Adaya her yaz giderdik, gidiş ayrı bir maceraydı. Bazen şehir hatları vapuru dışında yük postası olarak giden vapurlar olurdu. Büyük eşya bu vapurla giderdi. Şimdiki gibi evinizde ayrı, yazlığınızda ayrı buzdolabı, çamaşır makinesi yoktu. Adaya gidileceği zaman eve bir kamyon gelir, eski battaniyelere sarılan beyaz eşya ile gidecek diğer eşyayı da alır, Karaköy İskelesi'ne, yük vapuruna götürürdü. Birimiz de adada atların çektiği, düz bir kasası olan yük arabası kiralar, hamalları ayarlar, beklerdik. Adalar'a, Bostancı'ya yazları taşınma dönemlerini gösteren filmler var mı acaba? Hakikaten nisan, mayıs aylarında İstanbul sokaklarında üzerinde denklerin olduğu kamyonlar, telaşla yazlıklarına yerleşmeye çalışan insanlar görürdünüz.

Ada vapurunda da birkaç parça eşyanızı yanınızda götürebilirdiniz, el

çantanız dışındaki eşya için yük bileti alınırdı. Elinizdeki paket biraz büyükse biletçi ile münakaşalar başlardı. Ada vapurlarının bitmeyen sohbetleri bu tartışmalardan çıkardı. Ama büyük parçalar için mutlaka yük postasını kullanmanız gerekirdi.

Babamın evi almasına sebep olan kuyudan basit bir su pompasıyla çatıda bulunan iki bidona su basılır, dolduğunda ise otomatik kapanırdı. Bazen bu mekanizma çalışmaz, su bidonlara dolduktan bir süre sonra çatıdan akmaya başlardı. Büyükler telaş içinde koşuşturmaya başlar, olay çözülene kadar biz yaramazlar akan suyun altına girip duş alır, birbirimizi ıslatarak oynardık.

Yazları uzun bir zaman adada otururduk. Misafir hiç eksik olmazdı. İleriki yıllarda Goodyear'dan gelen konuklar hep o evde ağırlandı. Halamlar, teyzemler ve kuzenlerimle çok güzel günlerimiz oldu. Adadaki evler ister ahşap ister kagir olsun, her zaman bakım ister, birkaç yıl arka arkaya ilgilenmeyin, o yapı adeta küser... Ne mutlu ki Rıfat Yalman Evi ağabeyim Nur ve yeğenlerim tarafından kullanılıyor, bakımı yapılıyor, bahçesinde koşturan çocuklar var.

Babam vasiyetinde kendisinden sonra yapmamızı istediklerini sıralamıştı. Bunlardan biri de Büyükada'daki evin ilk aldığı mülk olarak satılmaması, ailenin kullanımında kalması idi. Orayı Nur ağabeyime bırakınca biz bir süre yaz aylarını Burgazadası'nda geçirmeye başladık. Tevfik Yılmaz adındaki, babamın eski bir iş ortağının oğlu Yener Yılmaz'ın, Burgazadası Deniz Kulübü'nün iki ev yanında, deniz kenarında bir apartmanı vardı. Biz o apartmanda bir daire kiraladık. Heybeliada'ya bakan kısımdan rahatlıkla denize giriyorduk. Sol tarafımız halk plajı idi. Daha sonra bahçe katını kiralayıp oradaki iki daireyi birleştirerek geniş bir daire haline getirdik. Çocuklarımız küçüktü, o bahçe katının da, Burgaz'ın da keyfini çıkardılar.

Obsession adını verdiğimiz teknemiz gelince Burgazadası'na veda ettik, yazları Göcek'te, teknede geçirmeye başladık.

Tevfik Bey'in babamın hayatında ilginç bir rolü var. Bir yemekte annemle babamın tanışmasına vesile olmuş. Bu yemekten sonra görüşmeye devam etmişler. Babam annemi önce Tatko'da çalışmaya ikna ediyor, sonra da evleniyorlar. Aradan geçen uzun yıllardan sonra ben de hayat arkadaşım Yıldız'ı Goodyear'da buldum. Baba-oğul kader birliği etmiş gibiyiz.

# Yeni Kolej

İlkokula Aydın Okulu'nda başladım. Taksim'de, Sular İdaresi'nin tam karşısındaydı. Arkadaşlarımın çoğu Yeni Kolej'e gidiyordu, ben de onlarla birlikte olmak istiyordum. Neyse ki ailem Alman Hastanesi'nin karşısındaki Yeni Kolej'e beni de yazdırdı. Okuldaki sınıf arkadaşlarımızla hâlâ irtibat halindeyiz. Prof. Dr. Oya Başak, Prof. Dr. Mehmet Tümay, Hasan Anlar ve ulaşabildiğimiz arkadaşlarla zaman zaman bir araya geliyoruz. Yeni Kolej'de çok genç, Mukaddes Şeker adında bir öğretmenimiz vardı. Yıllar sonra Gayrettepe'deki Tatko binası yapılırken inşaatta görevli genç bir mühendis geldi, "Benim annem Yeni Kolej'deyken sizin hocanızmış" dedi.

Oya Başak ile Mukaddes öğretmenimizi ziyaret ettik, o gün sınıf arkadaşlarımızı Boğaziçi'nde, Bizim Tepe'de toplamaya karar verdik. Oya sınıfın kızlarının, ben de erkeklerin listesini çıkardım. Asistanım Gülser Oskay'a isimleri verdim. Rehberden bulduğu numaraları tek tek arayıp, "Acaba siz ilkokulu 1942-47 yıllarında Yeni Kolej'de mi okudunuz?" diye soruyordu. Bu şekilde epeyce arkadaşımıza ulaştık. Eşim Yıldız kartondan, ilkokulda kullandığımız beyaz yakalıklardan hazırladı. Bizim Tepe'de iki masa yaptık, kızlar eşleri ile bir masada, erkekler hanımları ile diğer masada oturdu. Öğretmenimizi de ortamıza aldık. Sohbet koyulaşn, çok eğlenceli bir akşam geçirdik. Mukaddes Hanım bu coşku ve onurlandırma karşısında çok mutluydu. Hepimiz için unutulmaz bir akşam oldu.

# “Bu Çocuk Lisan Öğrenemez!”

Yeni Kolej’den sonra, 1949 yılında Robert Kolej’e gittim. İlk iki yıl hazırlık okuyorduk. Herkesin çok sevdiği Robert Kolej’i bir türlü benimseyemedim. Ben girdiğimde ağabeyim de oradaydı, 1950’de mezun oldu. Drama kulübünün başkanıydı, tiyatroda görev alıyordu, münazara kulübü üyesiydi, her derste çok başarılıydı, üstelik aynı performans benden de bekleniyordu. Kolejin üçüncü senesinde notlarım kötü olduğu için müdür Whitmann ağabeyimle babamı çağırıyor, “Bu çocuğu alın, bu çocuğa lisan öğretemeyiz, kabiliyeti yok” diyor. Bizimkiler bana da, Whitmann’a da kızıyorlar.

Okuldan ayrıldım diye memnundum ama müdürün “Bu oğlan lisan öğrenemez, kabiliyeti yok” sözüne de çok içerlemiştim. İçimden “ben bunlara gösteririm” diyordum ama nasıl göstereceğimi bilmiyordum. Aile meclisi beni İngiltere’de bir okula göndermeye karar verdi. Ağabeyim Nur da Cambridge Üniversitesi Sosyal Antropoloji bölümüne daha yeni başlıyordu. Davis’s School diye, lisan öğreten bir okula gittim. Orada üç İsveçli öğrenci, ben, bir de ev sahibesinin kızı birlikte kalıyorduk. O zamanlar İngiltere’de harp sonrası her şey vesika ile alınabiliyordu. Oradayken Attlee başbakandı. Bir konuşma yaptı. Yeni Zelanda’dan yumurta ithal ediliyordu. Bütçe açığı vermemek için tasarruf tedbirlerinden söz ederken, “her ailede bir ferdin haftada bir yumurta yemesini rica ediyorum” dedi başbakan. Bunu duyunca ev sahibemize sordum; “Ben yarın yumurta istersem yapar mısınız?” “Yaparım” dedi. “Peki, öbür gün?” dedim. “Hayır, başbakanı duydun.” “Peki, ben gidip bir lokantada yesem?” dedim. “Yemezsin ki...” dedi. Yurtdışında aldığım ilk terbiye dersi olarak hatırlarım bunu.

Ağabeyimin İlham Dilman adında bir arkadaşı vardı. Ufak tefek bir insandı. Muz sadece çocuklara satılırdı. İlham çocuk gibi göründüğü için meyve satan dükkândan muz alabiliyordu. Arada onun muzlarına biz de ortak olurduk. İlham Dilman, Cambridge’i bitirdikten sonra Swansea Üniversitesi’nde uzun yıllar felsefe eğitimi verdi, kitaplar yazdı. Dünya çapında üne sahip bir felsefeciydi, 2003 yılında hayata veda ettiği gün Swansea Üniversitesi’nde bir anma programı yapıldı, İngiliz ve Türk bayrakları yarıya indirildi.

Yine ağabeyimin sınıf arkadaşlarından, sonraki yıllarda iki dönem Galatasaray’ın başkanlığını yapacak olan Selahattin Beyazıt’la da arkadaş olmuştuk. Bazı akşamlar buluşurduk.

İngiltere'de ağabeyimle çok az görüşebiliyorduk. Davis's School'da İngilizce öğrenince ailem bana lise için okul aramaya başladı. Peterborough'da Peterborough Grammar School diye bir devlet okulu buldular. Perkins motorlarının yapıldığı şehrin okuluydu. Perkins motorları okula destek veriyordu. Tatko da Perkins'in Türkiye distribütörü olduğu için okula girebildim. Orada bir ailenin yanında kalıyordum. Okulun bulunduğu çevrede İngiltere'nin arka sokak kültürü hâkimdi, bu nedenle okul pek hoşuma gitmiyordu. Tesadüfen Ahmet Emin amcam tekrar imdadıma yetişti. Londra'ya bir konferansa geliyor, konferansta yanında ünlü özel okul Marlborough'un müdürü Mr. Turner oturuyormuş. Tanışıp konuşurlarken müdür diyor ki, bizim okulumuza dünyanın pek çok yerinden öğrenci geldi ama Türkiye'den hiç öğrencimiz olmadı. Amcam da "Benim burada yeğenim var, okul arıyor" deyince, müdür "Bir gelsin, konuşalım" diyor. Ne olacağı, beni alıp almayacakları belli değil. Bana haber nasıl geldi, tam hatırlamıyorum, belki telgraf almışımdır. Yanında kaldığım aileye "Ben Marlborough'ya gideceğim" dediğimde benimle dalga geçmeye başladılar. O zamanki İngiltere'nin en meşhur beş okulundan biriydi. Birinci Eton College, İkincisi Harrow, Winchester, Rugby, Marlborough diye sıralanırdı. Kimse inanmadı, çok zor girilebilen bir yatılı erkek okuluydu. Doğduğunuz zaman kaydediliyorsunuz, yaşınız gelince de bir kura çekilişi ile, şansınız varsa girebiliyorsunuz. O zamanlar bin iki yüz erkek öğrencisi vardı. Müdür Bey ile görüştüğümde o beni sevdiği gibi, ben de onun bana yaklaşım tarzından doğrusu çok memnun oldum. Okula girişimde ağabeyim Nur'un da etkisi olmuş, onu da sonradan öğrendim. O tarihlerde Marlborough yakınlarında bir kasabada H. C. Hony adında bir araştırmacı vardı. Türkiye'den ansiklopedi yazarı ve edebiyat tarihçisi Fahir İz ile Türkçe-İngilizce bir sözlük hazırlıyorlardı. Hony okul müdürü Mr. Turner'ın da arkadaşıymış. Fahir Bey devamlı Marlborough'da kalmıyor, Cambridge'de ders verip Türkiye'ye dönüyor, mektuplarla çalışmayı sürdürüyorlardı. Bu çalışmadan haberdar olan ağabeyim Fahir Bey'e ve Hony'ye "Benim kardeşimin Marlborough'a gelme ihtimali vat; o size yardımcı olabilir" diyor. Belki de Hony mektep müdürü arkadaşına "Bu çocuğu al, benim ihtiyacım var" demiş olabilir. Daha sonra Hony ile beni tanıştırdılar, arada ona gidiyordum, Fahir İz'den gelen mektuplarla sözlüğü hazırlıyorduk. Bazı kelimelerin Türkçede nasıl kullanıldığını her gittiğimde bana soruyor, ben de yanıtlıyordum. Bu sözlüğün hazırlığında böyle küçük bir katkım oldu.

Eşyam geldi, okula yerleştim, "yarın sabah sekiz buçukta kilise servisi var" diye bilgi verdiler. "Ben gitmem, ben Müslümanım, kilisede ne işim var?" dediğim için okul müdürü tekrar beni çağırdı. "Sizin dininiz

Müslümanlık, Katolik inancı gibi katı değil. Dininiz gayet modern bir din, ben Kur'an'ı okudum. Sen kiliseye gelip kendi bildiğin usullerde duanı edebilirsin, etrafını izlersin, hem arkadaşlarından ayrılmamış hem de iki dini öğrenmiş olursun" dedi. Karşı da gelemedim, gittim. Pazar ayinleri ise enteresandı, gelen konuşmacılar ve verdikleri vaazlar atom fiziğinin kilise üzerine etkileri gibi çok ilginç konularda oluyordu. Doğrusu benim de ilgimi çekmeye başlamıştı.

Marlborough'da askerlik dersimiz vardı ve adeta İngiliz Bahriyesi'nde görev alacakmışız gibi oldukça ciddi bir eğitim verilirdi. Derste bahriyelilerinin üniformasını giyerdik. Senede bir tatbikat için bizi otobüslerle Portsmouth'ta bir harp gemisine götürürlerdi.
Bizim Gölcük gibi orada da bir deniz üssü var. Tam gemiye doğru gidiyorduk, öğretmenimiz, "Şen ismi ile gemiye giremezsin, sana burada olduğumuz sürece John diyeceğiz" dedi. O tarihlerde henüz güvenlik kaygıları bugünkü gibi olmadığından, sadece isim değişikliği ile rahatça gemiye bindim. Gece harp gemisinde kaldık, kazan dairesinin yanında, hamaklarda yattık. Yatarken çok sıcak oluyordu, sabaha karşı ise buz kesiyordu ortalık... Sabah erkenden kalkıp güverteyi yıkayıp temizliyor, temel askerlik bilgilerini uyguluyorduk. O iki gün boyunca John oldum.

Yeni okulumda mutlu muydum? Kendi kendime diyordum ki, ailem beni başından atmak için bu hapishaneye soktu, beni burada unuttular. Böyle hissediyordum. Kaldığımız her bir binada etüt odaları, yatakhane, çalışma yerleri vardı. Akşam saat altıda binanın kapıları kilitlenirdi. İki kişilik etüt odalarında çalışıyorduk, yapacağınız başka hiçbir şey yok. Ders çalışırsınız, bilemediniz radyodan müzik dinleyebilirsiniz, o kadar. Günlük program şöyle: Saat altı buçukta kalkıyorsunuz, yatakhanede camlar açık ve kalorifer az yanıyor. Bazen kar yağdığı zamanlarda yatağımın üzerinde kar olduğunu bilirim. Bir mil koşuyorsun, gelip ılık bir duş alıp kahvaltıya ve oradan kilise servisine gidiyorsun. Saat bire kadar ders var. Sonrasında bin iki yüz öğrencinin hepsi spor yapıyor. İlk sömestr rugby, ikinci sömestr hokey, yazın da kriket oynanıyor. Kriket İngilizlerin temiz havada, çimlerin üzerinde, güneşten yararlanmak için buldukları güzel bir oyun gibi gelir bana. İsteyenler yazın tenise de yazılabiliyordu. Her binanın altı takımı vardı. İyi bir oyuncuysanız birinci takımda oynuyordunuz, sporda kabiliyetinize göre diğer takımlarda yerinizi alıyorsunuz. İyi oynarsanız bir üst takıma geçebilirdiniz. Bu şekilde oluşan altı takım diğer binaların aynı sıradaki takımıyla maçlar yapıyordu. Spor yapmamak diye bir şey yok. Herkes spor yapıyor ve her gün yapıyor. O kadar çok saha vardı ki... Okula ilk gittiğim zaman biraz sıkıldım ama sonrasında çok sevdim.

Yemekler o kadar kötüydü ki, bazen öğle yemeğinde içinde bir parça patates ve eti zor bulduğumuz et suyu gibi bir yemek çıkardı. Yanında patates püresi ve bir meyve verirlerdi. Genç çocuklardık, doymuyorduk, öğleden sonra flares (ateş) dedikleri, kendimizin yemek yapabildiği saati iple çekerdik. Dışarıdan getirdiğimiz yiyecekleri pişirmeye çalışıyorduk. Ben bir defasında Türkiye'den getirdiğim pastırma ve sucukla yumurta yaptım, koku yayılınca bina amiri odasından fırladı, "Bunu bir daha yaparsan seni buradan atarım" dedi. Binayı saran çemen ve sarımsak kokusu uzun saatler çıkmadı.

Derslerden, okulun eğitim anlayışından bir örnekle söz edeyim. Marlborough'da Shakespeare'in Macbeth piyesini üç ay etüt ediyor, Macbeth'teki her bir karakteri günlerce analiz ediyorduk.

Okuldayken tatillerde ya Londra'ya giderdim ya da arkadaşlarım evlerine davet ederlerdi. 1956'da o meşhur sis olduğunda Londra'daydım. Filmlere konu olan, pea soup fog dedikleri o sis öyle böyle değildi. Bu sözcük "bezelye çorbası" anlamına geliyor, sisin durumunu anlatmak için bunu kullanıyorlar. Siyah sis, öldüren sis de denen bu sis Londra'da 1952'de ve 1956 senelerinde binlerce insanın ölümüne sebep olmuştu. Elimi uzattığım zaman parmaklarımın ucunu göremiyordum. Kapıdan çıkıp bir adım atınca yönünüzü tayin edemiyordunuz.

Kraliçe II. Elizabeth'in taç giyme törenini siyah-beyaz televizyonda, yine İngiltere'de öğrenciyken izledim.

Amerika'ya tahsile gittiğim zaman baktım ki, ben sınıftaki pek çok arkadaşımdan daha iyi durumdayım. İngilizcem o kadar iyiydi ki, Amerika'da arkadaşlarımın kompozisyonlarını bile düzeltirdim. İngiltere'de kaldığım üç yıl boyunca lisanım o derece ilerledi ki, aksanımın bir İngiliz'den farkı yoktu. Bugün hâlâ benim aksanım Mid Atlantic dedikleri, yarı Amerikan, yarı İngiliz aksanına benzer.

Her öğretim modeli her çocuk için aynı sonucu vermiyor. Robert Kolej gibi çok verimli bir öğretim modeli olan bir okulda ben başarılı olamamıştım. Ama yabancı bir ülkede, kendi başıma kaldığım uzun yıllar boyunca hem liseyi hem üniversiteyi başarıyla tamamladım. Lisan öğrenemez dedikleri çocuk İngilizceyi iyi konuştuğu gibi, az biraz Almanca ve Fransızca konuşabilir hale geldi.

# Avrupa'ya İlk Seyahat

En fazla on dört ya da on beş yaşında idim, 1951-52 yıllan olmalı, İstanbul'dan THY uçağına bindim. Roma'ya gidip, Milano'da ağabeyim Nur ile buluşup Londra'ya birlikte devam edecektik. Türk Hava Yolları o tarihlerde Londra'ya kadar uçuyordu. Atina, Roma ve Paris'te her havaalanında uçaktan iniliyor, devam edecek yolcular için plastik veya kartondan bir devam kartı veriyorlar, tekrar bu kartla uçağa öncelikli yolcu olarak biniyorsunuz, sonra diğer yolcular geliyor. İstanbul'dan havalanmadan önce uçağm içine anneniz babanız, sizi yolcu edenler gelebiliyor, hostes "Uçuş saatimiz yaklaştı, lütfen yolcular dışındaki misafirler uçağı terk etsin" diye anons edince ayrılıyorlardı. 1960'lı yıllara kadar böyle devam etti. Ben ilk uçuşumu Roma'ya yapmış oldum. Planımız şöyle: Roma'dan akşam kuşetli treni alıp Milano'ya gideceğim. Nur ile buluşacağız, onun otomobiliyle oradan Cambridge'e gideceğiz. Havaalanından ayrılıp Roma'da tren istasyonuna vardım, kuşetli dediğimiz altı kişilik vagonda yalnız başımaydım. Biraz sonra bir grup İtalyan genç geldi, ellerinde şarap ve gitar vardı, bütün gece şarkı söylediler. Yarı uykusuz ama çok eğlenerek Milano'ya indim, ağabeyim Nur beni karşıladı. Yanında daha sonra evlenecekleri kız arkadaşı Gülen Bolgil vardı. Birlikte İngiltere'ye doğru hareket ettik. Milano'dan, Como Gölü üzerinden Zürih'e geldik. Zürih'te Gülen'i üniversitesine bıraktık.

Gülen'in bir arkadaşı Londra'ya gidecekti, onu da arabaya aldık, Bern'de bir otele geldik. İki kişilik ve tek kişilik birer oda aldık. Sabaha karşı beş gibiydi, güm güm diye oda kapısı çalındı, biz daha ne olduğunu anlamadan, kim o demeden odanın kapısı açıldı, otel müdürü ve bir polis içeri daldı. O kadar eminler ki odada bir çift bulacaklarından... Biz ağabeyimle uyku sersemliğini üzerimizden atıp durumu anlayana kadar aradan biraz zaman geçti. Otel müdürü işgüzarlık yapmış. O tarihlerde İsviçre'de kadın erkek evli olmadan aynı odada kalmayı bırakın, göle bile ayrı plajlardan giriyorlardı. Kadınlar oy verme hakkını ancak 1971 yılında elde ettiler. Her toplumda işgüzarlar her zaman vardır, en çok da kendilerini rezil ederler!

# İrlanda Yolculuğu

Graham Kitson adındaki sınıf arkadaşımın daveti ile Kuzey İrlanda'nın başkenti Belfast'a gittim, 1957 olmalı... Arkadaşım beni oranın meşhur turistik yeri Giant's Causeway'e götürdü. Gözlerime inanamamıştım; elli altmış milyon yıl kadar önce bir volkan püskürmesinden oluşmuş ve kırk bin kadar birbirinin içerisine girmiş bazalt sütunların çoğunluğu altıgen şeklindeydi. Sekizgen olanlar da vardı. İnanması zor bir görüntü idi. Bugün Unesco Dünya Mirası listesinde. Oradan dönünce, akşamüzeri Belfast'ın meydanından geçerken Katolikler ile Protestanlar birbirlerine şişe atarak kavgaya hazırlanıyorlardı. Aynı şehir içinde böylesine keskin ayrılığa ilk defa tanık oluyordum.

Bir başka sınıf arkadaşım beni Güney İrlanda Cumhuriyeti'ne davet etmişti. Dublin'e trenle gidecektim. Sabah erkenden istasyona gittim. Vagonlar arasında geçiş yoktu, her bir vagona dışarıdan girilebiliyordu. Tam vagonların birine yerleşmiştim ki, benim gibi on beş, on altı yaşlarında bir genç kız vagonun kapısını açıp, "Katolik misin?" diye sordu. Ben de "Hayır, Müslümanım" deyince kız o kadar şaşırdı ki... İlk kez duymuş gibiydi dinimizi. Dünyada Katolikler ve Protestanlar dışında başka bir din olduğundan haberi bile yoktu. "Protestan olmadığına göre sorun yok" deyip vagona bindi. Biz Dublin'e varıncaya kadar din konusunda konuştuk. Ben o sıralarda Marlborough'da seçmeli ders olarak Dinler Tarihi'ni alıyordum ve Katolikler hakkında neredeyse kızdan daha fazla bilgim vardı. Birçok konuda konuştuk, söylediklerimin çoğuna itiraz ediyordu. Kendini müdafaa etmek için, "Bizim dinimiz dünyanın en eski dini" dediğinde, "Yine bir yanlışın var, sizden evvel Yahudiler varmış" dedim, inanmakta zorlandı. Yol boyunca kızı kendi dini hakkında epeyce yeni bilgiye kavuşturmuştum. Her şeyi Latince okuyup ezberlemiş ama içeriklerini hiç öğrenmemişti.

Dublin'e geldiğimizde arkadaşım beni 1930 model bir Rolls Royce ile karşıladı. Ailesiyle eski bir şatoda yaşıyordu. Asilzade soyundan olan ailesi şatoyu muhafaza edebilmek için hafta sonu ve bayramlarda şatoyu gezdirip aldıkları paralarla geçimlerini temin ediyorlardı. Orada üşüdüğüm kadar hayatım boyunca üşümedim. Çok yüksek tavanlar, yataklarda da cibinlikler olduğunu hatırlıyorum. Her gece yatağımıza su torbaları verirlerdi, onlarla ısınırdık ama sabaha karşı buz keserdi. Soğuk içime işlemişti.

# Üniversite ve Goodyear'da Staj Yılları

İngiltere'de liseyi bitirip mezun oldum. Ailem, "Bu çocuk fazla İngiliz oldu, bizim işimiz Amerikalılarla, biraz Amerikan kültürünü de tanısın, hazır okul bitmişken hem çalışsın hem Amerika'ya gitsin" deyip beni Akron'a gönderdi. Ohio eyaletinin Akron şehrindeki Goodyear fabrikasında staja gittim.

O tarihlerde doğrudan Amerika'ya uçamıyordunuz. İstanbul'dan pervaneli Pan American Stratocruiser iki katlı uçağına binip Londra'da iniyor, burada yakıt ikmali yapıldıktan sonra İrlanda'nın güney ucundaki Shannon Havaalanı'na uğruyordunuz, oradan İzlanda'nın Reykjavik Havaalam'na, sonra Atlantik'i aşıp Gender Newfoundland Havaalanı'na varıyordunuz, buradan tekrar yakıt ikmali yapılıp Boston, New York uçuşunu tamamlıyordunuz. Jetler henüz olmadığı için pervaneli uçaklarla 24 saatte New York'a varıyordunuz. Ben de bu zorlu rotayı tamamlayıp bir de üstüne hiç dinlenmeden o akşam New York'tan yataklı trene bindim ve Akron'a geldim. Sadece trende biraz yatak yüzü gördüm.

Babam ve Goodyear'dan tanıdığımız bir Amerikalı, Ohio'nun çok soğuk bir eyalet olduğunu söyleyip eylül ayında beni Amerika'ya paltolar, kürk kapüşonlu şapkalarla yola çıkardılar. Beni Akron istasyonunda karşılayan Goodyear Türkiye Masası görevlilerinden Lefty Beament halimi görünce beklediği kişinin ben olduğumu hemen anladı tabii. Dışarısı belki yirmi sekiz dereceydi ve ben tek paltolu adam olarak peronda duruyordum. O akşam beni YMCA (Young Men's Christian Association/Genç Hıristiyan Erkekler Birliği)'a götürdü, o zamanlar çok popüler bir yerdi. Herkesin kendi odasının olduğu, uygun fiyatla kalınan bir tür pansiyondu. Oradan fabrikaya otobüsle staja gidiyordum. Çok zamanım kalıyordu, yakında da Akron Üniversitesi vardı. Müracaat ettim, kabul edilince derslere girmeye başladım. Bu arada İngiltere'de şikâyet ettiğim, hapishane gibi bulduğum okulda meğer o kadar iyi bir eğitim almışım ki, Amerika'da üniversiteye gidince birinci sınıfın derslerinde hiç zorlanmadım. İngilizce aksanımı ise çok yadırgıyorlardı. Bir gün derste yanımda oturan kızdan; "May I use your rubber?" diye silgisini rica ettim. Kız neredeyse çantasını kafama geçirecekti. İngiltere'de silgiye "rubber" (lastik, silgi) diyorduk, halbuki Amerika'da rubber prezervatif anlamına geliyormuş. İngiltere'den geldiğimi biliyordu ve "Bu

memlekette böyle istenmez” diye sertçe uyardı.

Staja başladığım ilk günlerde gece on ikide işe başlıyor, sabah altıya kadar çalışıyordum. Bazen de akşam altıdan gece on ikiye kadar iş olurdu. İlk girdiğim zaman saat ücretim 1 dolar 60 sentti. Altı saat mesaiden sonra direktör nerede iş varsa oradaki işi söylüyordu, devam etmek isteyenler o bölümde altı saat daha çalışabiliyordu. Bu ek çalışma saatleriniz yüzde elli zamlı olarak ödeniyordu. Serde gençlik var tabii; ben de kaçırmaz, kalırdım bu mesailere...

Günlerim son derece planlıydı. Uyku saatlerimi fabrika ve üniversite saatlerinin arasında olacak şekilde düzenlemiştim. Uyku saatimi kaçırdığım zaman bütün düzenim altüst oluyordu. Akron’daki üniversite şehrin içinde sıkışıp kalmıştı. Kampüs ortamı yoktu. Araştırınca üniversiteye gidebilmem için bana sponsor olan işletmenin bulunduğu yerden on iki mil sınırı içinde istediğim üniversiteye gidebileceğimi öğrendim. Sponsorum Goodyear olduğundan ya Akron ya da Kent State Üniversitesi’ne gidebilecektim. Kent State Üniversitesi’ne geçtim. Eyalet üniversitesi olarak yemyeşil, büyük bir kampüsü vardı. Kore Savaşı nedeniyle genç erkeklerin çoğu askerde olduğundan kız öğrenciler ağırlıklıydı. O dönemde beni de askere alabilirlerdi. Amerikan vatandaşı olmanız gerekmiyor, 18 yaşından büyük, 36 yaşından küçük olan herkesi askere alabiliyorlardı. Hatta askerlik yaparsanız vatandaşlık almanız kolaylaşıyordu. Bu nedenle giden yabancı gençler de oldu.

Bir gün babama, “Ben bir araba almak istiyorum” diye yazdım. “Ben seni orada okutmak için muayyen bir para veriyorum, araba istiyorsan kendin çalış, para biriktir, al” diye cevap verdi. Akron’da ilk günlerde kaldığım pansiyondan işe belediyenin otobüsü ile gitmek çok zamanımı alıyordu. Kent State Üniversitesi’ne gidebilmek için arabamın olması şarttı. Önce 1952 model Desoto marka bir arabayı 350 dolara aldım. Daha sonra arabayı yenilemek istediğimde 3.600 dolara, 1957 model Dodge Custom Royal marka arabamı Detroit’teki fabrikasından Tatko’nun tenzilatıyla aldım. O arabayı Türkiye’ye getiremediğim için bugün bile pişmanlık duyarım. Dönerken o arabayı sattım, çok da üzüldüm. O zamanlar Türkiye’ye araba getirmek çok zordu. Permi *[Yabancı ülkelerden mal getirebilmek ya da yabancı ülkelere mal çıkarabilmek için bir kimseye devletçe verilen yetki belgesi]* ticaretinin en üst seviyede olduğu zamanlardı. Yurtdışında muayyen bir para karşılığında çalıştığınızı ispat edip konsolosluktan belge alırdınız. Benim gelirim araba ithal etmek için yetmiyordu. Hem elimde permim yok hem de permi alacak param yoktu, bu nedenle arabamı sattım.

Akron'da fabrikadan dost olduğum bir arkadaşla Kent, Ohio'da birlikte ev tuttuk. Babamın bana aylık gönderdiği para altmış dolardı. Bununla bir ay geçinebiliyordum. Ev arkadaşım Dan Armstrong iki metre boyunda bir gençti, Volkswagen Karmann Ghia'sı vardı. Bende ise Dodge Custom Royal marka kocaman bir araba vardı. Kapının önüne arabaları park ettiğimizde halimiz komikti. O upuzun boyuyla küçücük arabadan, ben de yayla gibi bir arabadan çıkıyordum.

Kent Üniversitesi'den Akron'a neredeyse üç ay inanılmaz ağır geçen kış günlerinde buzun üzerinde gidip geliyorduk. Çivili kar lastiklerini takardık, hiçbir kaza olmazdı, herkes çok temkinli araba kullanırdı. Kent State'de babamın ve ailemin isteği ile İş İdaresi, kendi isteğimle de İngiliz Edebiyatı okudum.

O arada hiç unutmuyorum; 1956 senesinde West Wirgina'nın eyaletler arası ilk otoyol inşaatındaki yol makinelerinin servisini Goodyear yapıyordu. Bu paralı yollara turnpike diyorlardı. Yol makinelerinin dev lastiklerini tamir ediyorduk. Ben bir süre dağda bayırda bu yol inşaatında staj yaptım. Geceleri çevrenin en iyi otellerinde kalıyorduk ama tuvaletleri dışarıdaydı. Benzin istasyonlarında dört tuvalet vardı. İkisi erkek, ikisi kadın; onlar da zenci ve beyaz diye ayrılıyordu. O zamanlar her yerde böyleydi. Otobüse zenciler arkadan, beyazlar önden binerdi. Henüz Martin Luther King ünlü "Benim bir hayalim var" konuşmasını yapmamış, ayaklanmalar, siyahların direnişi başlamamıştı. Bazı lokantaların kapısında, camında, "Zenciler giremez" diye yazılar vardı. Bu duruma bir türlü alışamıyor, çok yadırgıyordum.

Babam ağabeyimin Tatko'da çalışmasını istedi. Ama ağabeyim Nur tüm okul hayatı boyunca hep başarılı bir genç olmuştu. Bu başarılarından dolayı da her zaman burslar kazanmış, geçimini bir şekilde babama bağımlı olmadan sağlamayı başarmıştı. Cambridge Üniversitesi'ni birincilikle bitirip doktorası için de burs kazanınca sanırım hepimizden çok sevinmişti, çünkü bu durum onu aldığı kararlarda daha özgür kılıyordu. Tercihi akademik kariyerine yurtdışında devam etme yönündeydi. Babam onun direnci karşısında ikna olmak zorunda kaldı. Doktorasını bitirince Amerikan üniversiteleri kendisine iş teklif ettiler. 1960 yılında Stanford Üniversitesi'nde yardımcı profesör olarak akademik hayata adım attı. Orada Shirley ile tanışıp evlendi. 1972 yılında Antropoloji alanında Amerika'nın bir numarası olan Chicago Üniversitesi'ne transfer oldu ve sekiz yıl görev yaptığı Chicago Üniversitesi'nde profesör unvanını aldı. Orada görev yaptığı yıllarda ünü epey artmıştı, Antropoloji alanında en iyi ikinci Amerikan üniversitesi olan Harvard

Üniversitesi'nden kendi bünyelerinde çok iyi koşullarda çalışma önerisi aldı. 1980 yılında Harvard'a gidip 39 yıl Antropoloji kürsüsü başkanlığı ve Ortadoğu Araştırma Merkezi Müdürlüğü yaptı. 1993 yılında Harvard'da Society of Fellows Cemiyeti'ne seçildi. Ağabeyim bugün emekli ama hâlâ çalışmaya devam ediyor. Birkaç ay önce Koç Üniversitesi mütevelli heyeti başkanlığına seçildi. 19 Mayıs 2019 tarihinde Koç Üniversitesi mezuniyet töreninde gençlere altın değerindeki diplomalarını ceplerine koyduklarını, hayatta yapacakları işlerde başarılı olacaklarına inandığını söyleyip, ancak esas hedefin iyi insan olmak ve iyi insani ilişkiler kurmak olduğunu unutmamalarını salık verdiği, etkileyici bir konuşma yaptı.

Ağabeyim Nur yolunu çizdiği için babam bu defa bana baskı yapmaya başladı. Babam da kendince haklıydı; büyük bir işletme kurmuş, onun devam etmesini istiyordu. O nedenle okulumu bitirdiğimde lastik ve iş idaresi alanında deneyim kazanmam yolunda beni yönlendiren de oydu. Biliyordu ki bana fazla para gönderirse okumayabilirim, o yüzden beni her zaman sınırlı bir parayla yaşamaya ve istediklerimi elde etmek için çalışmaya teşvik etti. Bugün hâlâ bunun faydasını görürüm. İşim nedeniyle Trakya'yı her köyüne kadar tanıdım, Anadolu'yu çoğu işadamından daha fazla dolaşmışımdır. Her topluluğa girip karışabilirim; şaşırmam ve yabancılık çekmem. Babama bu yönüyle de minnettarım, hayattan kazandığım tecrübeyi ona borçluyum.

# Goodyear Fabrikası-Amerika

Akron'a gidip Goodyear'da işe başladığımda Squadron Training dedikleri harika bir sistemleri vardı. Bunu daha sonra devam ettirmemelerinin fabrika ve firma için bence acı sonuçları oldu. Bu sistemde üniversiteye devam edenler ile üniversiteden mezun olup çalışanlar ayrı kategoridelerdi. Üniversiteye devam edenler az sorumluluk gerektiren, kalifiye olmayı gerektirmeyen işleri yapardı. Biz stajyerler o gün hastalanıp gelmeyen mavi yakalıların yerini doldururduk. Ben fabrikanın içinde sosis ve Coca-Cola satmak için el arabası ile dolaşan adamın yerine de çalıştım, hamur makinesinin yanında yerleri de temizledim, genel müdürün şoförlüğünü de yaptım.

Fabrikanın Squadron Training bölümüne hem idari kısımda hem de fabrikada o hafta izinli olan ve işe gelemeyeceklerin listesi bildirilirdi. Oradaki yetkililer haftalık olarak size nerede çalışacağınızı söylerlerdi. Çalışacağınız kısmın maaşı sizinkinden yüksekse, size o hafta o bölümün maaşı verilirdi. Bir ara çalışanların parasını hazırlayan muhasebe departmanında da çalıştık. Bize verilen vazife şuydu: Öncelikle üzerimizdekileri çıkarır, cepsiz bir üniforma giyerdik. Elimize bir çek verirlerdi. Goodyear Bankası'na gidip çeki bozdurur, kâğıt ve bozuk para torbalarını, önümüzde ve arkamızda makineli tüfekli polisler nezaretinde fabrikanın içindeki bir odaya getirirdik. Önceden hazırlanmış, çalışan işçilerin maaşlarının yazılı olduğu zarflara gereken tutarları koyardık. 36 dolar 40 sent gibi, 45 dolar gibi, ne yazıyorsa dikkatlice onları zarflara yerleştirirdik. Ne eksik ne fazla olmalıydı; eğer eksik ya da fazla olursa tüm zarflar tekrar açılıp kontrol edilirdi. O zamanlar enflasyon yok, o nedenle bu rakamlar geçinmek için gayet iyi sayılırdı.

imalatta, hamur makinelerinde bir hafta kadar çalıştım. Fabrikanın en pis ve en zor kısımlarından biriydi. Aradan altmış yıl geçti, hâlâ numarasını hatırlarım: 132 B kısmıydı. 132 B dedikleri zaman sanki ücra bir yere sürülmüşsün duygusu gelirdi insana. En kötü yer orasıydı. Karbon karası havada uçuşuyor, kükürt soluyorsun, is karası soluyorsun; o kadar ağır bir koku ki... Oradaki iş hakikaten çok ağırdı, ücreti daha yüksekti, düşük ücretle kimse orada çalışmazdı herhalde. Geçtiğimiz yıllarda Hindistan'da lastik fabrikası gördüm, pırıl pırıldı, 132 B bölümünün bu kadar temiz olabileceğini hayal bile edemezdik. Eskiden 132 B'de çalıştığınız zaman yirmi dakika erken çıkıyordunuz. Yıkanmanız için duşlar vardı. Yıkanıyorsunuz, üzerinizden simsiyah su akıyor, gözleriniz sürmeli gibi oluyor. Temizlenip çıktım diyorsunuz,

biraz terlediğinizde simsiyah ter akmaya devam ediyor, çünkü kükürt, karbon ve diğer tüm kimyasallar adeta derinin altına işliyordu. O zamanlar şimdiki gibi işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemleri de bilinmiyordu. En az onun kadar ya da daha kötü bir diğer yer ise rejenere kauçuk kısmıydı. Lastiği hamur makinelerinde parçalayıp kimyasallarla ayrıştırırlardı, mezbaha gibi kokardı.

Bunun dışında Goodyear İdare Meclisi Başkanı E. J. Thompson'nun şoförlüğünü de yaptım. Bir gün beni görevlendiren kişi, havaalanından Chrysler'in İdare Meclisi Başkam'nı almamı söyledi. Garajdan General Motors'un bir arabası verildi, karşılamaya gittim. Arabanın Chrysler olmadığını görünce kızdı, binmedi, fabrikaya taksiyle gitti. Benim kabahatim değildi, genel müdürümüz nasıl olur da yanlış bir araba verilir diye kıyameti kopardı.

Altı saatte bir vardiya değişirdi. Gece fabrikada altıdan on ikiye kadar çalışır, gelip yatardım, sabah altıda kalkıp üniversiteye gider, akşam tekrar altıda mesaiye yetişirdim. Eğer dersim yoksa mesaiye kalırdım.

Babamın bana gönderdiği 60 dolara kendi kazandığımı da eklediğimde çok rahat bir hayat sürebiliyordum. Orada kimse babamın Goodyear'ın Türkiye temsilcisi olmasıyla, oradan şu kadar miktarda mal almasıyla ilgilenmiyordu. Bu sadece orada işe başlarken işime yaramıştı. Onun dışında kimsenin aldırdığı yoktu, sizin ne yapıp ettiğiniz ile ilgileniyorlardı. Sanırım Amerika'nın başarısının altında bu var. Şimdi nasıl bilmiyorum ama o yıllarda böyleydi. Amerika'da bana hep Sen diye hitap ettiler, Şen diyemiyorlardı.

Amerika'da Sen, Senatör kelimesinin kısaltması olarak da kullanılıyor. Bir gün postadan Senatör Yalman adına kredi kartı geldi. Bankayı arayıp durumu ilettim, onlar kartı iade etmemi istediler. Ben kartı onların gönderdiğini, süresi bitinceye kadar kullanacağımı söyledim. Bir keresinde havaalanında bekleme sırasındaydım, "Senatör Yalman" diye çağrılarak uçağa erken davet edildim. İsmim sayesinde senatör de oldum yani!

# Dünya Lastik İmalatının Merkezi: Akron

Akron'un girişinde 1950'li yıllarda, "Dünya lastik imalatının merkezi" yazan bir tabela vardı. Dünyadaki bütün lastik fabrikalarının merkeziydi. O zamanlar bir numara Goodyear, iki numara Firestone, ardından B. F. Goodrich, Seiberling ve diğer markalar geliyordu. 1960'lı yıllara kadar Amerikan lastikleri dünya piyasasına hâkimdi. Fransız Michelin, Japon Bridgestone lastiklerinin henüz bir ağırlığı yoktu. Hatta o yıllarda Goodyear, Bridgestone'a yol makinesi lastiği nasıl imal edilir diye teknik yardım veriyordu. Bugün ise dünya lastik piyasasında Bridgestone ile Michelin bir numara olmak için sürekli çekişiyorlar, aralarında inanılmaz bir rekabet var. Goodyear ise ağırlığı eskisi kadar olmasa da, piyasanın en köklü firması olarak varlığını sürdürüyor.

Michelin radyal lastiği dünyada ilk üreten firmaydı. İmalatı daha zor ama çok daha iyi performans veren bu lastiğe bütün diğer fabrikalar ilk başlarda biraz burun kıvırsa da, zamanla üreticilerin çoğu radyal lastik üretimine geçti. Radyal ve konvansiyel/diyagonel lastik arasında nasıl bir fark olduğunu fazla teknik detaya girmeden anlatmaya çalışırsak, lastiğin iç kısmındaki bez dokunun (karkas) lastik yüzeyinin çaprazlamasına, 30° veya 40°'lik açıyla örüldüğü lastiklere "diyagonal" veya "konvansiyonel" lastik denir.

Radyal lastikte ise lastiğin iç kısmındaki bez doku (karkas) lastiğin enine, yani lastiğin dönüş yönüne dik açıda örülmüştür. Arasında ne fark var derseniz, bugünkü hızlara, yüksek viraj kabiliyetine, yüksek kilometre performansına, lastiğin daha az ısınmasına ve lastiğin daha fazla kilometre yapmasına, bunlara bağlı olarak yakıt performansının artmasına ancak radyal lastik ile ulaşıldı. Bunu ilk üreten Michelin piyasada önemli bir avantaj sağlamıştı.

Akron'a dönecek olursak, o yıllarda oraya gidenler bilir, şehir kauçuk kokardı. Lamba karası ya da karbon karası dedikleri carbon black, petro-kimyanm yan ürünüdür. Tabii ve sentetik kauçuk ve kimyevi maddeler, başlıca da kükürt, bunların karışımından oluşan lastik hamuru pişerken -buna volkanizasyon deniyor- tüm kente yayılan bir koku çıkar ortaya.

# Goodyear'ın Türkiye'ye Gelişi

Tatko olarak 1927 yılından 1997 yılına kadar tam yetmiş yıl Goodyear'ın Türkiye distribütörlüğünü yaptık. Halen temsilciliğine devam ediyoruz. Goodyear lastikleri 1927'den önce de Türkiye'ye ithal ediliyordu. Sonradan bizim Samsun acentemiz olan Seyit Bilal ve Hilmi Esen Koli. Şti., Tatko'dan evvel Doğu Avrupa'da Romanya'dan Goodyear lastiklerini ithal ediyorlardı. Babam ve amcam Goodyear distribütörlüğünü alınca ithal etmekten vazgeçip bizden almayı tercih ettiler. Hilmi Bey ile ailece dostluğumuz uzun yıllar sürdü, evimizde sık sık konuğumuz oldular.

Babam ithal etmek yerine Türkiye'de lastik üretimi yapacak bir fabrika kurulması hedefiyle 1950'lerde Akron'da, Goodyear yetkililerini ikna etmeye çalışıyordu. Görüştüğü insanlar, "Sizin ülkenizde kauçuk yok, carbon black yok, çelik sanayi ve kimyevi maddeler yok" deyip Türkiye'de kullanılan araç sayısına bakıyorlar ve fabrika fikrini uygulanabilir bulmuyorlardı. 1953 yılında 57.761 motorlu araç varken, 1960 yılına gelindiğinde 174.331 adet motorlu araç ülke yollarında yerini aldı ve bu sayı her yıl artmaya devam etti.

Babam iş konusunda öngörülü bir insan olarak, eninde sonunda yerli sanayi galip gelecek, bu iş kolu gelişecek diye düşünüyor, ithalatla bu işin dönmeyeceğini görüyor ve 1959 yılında Pirelli Türkiye'de fabrika inşaatına başlayınca, Goodyear merkezini ikna etmek için bir kez daha Akron'a gidiyor. "Bakın Pirelli temel attı, fabrikasını bitirince yakında ithalat duracak, hiçbirimiz iş yapamayacağız" diyor.

Goodyear yöneticileri Türkiye'de bir fabrika kurulması fikrine hemen evet demediler. Farklı zamanlarda, farklı alanlarda uzmanlaşmış ekipler gelip kimi zaman Türkiye'nin lastik satış potansiyelini, kimi zaman fabrika kurulacak alanın incelemesini yaptı. Birçok konuda piyasa etütleri yaptılar, fizibilite çalışmaları uzun süre devam etti. O tarihlerde şimdiki gibi ne internet ne cep telefonu var. Her şey telgrafla yapılıyor. Akron'dan İstanbul'a gelecek olan müdürler telgraf gönderip gelecekleri tarihi belirtiyorlar. Bizden binleri de onları karşılıyor. Böyle gelip gitmeler devam ederken babamın ve amcamın Anadolu'da seyahatte olduğu bir tarihte şirkete İngilizce bir telgraf geliyor. İngilizce bilen Tuluy Ergörül adında stajyer bir genç var, telgrafı okuyor, telgrafta o akşam havaalanına Akron'dan bir müdürün geleceği bildiriliyor. Mustafa Vacit Bey'e ve Rıfat Bey'e haber verme imkânı yok. Düşünüyor, karar verip şirketteki şoförlerden

biriyle gidip adamı karşılıyorlar. “Rıfat Bey’le Mustafa Bey seyahatteler, o nedenle ben geldim” diyor. Gelen meğerse Goodyear’m en üst düzeydeki müdürlerinden E. J. Thompson imiş. Thompson Hilton’da rezervasyon yaptırmış, oteline götürdüklerinde, “Ben İstanbul’daki iyi lokantaları bilmiyorum, bana bir yer önerin” diyor. Tuluy da on yedi, on sekiz yaşlarında bir genç, “Benim bildiğim en iyi yemeği annem yapar, isterseniz sizi bizim eve yemeğe götüreyim” diyor. Annesi İstanbul mutfağının güzel ev yemeklerinden hazırlıyor, ellerinden geldiğince ağırlıyorlar.

Ertesi gün babam ve Mustafa amcam Hilton’a gidiyorlar, E. J. Thompson, “Tuluy gelmeden toplantıya başlamam” diyor. Thompson kendisini karşılayıp evinde ağırlayan bu genci unutmadı, fabrika yapma fikri benimsendikten sonra ilk alınan personelden biri oldu Tuluy Ergörül.

Fabrikanın yapılma sürecinde neredeyse her hafta Goodyear merkezinden görevlendirilen sorumlular İstanbul’a gelirdi. Kimisi arsalara bakar, kimisi çalışan ücretlerinin belirlenmesi ile ilgilenir, işin çeşitli tedarik ve satış yönleriyle ilgili ayrıntılı çalışmalar yapılırdı. Bu grubun sayısı bir ara on beş kişiye ulaştı. Goodyear ekibinin ilk ofisleri Taksim Bahçesi’nin karşısında bulunan Tatko’nun üst katında idi. Sonra Tünel’de, o günlerin ünlü Hachette Kitabevi’nin karşısında bir binaya taşındılar. Oradan Mecidiyeköy’de Tatko’nun servis istasyonunun ofis kısmının bir bölümüne geçtiler. Bir dönem Beşiktaş’ta, şu an Bahçeşehir Üniversitesi’nin olduğu yerde ofisleri oldu. En son Maslak’ta, İstanbul Teknik Üniversitesi’nin karşısındaki kulelerden birinde iki kata yerleştiler.

Goodyear’dan gelen müfettişlerin kimisi çok çalışkan, sadece işine düşkünken, kimisi işin yanında İstanbul’u da merak eden, gezmeyi seven insanlar olurdu. O tarihlerde İstanbul’da doğru dürüst yemek yenecek lokanta olarak Beyoğlu’nda Abdullah Efendi Lokantası vardı. Gece hayatında da Harbiye’deki Kervansaray ile yakın zamana kadar Reina’nın olduğu yerde Lido vardı. Gelen tüm konuklarla mutlaka Lido’ya yemeğe gidilirdi.

Size biraz Lido’dan söz edeyim. Yakın zamanda kaybettiğimiz sevgili Güngör Uras lokanta yazılarını Ali Rıza Kardüz adıyla yazardı. İnternet bu kadar yaygınlaşmadan önce herkes Ali Rıza Kardüz’ün kim olduğunu merak ederdi. Ekonomi yazarı sevgili Güngör Uras’ın yemek ve restoranlar üzerine yazılarını bu takma isimle yazdığını biz de sonradan öğrendik. Çok güzel anlatmış Lido’yu, ondan alıntı yapayım: “Lido, Ortaköy-Kuruçeşme arasında 1943 yılında işletmeye açılan, Türkiye’nin ilk ‘modern’ yüzme havuzuydu. 33,33 metre uzunluğunda,

14 metre genişliğindeki havuzun etrafında soyunma kabinleri, tramplen, gazino, lokanta, otel gibi tesisler vardı. Projesini mimar Halit Femir çizmiş, inşaatını mühendis Emin Vafi gerçekleştirmişti. Havuzun çevresindeki mozaik panolar Bedri Rahmi Eyüboğlu'na ait."

İstanbul Yüzme ihtisas Kulübü 1943-1961 yılları arasında faaliyetini bu havuzda sürdürdü, yüzlerce sporcu yetişti. Lido uzun yıllar özellikle yurtdışından gelen konuklarımızı ağırladığımız mekân oldu.

Bazen babam hafta sonları konukları Büyükada'ya davet ederdi. Benim vazifem de onları alıp adaya götürmekti. Hepsi Büyükada'yı gördüklerinde çok etkilenirdi.

Fabrika için seçilen alan Köseköy-İzmit'te idi. Anadolu tarafında otel olmadığından, müdürler Avrupa yakasındaki Hılton ve Sheraton otellerinde konaklarlardı. İnşaat alanına gidip gelmek, karşıya geçmek bir işkence idi. Bir araba bu yakada, bir araba Üsküdar'da beklerdi. Arabalı vapur ile arabasız geçilir, orada bekleyen araba ile fabrikaya gidilir, dönüşte de aynı şekilde karşıya geçilir, bekleyen araç otellerine bırakırdı. Köprü açılana kadar böyle devam etti. Köprüden önceki dönemde en son hatırladığım, arabalı vapur sırası bazen Karacaahmet Mezarlığı'na kadar uzardı. Avrupa yakasında sıra Cankurtaran'a yaklaşırdı. Bu kadar uzun mesafeyi beklemek istemeyenler araya girmeye çalışır, kavgalar olur, iki yaka arası ulaşım bazen yarım günü bulurdu.

Nihayet bütün bu ön çalışmaların ardından, Pirelli'den bir yıl sonra Köseköy, İzmit'te Goodyear fabrikasının inşaatı 1960'ta başladı. Bir hafta ara ile ilk Türk lastiği Pirelli'nin peşi sıra piyasaya çıktı. Babam bu süreçte Tatko İdari Heyeti başkanıydı ve lastik kısmıyla da o ilgileniyordu. Goodyear İdare Heyeti'nde de başkan yardımcısı görevindeydi. Mustafa Vacit amcam da Chrysler otomobil ve kamyon işleriyle ilgileniyordu. Amcam işi öğrenmek için Amerika'da Chrysler fabrikasının bütün bölümlerinde çalışmış, sonra Packard fabrikasına girerek otomobillerin elektrik akşamlarını öğrenmiş. Nigâr halamın oğlu Lâmi Bey ise hem Chrysler ile meşgul oluyor hem de Tatko'nun genel müdürlüğünü yapıyordu.

Lastik fabrikası ilk kurulduğunda, 1960-62 yıllarında günde beş yüz lastik üretiyorduk. Türkiye'ye başka markalar da ithal ediliyordu, o nedenle bu beş yüz lastiği satmakta güçlük çekiyorduk. Bir türlü insanları yerli lastik kullanmaya ikna edemiyorduk. İnsanlar, "Biz aklımızı peynir ekmekle mi yedik, dünya kadar para verdiğimiz arabanın, otobüsün, kamyonun altına Avrupa'sı, Amerikan'ı dururken niye yerli lastik koyalım?" diye düşünüyorlardı. Toplumdaki

genel yaklaşım böyleydi. Biz de buna karşılık, “Hiç olmazsa bir deneyin, aracınızın iki lastiğini yerli, iki lastiğini ithal takalım, bir bakın, kıyaslayın” diye ikna etmeye çalışıyorduk. Bir yıl boyunca uğraştık, sonunda gördüler ki ithal, depolarda çok beklemiş, bayat lastik yerine yerli ve taze lastik ile daha fazla kilometre yapabiliyorlar, yavaş yavaş kullanım artmaya başladı. Bu bir yılın ardından piyasa yerli lastiğe döndü, ithal malı talep edilmez oldu. Bu dönemde lastik ithalatı da zorlaşmıştı. Birçok ithalatçı piyasadan çekildi.

Burada size kısaca bayat lastik ile neyi kastettiğimizi anlatayım. Aslında en basit tanım, ilacın bayatı neyse, lastiğin bayatı da o demek... Lastik üretildikten sonra uzun süre kullanılmayıp depolandığında, hele rutubetli ya da çok aydınlık depolarda tutulursa içindeki kimyevi maddelerin bir kısmı bozulur. Sırtının atması, çabuk aşınma, kayma gibi sonuçları olur. Eskiden imalatçılar lastiğin ne zaman üretildiğini üzerindeki seri numarasından bilirlerdi. O dönemde bunun şirketler açısından bir gizliliği vardı. Bugün lastikle ilgili tüm teknik ve üretim tarihi lastiğin üzerinde yazılı. Meraklı kullanıcı bunları rahatlıkla takip edebiliyor.

İstanbul ile Trakya bölgesine gönderilecek lastikler Tatko’nun Recep Paşa Caddesi’ndeki deposuna gelirdi. İzmit’ten büyük kamyonlar içinde lastikler geliyor, depoya iniyor, oradan dağıtılıyordu. Kaplama lastiği de oradan depoya gelirdi. Depoda o zamanlar konveyör bile yoktu. Çok sonra yapıldı da lastiklerin depodan çıkışı rahatladı.

# Lastik Sektörünün Ünlü Acenteleri

Lastik camiasında ilginç kişilikleri ile unutulmaz acenteler vardı. Unkapanı'nda İlyas Aydemiral, Üsküdar'da Arınç Çelen, Sirkeci'de Ali Usta, Edirne'de Yasef Romano eski acentelerimizdendi. Usta ailesi Trabzonlu büyük bir ailedir. Ali Usta ve Fikri Usta ile çok uzun yıllar birlikte çalıştık. Onlardan öyle ilginç telgraflar gelirdi ki, tam Karadeniz şivesi ile yazılmış telgrafı elimize alıp birkaç kişi çözmeye çalışırdık. Keşke onlardan birini saklasaydık... Bu acenteler gelip bizden lastikleri alır, kendi muhitlerinde satarlardı. Fabrikadan lastikler geldiğinde deponun içinde kıpırdayacak yer kalmazdı.

Bir gün Reha Baykara adında biri geldi, "Sirkeci'de lastik acenteniz olmak istiyorum, bunun karşılığında anlaştığımız tutar üzerinden banka teminat mektubu da vereceğim. Ancak bir şartım var. Sirkeci bayiliğini bana verirseniz, o bölgede başka kimseye bayilik vermeyeceksiniz" dedi. O zaman Sirkeci'de bizim acentemiz olan Ali Usta'dan başka lastik acentesi yoktu, o da daha çok kamyon lastiği satıyordu. Bizim de en sıkışık zamanlarımız, depolarımız yerli lastikle dolu, Reha Bey "Ben sizin bir yıllık satışınızı üstleneceğim" diyor. İdare Meclisi'ne danıştım, "Teminat mektubu veriyorsa tamam, kabul ediyoruz" dediler. Reha Baykara'ya da, "Sirkeci'de acentemiz var, Ali Usta, o da satsın, siz aranızda anlaşın" dedik. Biz Reha Baykara'yı önceden tanımıyoruz, cin gibi bir adam. Amerikalıların Eskimolara buzdolabı satabilen müthiş pazarlamacı tipleri vardır, tam öyle biri. Sirkeci'de Aşmalı Kahve diye bir yer vardı. Reha Bey orada lastik tamiri yapan mütevazı bir tüccar olan Kurteş Acundaş'ı Tatko'nun acentesi olmak üzere ortaklığa ikna etmeye çalışıyordu. Kurteş Bey'in de müdebbir *[tedbirli]* tüccar olarak ödü kopuyor; hayatında senet imzalamamış, risk almamış, eski tip bir tüccar. Reha Bey, "Sen bir ipotek ver, ben de zekâmı koyayım, bu işi yürütelim" diyor. Ben dükkânlarını görmek üzere Sirkeci'ye gittiğimde, "Burada lastik satılmaz" dedim. Reha Baykara dükkânda yapacaklarını anlatarak beni ikna etmeye çalıştı; içime sinmemişti ama kabullendim. Bir süre sonra hakikaten dediklerini yaptılar, güzel bir satış yeri oldu ve uzun yıllar Sirkeci'de en çok lastik satan acentemiz oldular.

Reha Baykara bizim tüketiciyi yerli lastik kullanımına özendirmek için hem yerli hem ithal lastiği bir arada satma gayretimizi çok iyi kavradı. Araç sahiplerini ikna edip kullandırdıkça, yavaş yavaş piyasada yerli

lastik talebi artmaya başladı. Zamanla araç sahipleri de taze lastik kullanmanın farkını gördü. Sirkeci piyasası birdenbire yerli lastiğe döndü. Talep patlaması yaşandı. Yerli lastiği sadece Goodyear ve Pirelli üretiyordu, ithal lastikte ise piyasada çok çeşitli markalar vardı. Babamın öngörüsü gerçekleşmişti; devlet yerli malını teşvik edici, ithalatı zorlayıcı vergiler koydu. İthal lastik daha pahalı olmaya başladı. Onlarca marka ithal lastik satan diğer acenteler de yerli lastik satmak üzere bayilik istemeye başladılar. Reha Baykara Sirkeci'de tek acente olarak bu dönemde çok büyük iş yaptı.

Yerli lastik piyasada bu kadar tutulunca, bu defa Sirkeci'nin büyük tüccarlarından Hedef Kollektif'ten Ömer Duruk Bey acentelik istemek üzere geldi. Bu arada Reha Bey verdiği teminatın çok üzerinde lastik talep ediyor, ancak teminatını artıramıyordu. Baykara'ya Sirkeci'de başka acentelik vermeyeceğiz diye sözümüz olduğundan Ömer Bey'e doğrudan lastik veremiyorduk. Buna bir çözüm bulmamız gerekiyordu. Bir yanda acentemiz Reha Bey teminatını artıramıyor, öbür yanda Ömer Duruk "Acenteliği verirseniz, ben ne kadar banka teminatı gerekiyorsa veririm" diyerek ısrar ediyordu. Önce Ömer Duruk'a lastiği Reha Baykara üzerinden vermeyi teklif ettim. O ise Sirkeci'de yılların büyük tüccarı olarak başka biri üzerinden almayı kabul etmedi, "Ya siz bana direkt verirsiniz ya da almam" dedi. Sonunda Reha Bey'i ikna ettim, bir anlaşmaya vardık. Böylece bizim Sirkeci'de lastik acenteliği vermemizin önü açıldı.

Sirkeci'de lastik acenteliği vermemizin önü açılınca Reha Baykara bu defa Aksaray'da, Vatan Caddesi'nde büyük bir bayilik açtı. Hem satış yapıyor hem lastik servisi veriyordu. Hepimiz "Reha Bey yine çıldırdı" dedik. Lastiğin kalbi Sirkeci'deyken Aksaray'da nasıl iş yapacak? Hem de o kadar büyük bir yer tutmuş ki, masrafı da çoktur diye dedikodular sürekli kulağımıza geliyordu. Aksaray'da çok güzel, modern bir lastik acentesi kurdu, iyi de iş yapıyordu. Hana Pırelli ve Uniroyal her acentesine lastik servisi kurmasını şart koştu. Reha Baykara bu defa "lastik sökme takma bedava" diye bir kampanya başlattı. Bu başımıza büyük dert oldu. Piyasada lastiğin satışından daha önemli olan, lastik servisi ve bakım hizmeti vermekti. İşletme buradan para kazanırdı. Firmalar işi iyi bilen ustalarla bu hizmeti en iyi şekilde vermeye çalışırken birdenbire 'bedava' diye ortaya çıkınca, servis verme işi durma noktasına geldi. Bunu tekrar düzeltmek seneler aldı.

Bir akşam Taksim'de Tatko mağazasında mesai bitmiş, herkes çıkmıştı, Lâmi Bey ve ben kapıdayken bir adam geldi, vitrindeki Dodge kamyonetin fiyatını sordu, söyledik. "Yarın gelin, işlemleri yapalım, bankalar kapalı bu saatte" dedik. "Yok, ben şimdi alıp hemen

yola çıkacağım” dedi, kabarık ceplerini göstererek “Para hazır” diye ekledi. Zamanı olmadığını söylediği için dükkânı açtık, işlemleri yaptık, ödemesini yaptı ve hakikaten kamyonete binip gitti. Bu bey Silivri Mobil benzin istasyonu sahibi Süleyman Özer idi. Daha sonra Goodyear ve Dodge kamyonları bayiliğini aldı. Benzin istasyonunda bir yanda lastik ve kamyon satarken, bir yanda da kibrit, sigara gibi ufak tefek şeyler satmaya devam ederdi.

Tatko’da görev yaptığım uzun yıllar boyunca öyle çalışkan, becerikli, iş peşinde tüccarlarla tanıştım ki...

# Yenilikçi ve Cesur İnsanlar

Mehmet İnan, Tatko'nun eski bayilerindendi. Dodge kamyonlarını alır, kendi karoseri imalathanesinde bunları otobüse çevirirdi. O yıllarda Zonguldak, Ankara, İstanbul, Adapazarı, Trakya arası hep kamyondan bozma otobüsler çalışırdı. Daha MAN yok, Mercedes piyasaya girmemiş. Mehmet Bey ilginç bir insandı. Amerika'da gördüğü motel fikri hoşuna gitmiş, Bolu Dağı'nda Emniyet Moteli açmıştı. Ankara'ya giderken herkes orada mola verirdi. Tertemiz, nefis yemekleri olan, güzel bir tesis yaptı. Babamla birlikte orada mola verdiğimiz bir gün Mehmet Bey, "Ecnebiler papaz yahnisine bayılıyorlar, hep onu sipariş ediyorlar" deyip menüyü gösterdi, papaz yahnisinin tercümesi olarak priest meat yazıyordu. Büyük olasılıkla "Bu nasıl bir şey olabilir ki?" deyip yemeği görmek istiyorlardı. Bir de 'imam bayıldı'yı duysalar... Hoş, papaz yahnisi de güzel yemektir doğrusu.

Mehmet İnan bugünün girişimci dediğimiz insanlarından. İşini ne kadar ciddiyetle yaparak geliştirdiğini, daha sonra işleri devir alıp işletmeyi bugünlere getiren damadı Yurdaer Kalaycı çok güzel anlatıyor:

"Mehmet İnan İstanbul'a gidip şoförlük öğreniyor. Baba evini ipotek edip otobüs alarak, 'Emniyet Otobüsleri Müessesesi'ni kuruyor. O zamanlar Emniyet Müessesesi Ankara'ya, İstanbul'a muntazam servis yapan tek firma. Belediyenin otobüsü de var, ama o haftada 1-2 sefer ancak yapabiliyor. Emniyet otobüsleri çok tutuluyordu o yıllarda. Çünkü karoseri fabrikasında 3-4 motor, şanzıman, diferansiyel yedekte dururdu. Her an göreve hazır bir de arazi taşıtı vardı. Otobüsler o dönem sık sık arızalanırdı. Şoförlerdeki sahra telefonu sayesinde otobüs arıza yaptığında sallayıp kancayı telefon teline atar, 'Biz şurada kaldık' der, neyin arızalandığını söylerler. Hemen gerekli olanlar, motor, şanzıman, vs. arazi taşıtına yüklenir, tamirle uğraşılmaz, orada arızalıyı söker, yenisini takarlar. Yani yolcuyu fazla bekletmez, yolda kalmazlardı. Emniyet firmasının en büyük üstünlüğü buydu.

Mehmet İnan Romanya'dan Ahmet Usta'yı getirip oto karoseri fabrikası kuruyor. Kamyon çıplak şase olarak geliyor, ahşap iskelet yapıp sac ile kaplayarak otobüs üretiyor. Bir süre sonra da oto yedek parçası satış dükkânını, sonra da Karaköy Perşembe Pazarı'nda Mehmet İnan ve Ortağı Kolektif Şirketi'ni faaliyete sokuyor. Müessese aynı zamanda Dodge ve Goodyear bayisi idi."

Mehmet İnan da, Yurdaer Kalaycı da Bolu kent kimliğinin önemli birer

parçası oldular. Yurdaer Kalaycı'nın anılarını okuyunca, "Bizim kuşak iş dünyasında itibarın ne demek olduğunu bilerek yetişti" diye düşündüm.

# Bir Kamyon Parası

1960'lı yıllarda Hasan Yüksel, Tatko'nun Bursa-Kemalpaşa'da kamyon acentesiydi. Ben Balıkesir'de askerdeyken çok yardımları olmuştu, her zaman iyi çalışan, dürüst bir acenteydi. Askerliğimi tamamladıktan kısa bir süre sonra bir gün İstanbul'da ofisteyim, telefon çaldı, "Ben Hasan Yüksel, İstanbul'dayım. Şen, bana beş bin lira lazım. Sirkeci'de, Asmalı Kahve" dedi. Ben de "Tatko'ya gel, vereyim" dedim. İşi olduğunu, oradan ayrılamadığını ama birini parayı almak üzere bana göndereceğini söyledi ve kapadı telefonu. Böyle kalakaldım. İstenen miktar bir kamyonetin yarı parası, az bir para değil...
Yanımda şirketten lastik kısmının müdürü Atilla Batıkarayel, satış mümessili Şengün Kaplanoğlu, Cem Mirgün vardı; hepimiz durduk, düşünüyoruz. Benim aklımda bir yandan parayı vermezsem kırk yılda bir bana bir işi düşmüş, askerliğim sırasında çok da yardımı dokunmuş birini zorda bırakmış olmak var. Sözüne itibar etmemiş olacağım, ondan sonra bir daha onunla çalışmamız mümkün olmaz. Bir yandan da Hasan Bey deneyimli bir tüccar, bana gelinceye kadar Sirkeci'de kimden istese bu parayı bulabilecekken bu şekilde istemesini bir türlü ona yakıştıramıyorum. Bir de bugünün değerleri, pratikliği ile düşünmeyin. Sirkeci'ye gidip gelmek en az bir saat, o günlerde telefon bağlatmanın normal, acele, yıldırım, ödemeli diye seçenekleri vardı. Yıldırım diyerek en hızlı şekilde Balıkesir'i, Hasan Bey'in dükkânını aradım. Bana deseler ki "Hasan Bey İstanbul'da", gelen kişiye hemen parayı vereceğim. Telefon çaldı, Hasan Bey karşıma çıkmaz mı? Durumu anlattım. "Aman sakın ha, bir düzenbazlık var, parayı kaptırmayın, dikkatli olun" dedi. Bu defa hem tekrar arasınlar diye beklemeye başladık hem de öyle bir plan yapalım ki, arkasında kim var öğrenelim istiyorduk. Polise haber vermek aklımıza bile gelmedi. Aşağıya, depoya alalım ve adamı konuşturalım diyoruz. Hakikaten elinde, "Gelen kişiye 5.000 lira vermeni rica ederim" yazan Hasan Yüksel imzalı kartla bir adam geldi. Adamı konuşturacaklar ama durum belli, işsiz güçsüz biri... Mağaza Taksim Bahçesi'nin tam karşısındaydı, adamı gönderenler izledilerse, gönderdikleri adam içeri girip de uzun süre çıkmayınca ne olup bittiğini anladılar herhalde ki, dışarı baktığımızda kimseyi bulamadık. Bu dolandırıcılar kimdi, hiç öğrenemedik!

# Lastik Piyasasının Kalbi: Sirkeci

Bugün oteller semti olan Sirkeci, 1965-70 arası kamyon, lastik ve yedek parça piyasasının nabzının attığı yerdi. Türkiye'de lastik distribütörleri bir iki bayi üzerinden dağıtımı yaparlardı, hemen hepsinin yeri de Sirkeci'deydi. Lastiklerin ve kamyonların burada bir borsası vardı. Lastik camiasında 1965'lerde öyle renkli simalar vardı ki... Aydın Doğan Sirkeci'de Koç'un Uniroyal lastiklerinin acentesiydi. Pirelli'nin satıcısı olarak da Necmettin Aslaner-Kâmil Acarer ortaklığı vardı. Kâmil Acarer daha sonra ortaklıktan ayrılıp çelik fabrikaları kurdu, epey renkli ve vukuatlı bir iş hayatı oldu. Necmettin Aslaner, Maksim gazinolarının sahibi Fahrettin Aslan'ın kardeşiydi. Lastik acenteleri olarak Maksim'e gittiğimizde her zaman çok itibar görürdük. Bugün lastik piyasasının önemli markalarından Petlas lastiklerinin kurucusu olan Abdülkadir özcan o zamanlar hurda lastikleri toplar, bunları bazı işlemlerden geçirerek rejenere kauçuk işleyen fabrikalara satardı. Yine lastik acenteliği yapan Hedef Kollektif vardı; ortakları da Ömer Duruk ve Vehbi Güleç idi. Aksekili Ömer Duruk, daha sonra iş dünyasında Gelik Restoranları ve Aroma meyve suları gibi yeni işler kurarak yoluna devam etti.

Ömer Duruk ile Sirkeci'de acentelik vermemizin önü açılmadan önce bayilik isteyenlere "başka yerde açın" derdik. Celal Gezer Karagümrük'te, Selçuk Sayınsoy Fenerbahçe'de, Yunus Yazıcıoğlu Kadıköy'de acente açtılar. Baykara ile anlaşma sağlanınca, esas tıkandığımız ve lastik piyasasının kalbi olan Sirkeci'de sorun çözülmüş oldu. Sirkeci'nin dışındaki bayiler teminatını verip lastiği alıyorlardı. Sirkeci lastiğin en çok satıldığı yer olduğu için oradaki acentelerin ellerindeki lastik çabuk tükeniyordu. Bu şehir dışındaki acenteler Yalova'dan, Beykoz'dan, Çatalca'dan lastikleri Sirkeci'ye getirip acentelere küçük bir kârla satıyorlardı. Öyle günler olurdu ki, Anadolu'daki büyük tüccarlar gelir, Sirkeci'de acentelerde ne kadar lastik varsa alıp giderlerdi. Dağıtım teşkilatının henüz iyi oturmadığı yıllardı.

Lastik piyasası bıçak sırtı gibidir. Bir tane lastik eksik olunca büyük bir talep doğurabiliyor. Bir örnekle anlatayım... Bir adam aracı için gelip 6-70-15 ebatlarında dört adet lastik arıyor. Bulamadığında on acente dolaşsa, her acente sipariş geçtiğinde birden kırk adet lastik siparişi doğuyor, oysa ihtiyaç sadece dört lastik. Bütün ithalatçılar da sıkıntı var diye sipariş edince üretim fazlası oluşuyor. Bu durumlar stok takip sistemleri oturuncaya kadar birkaç kez

başımıza geldi. Açık hava sinemalarında bile lastik depolandığını hatırlarım.

1974 senesiydi, Lüksemburg Goodyear'a bu talepler doğrultusunda büyük bir lastik siparişi verdik. Siparişin yansı geldiği zaman önce piyasada talepler karşılandı, Taksim deposu ve Cihangir Bakraç Sokak'ta depomuz yer kalmamacasına doldu. Fabrikaya üretimi durdurun demek durumunda kaldık. Tam da bizim çocukların sömestr tatiliydi, ailece küçük bir tatil yapmayı planlamış ve uçak biletlerini almıştık. Ben neredeyse iki geceyi bu işleri yoluna koymak için uykusuz geçirdim. Ne yapacağım, nasıl çözeceğim diye düşünüp duruyordum. Eşim Yıldız, çocuklar bu tatili bekliyor, gitmezsem olmayacak. İlk akşam ağabeyim, eşim ve teyzemle yemekte konuşurken birden dalmışım, içim geçmiş, bir iki saniye sonra gözümü açtığımda karşımdakiler fal taşı gibi büyümüş gözlerle bana bakıyordu. Düşünün ki ne kadar yorgunmuşum, konuşurken uyumuşum.

O zamanlar tüm dağıtım bölgemizi sık sık dolaşıyordum. Küçükçekmece civarında Atom Araştırmaları Merkezi vardı, oraya gittim. Robert Kolej'den sınıf arkadaşım Ergun İncekara orada müdürdü. Ergun ile kurumun arabalarının lastiklerini inceleyip ihtiyaçlarını belirledik. Kendisi bu işi benimsedi, daha sonra lastik piyasasına ilgisi devam etti. İstanbul Rotary'de, Pirelli'nin Türkiye distribütörü Tegenso'nun ortağı Emil Elagöz ile tanıştı. Ergun Bey Pirclli'de satış müdürü oldu. Lastik piyasasına epeyce insan kazandırmıştım ama en ilginçlerinden biri böyle oldu.

Lastik piyasasındaki bu renkli kişilikli acentelerin çoğu ilerleyen yıllarda iş alanlarını çeşitlendirip başarılı birer işadamı oldular.

# Türkiye'de Fabrikalar Açılmadan Önce

Türkiye’de üretim yapan fabrikalar açılmadan evvel piyasada bazen lastik bulunmaz, tabanı atmış lastiği zincirle bağlayıp takır takır, adeta tren gibi ses çıkararak giden araçların olduğunu görürdünüz.

Türkiye’nin ilk oto rallicisi rahmetli Ali Sipahi yakın arkadaşımdı. Bir gün geldi, arabasına lastik istedi, elimizde o ebatta lastik yoktu. Biz aracının eski lastiklerine sırt geçirerek kaplama yaptık ve otoklavda pişirdik. Kalıbı olmadığı için elle diş açtık ve bu lastiklerle ralliye katıldı. Bunu bugün birine anlatsanız arabaya binmeye korkar, hatta inanmaz. Ali ise girdiği yarışta bu lastiklerle derece aldı. Bugün hiçbir lastikçi böyle bir şeyi hayal bile edemez.

# Askerlik

1959 yılında Amerika'da Kent State Üniversitesi'ni bitirip Türkiye'ye döndüm. Gelince hemen askerlik başvurumu yaptım. Arkadaşlarım İstanbul'da Haliç İstihkâm veya Tuzla Piyade Okulu'nda kalmaya çalışıyorlardı. Kura çektim, Ankara'da Ordu Donatım Okulu çıktı. Dışkapı'da 51. Dönem Ordu Donatım, Ağır Bakım Ünitesi'nde, 5019 yaka numarası ile askerliğimi yapmaya başladım. Bir gün okul kumandanı çağırdı, "Sen Amerika'da üniversitede okumuşsun, bizim üst derece subaylara İngiliz edebiyatı dersi ver. Lisan biliyorlar, lisanları ilerlesin" dedi. En düşük rütbelisi yüzbaşı, ikisi albay, altı öğrencim vardı. Shakespeare ve klasikleri okuyoruz, etüt ediyoruz. Bu dönemde tercüman kurası için lisan bilen herkesi sınava alacağız dediler. Sınavı yapacak olanlar da benim öğrencim olan üst derece subaylar. Ben de girdim sınava, listeler asıldı ve kaldığımı öğrendim. Nasıl olur diye çoğu rütbece benim üstüm olan ama derslerde de öğrencim olan subaylara gittim, bu sonucun nasıl çıktığını sordum. "Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes, Halk Partisi ile alakası olan kimselerin tayinini imzalamayacağını söylediği için biz seni geçiremedik" dediler. Anladım, hiç mesele etmedim, kura çektim ve Salihli çıktı. Babamın ve benim Halk Partisi ile bir ilgimiz yoktu, daha doğrusu herhangi bir parti ile doğrudan bağımız yoktu. Ahmet Emin amcamdan dolayı bir bağlantı kuruyorlar diye düşündüm. Amcam Demokrat Parti'nin kurucularından, o sıralarda yine "eğriye eğri, doğruya doğru" düsturu ile Demokrat Parti'nin uygulamalarını en sert eleştirenlerden biriydi. Pulliam Davası nedeniyle yargılanıp hapse mahkûm edildiği günlerdi, o yüzden bana böyle davranıyorlar diye düşündüm.

Tam Salihli'ye gitme hazırlığı yaparken 27 Mayıs 1960 İhtilali oldu. Yurda dönmeden önce Amerika'daki üniversite arkadaşlarım "Türkiye'ye gidip orada ihtilal yapma" diye takılmışlardı, halbuki tam ihtilalin içine düştüm. Darbenin olduğu günler lisan bildiğim için bir cip ve bir asker verip beni Dışkapı'dan merkeze, Kızılay'a gönderdiler. Sokağa çıkma yasağı vardı, Ankara'da turist olarak ya da işleri için bulunan yabancılar şaşkın şaşkın etrafta dolaşırken olan biteni anlamaya çalışıyorlardı. Biz sokağa çıkma yasağı olan saatlerde dışarda olan bu turistleri toparlayıp otellerine götürüyorduk, ben de bir yandan cipte onların sorularını yanıtlıyordum.

Darbeden sonra bu defa da halk bizim gibi yedek subaylara ve bütün

üniformalı askerlere kahraman muamelesi yapmaya başladı. Kızılay Meydanı'ndaki nöbetten dönerken otobüse bindim, yaşlı bir bey ayağa kalktı, "Oğlum, siz yorgunsunuzdur" deyip bana yerini vermek istedi.

İhtilalden sonra okul kumandanı beni tekrar çağırdı, "Oğlum, biz sana çok gadrettik *[merhametsiz davrandık]*, şimdi dile benden nereyi istersen, senin tayinini ben imzalayacağım" dedi. "Okulda kalayım, buradan çok memnunum" dedim. Aradan on beş yirmi gün geçti, Ordu Donatım Okulu'nun Ankara'dan Balıkesir'e taşınma kararı çıktı.

Tam o günlerde askere gitmeden Ahmet Emin amcam, Özcan Ergüder ile Vatan gazetesinden sonra Hür Vatan diye bir gazete çıkarmaya başlamıştı. Amcam ve Rezzan yengem beni ortaklarının kardeşi Bige Ergüder ile tanıştırdılar. Ben askerdeyken Bige ile görüşüyorduk, askerden sonra da görüşmeye devam ettik, evlendik ama yürütemedik. Bige'nin yakın akrabası Haldun Dormen ile de tanışmıştım. Tunç'tan dolayı da tiyatro camiasına çok uzak değildim. Haldun Dormen 1957 yılında Dormen Tiyatrosu'nu kurmuş, oyunlar sahneliyordu. 1960 yılında ben Balıkesir'de askerdeyken turneye geldiler. Zafer Madalyası adlı, İkinci Dünya Savaşı'nm tüm şiddetiyle devam ettiği yıllarda görevi cephede savaşan askerlere erzak temin etmek olan bir gemiyi ve bu geminin mürettebatını anlatan bir oyun oynuyorlardı. Oyunda askerlerin kimisi savaşa katılmadığı için memnun, kimisi sürekli denizde olmaktan şikâyetçi, bir kısmı da cepheye gitmek için üstlerine dilekçeler yağdırıyordu. Hatırladığım kadarıyla Haldun Dormen, Altan Erbulak, Metin Serezli, Nisa Serezli, Erol Günaydın, Fikret Hakan rol alıyordu. Biz de Balıkesir'de üç yedek subay arkadaş, 52 Evler olarak da bilinen semtte ev tutmuştuk. Oyundan sonra tüm ekibi eve davet ettik. Biraz içki ve çerez aldık, neşeli bir akşam geçirdik. Altan her zamanki muzipliği ile "Gençler bizi ağırladı, çocuklara bir hatıra bırakalım" deyip bir karikatür çizip bıraktı. Bu çizimi unutmuştum, belki elli yıldır kayıptı. Evde evrakımı ayıklarken epeyce yıpranmış olarak ortaya çıktı, hemen düzeltip çerçevelettim.

Balıkesir'de aynı evde kaldığımız üç asteğmen, üçümüz birden sarılık olduk. Hepatit B'nin adının bilinmediği zamanlar. Sadece gözlerimiz kızarmış vaziyetteyiz. Sebebi de kaynatmadan, arka arkaya birkaç askere birden aynı iğne kullanılarak aşı yapılması. O iğneden olan dört beş kişi, hepimiz hastalandık. Tebdilihava dedikleri izne tabi olup İstanbul'a geldim. Hastalığı hafif geçiriyordum, "Niye bu kadar uzun süre izin verdiler ki?" diye düşünüp, gezip eğleniyordum. Bunun önemli bir hastalık olduğunun bilincinde değildim. Bir yandan da şekerim olduğu için sağlığıma dikkat ediyordum ama gençlik var sonuçta, bir şekilde atlattım sarılığı da...

Benim Balıkesir'de esas vazifem hafif silah hocalığı idi. Balıkesir'de şehrin dışında Ordu Donatım Okulu'nun inşaatı sürüyordu. Her gün gidip inşaatı kontrol ediyor, hafif silah hocalığı yaptığım derslere giriyor, akşam tekrar Balıkesir'e dönüyordum. Hava üssünde görev yapan Amerikalılar vardı. İçlerinden bir subay ona tercümanlık yapmamı istedi, tercümanlık yapmaya başladım. Amerikalı subayla aramız iyiydi, o hafta sonları askerî nakliye uçağı ile İstanbul'a giderdi, tabii ben de. Tercüme sırasında bazen zor, bazen de komik durumlar oluyordu. Bir gün "Bende bey en armi yok" dedi. Ben bir türlü anlamıyorum, "Yarı Türkçe yarı İngilizce, nedir bu?" diye düşünüp duruyorum, neden sonra "Beyanname lazım ama bende yok" demek istediğini çözdük. Bir gün de "Let's go to Ördek" dedi, bu defa biraz düşünüp bunun Erdek olduğunu anladım. "Amerikalılar bir lisanı öğrenirken katletmek için ellerinden geleni yaparlar" demekten kendimi alamadım.

Askerlik insan hayatında hakikaten ilginç bir dönem. Ben Ankara'da Dışkapı'da yedek subay olarak askerliğimi yaparken, ağabeyim Nur da Genelkurmay'da teğmendi. Bir gün beni ziyarete geldi, benim de izinli dışarı çıkabileceğim bir gündü. İkimiz sivil kıyafetlerle akşam yemeği için lokanta aramaya başladık. O tarihlerde Dışkapı'da yemek yenecek, sazlı sözlü barla lokanta arası birkaç yerden başka seçenek yoktu. Saz heyetine küçük sahnenin ayrıldığı bir lokantada müzik başlamadan yemeğimizi yedik, belki bir kadeh de rakı içtik. Etraftakiler bizden nedense şüphelendiler mi hoşlanmadılar mı bilmem, arada kaçamak bakışlarını yakalıyorduk. Yemeğin sonuna doğru müzik başladı. Hesabı istedik. Hesap bizim tahmin ettiğimizin neredeyse üç misli gelince şaşırdık. Nur, "Fatura veriyor musunuz?" deyince, garson "Tabii efendim" deyip fatura adresi için kâğıt kalem alıp geldi. Nur, "Teğmen Nur Yalman, Genelkurmay Başkanlığı, Planlama Dairesi, Hesap Uzmanlığı Bölümü, Bakanlıklar, Ankara" diye adresi yazdırmaya başladı. Adam alı al moru mor gitti. Hesabı bekliyoruz, bir türlü gelmiyor. Biraz sonra garson, "Efendim, arkadaşlar yanlış hesaplamış, hesabınız bu kadar" diye hesabı uzattı. Getirdikleri ilk hesabın dörtte biri gibiydi. Nur, Genelkurmay'da genç ve tanınan bir araştırmacı olarak askerliğini yaparken Amiral Adnan Kaynar'ın yaveri olmuştu. Planlama bölümünde çalışıyordu. Genelkurmay'ın farklı dairelerinden çok sayıda tanıdığı vardı. Bu sayede tatsız bitecek bir akşam böylece sadece güzel bir anıya dönüştü.

# Amerikalıları Şaşkına Çeviren Ustalar

Türkiye'de 1960'lı yıllarda lastik imal edilirken, görünüşü defolu olup birinci kalite olmayan lastiğin üzerine remould diye bir ibare konuyordu. Anlamı "tekrar baskılama" demek olan bu kelimeyi çok basit olarak hafif defolu anlamında kullanabiliriz. Hani bugün outlet dediğimiz mağazalarda ya seri sonu kalan ürünler ya ikinci kalite ya da defolu ürünler satılır ya, onun gibi düşünün. Fabrika defolu ama kullanılmasında bir mahsur olmayan bu lastikleri bayilere yüzde yirmi beş tenzilatla verirdi. Bu dönemde Türk insanının pratik zekâsına şaşıp kaldığım olaylar yaşanırdı. Sanayi ve imalat konusundaki bilgiye de bugünkü gibi ulaşmak kolay değildi tabii.

Sirkeci'de eski lastik toplayanlar vardı, camia içinde 'çarıkçılar' diye bilinirdi. Fabrikadan remould olarak iskonto ile aldıkları hafif defolu lastikleri Sirkeci'deki ustalar remould yazısını raspa edip, üzerine bir parça ekleyip, seri numarası basıp yeni lastik fiyatına satınca ciddi kârlar elde ediyorlardı. Fabrika bunu fark edince jantları kesme yoluna gitti. Bizim ustalar yine bir yolunu bulup, jantları da tamir edip orijinal diye satmaya devam ettiler. Ta ki yeni lastik diye bu lastiklerden alanlar birkaç ay sonra arızalı diye aldıkları lastikleri Goodyear'a getirince sorun anlaşıldı. Sayı artınca işin vahameti belli oldu. Fabrika bu defa kullanılmaması için lastiği iki yerinden kesmeye başladı. Goodyear'ın Türkiye Genel Müdürü Nelson Chambers, "Bunları yapan insanları tanımak istiyorum, büyük sanatkârlar, ben onlar gibi işçi bulamam" deyip onlara iş teklif etti. Adamlar kolay para kazanmak varken bu teklifi kabul etmediler tabii.

1960'lı yıllarda böyle şeyler yaşanıyordu. Bugün artık yüksek teknolojide kimse böyle şeylerle meşgul değil, tüketici tüm üretim sürecini isterse takip edebiliyor. Eskiden aracın çamurluğu çarpılınca kaportacılara giderdiniz, bir usta çamurluğu çekiçle tamir ederdi. Şimdi çoğunlukla parça tamamen değiştiriliyor.

# İstanbul'dan Mardin'e Uzanan Dostluk

Mardin'den Abdülkerim Özçelik İstanbul'a gelip "Kamyon ve lastik işi için kimlerle görüşebilirim?" diye soruşturduğunda Tatko'yu söylüyorlar. Tatko'ya geldiğinde Rıfat Bey'le, yani babamla görüşüyor, birbirlerini çok seviyorlar. Abdülkerim Bey titiz ve dürüst bir tüccar olarak tanımladığı babam Rıfat Bey'e güveniyor. Uzun seneler onun tavsiyeleri ile çalışıyor. Babamın tavsiyesi ile Goodyear hisseleri piyasaya çıktığı zaman bu hisselerden alıp bundan iyi para kazanıyor. Dostlukları hayatları boyunca sürdü.

Vedat Bey, Abdülkerim Özçelik'in yeğeniydi. 1984 yılında Goodyear satış mümessili olmak üzere altı kişiyi işe almıştı. Bu grubun içinden Vedat Özçelik, Hatay-İskenderun-Gaziantep bölgesine gönderildi. Gayet başarılı çalışmalarından sonra İstanbul'da Goodyear'ın satış mümessili oldu, bütün satış işlerini takip etmeye başladı. Goodyear'da uzun yıllar çalıştı. 1993 yılından itibaren Tatko'da lastik satış bölümünde görev aldı. 2001 krizi ülkedeki pek çok firma gibi Tatko'yu da sarstı. Kriz döneminde iyi bir yönetici performansı gösterdi. O zor zamanların doğru yönetilmesinde emeği olan çok insan var, Vedat Bey'in de çok ciddi payı var. Tatko'nıın lastik kısmının bugünkü ulaştığı gelişme çizgisinin temellerini attı diyebilirim.

Abdülkerim Bey ve Vedat Bey, Mardin'in Derik ilçesi Kızıltepe'den, Rutan aşiretinden geliyorlar. Bize memleketlerini sürekli anlatırlardı, bir toplantı sırasındaki sohbette beni ve dünürlerimi Mardin'e davet ettiler. Bize Mardin'i o kadar iyi tanıttılar ki, halen bağımız sürer Mardin'le. Vedat Bey ile unutulmaz bir Mardin seyahati yaptık. Eşim Yıldız, oğlum Gür, eşi Zümrüt, annesi Faliha Hanım ile Urfa, Gaziantep, Mardin gezisini Vedat Bey ile planladık. Vedat Bey o yıllarda Mardin'de iyi otel olmadığı için evlerde konaklamamızı istiyordu. Abdülkerim Özçelik ise iş münasebetleri nedeniyle çimento fabrikası müdürü ile olan dostluğundan dolayı fabrikanın lojmanlarında konaklayabileceğimizi ve çok rahat edeceğimizi düşünüyordu. Hakikaten bizi orada çok güzel ağırladılar; ertesi gün birbirinden lezzetli yöresel ikramların bulunduğu, bugün bile unutmadığım bir kahvaltı yaptık.

Vedat Bey gezi boyunca sürekli dışardan bir şey yememiz

konusunda bizleri uyarıyordu. Mardin'e geldiğimizde bizim için hazırlanan tüm ikramların tadına baktık, hiçbirimize bir şey olmadı ama Vedat Bey zehirlendi, serum takılıp hastaneye kaldırıldı. Durum komikti, Mardinli olan da, midesi bozulan da oydu. Oysa sürekli bizi korumaya çalışıyordu. İlerleyen yıllarda bu olayı hatırladıkça epey güldük ve Vedat'a hep takılma nedeni oldu tabii!

# 6-7 Eylül Olayları

6-7 Eylül hadiselerinde Tatko'nun bir camı kırılınca çalışanlar hemen kepenkleri indirmişler. Otuz beş yıldır bizimle çalışan, Muharrem Şişman adında bir çalışanımız var. Dedesi Ahmet özcan ve babası Bekir Şişman, Tatko'nun önünde, "Burası Türk dükkânıdır" diye can havliyle bağırmaya başlamış.

Taksim'de bu olaylar olurken, birkaç saat öncesinde Lâmi Bey ve eşi ile Ortaköy'de Lido'da yemek yiyorduk. Lido o dönem Boğaz'da gidilebilecek birkaç mekândan biriydi, önce Lido'nun camlarına büyükçe bir taş geldi, ardından çapulcular içeri girdi. Biz yan kapıdan hızla çıkıp Lâmi Bey'in arabasına atladık, Taksim'e geldik. Tatko'nun camları kırılmış, herkes şaşkındı. Çalışan bekçi arkadaşlar hemen kepenkleri indirmişler, dükkânın önünde bekleşiyorlardı. Meğer "Tatko", Bulgarca "baba" anlamına geliyormuş, Bulgar müessesesi diye saldırmışlar. Bizim arkamızda gayrimüslim komşularımızın Oto Türk adında firmaları vardı, onlara ne mutlu ki hiçbir şey olmadı!

Beyoğlu'nda gördüğüm manzara inanılmazdı. Bütün Beyoğlu neredeyse kumaş kaplanmıştı. Sahiplerinin azınlık olduğu düşünülen tüm mağazalar yağmalanıyordu. Galeyan nedir, hınç, kin nedir, şuursuzluk nedir, yağmalama nedir, o gün tanık olduk. Yalan yanlış her türlü haber kulaktan kulağa yayılıyordu. Acı olan şu ki, o gün çapulcuların hareketi gibi sunulan bu işin organize bir hareket olduğunu, planlandığını, ancak bu kadar büyüyeceğini öngöremediklerini yıllar sonra tüm kamuoyu öğrendi.

6-7 Eylül'de biz bunlara tanık olarak hiç unutamadığımız anlar yaşadık, bu olaylara maruz kalanların neler hissettiklerini varın siz düşünün. İstanbul bu olaydan sonra ve 1964 yılında Yunan tebaasına mensup Rumların sınır dışı edilmesi ile çokkültürlüliğe bir anlamda veda etti diyebiliriz.

Gitsin gelmesin denecek ne çok gün yaşandı memlekette...

# Mecidiyeköy'den Tatko Arazisi Alınıyor

1951 yılında babam Taksim ve Cihangir depolarıyla işin dönmeyeceğini öngörüp kaplama, servis ve idarenin aynı çatı altında olabileceği bir şirket yapısı kurmak üzere arazi araştırmaya başlamıştı. Mecidiyeköy, Gayrettepe'de bugün Astoria binasının olduğu araziyi bulmuş, Tatko İdari Heyeti'yle de konuşup arazinin alınmasına karar vermişler. Bugün bu arazi Mecidiyeköy'ün kalbi diyebileceğimiz merkezinde. 1950'lerin başında ise bütün otomotiv sanayi Dolapdere'ye giderken babam Gayrettepe'deki bu araziyi alınca herkes, "Rıfat yine çıldırdı. Yıllarca elektrik, su, havagazı gitmeyecek bir yerde otomobil servis hizmeti vermek için bir arazi aldı" diyor. Çünkü o zamanlar tramvayın bile son durağı Şişli. Mecidiyeköy hakiki köy, yazları sayfiye olarak da kalınıyor, kışları kurtlar iniyor. Bugün o yönde ulaşımın ana aksı olan Büyükdere Caddesi daha açılmamış, arazinin etrafında hiçbir belediye hizmeti yok. Arazinin alındığı günlerden bir fotoğraf var; Leyla teyzem, Hayri eniştem, Selma teyzem, Nur ağabeyim, annem ve babam bu arazide pikniğe gitmişler. Babam yakın birkaç arazinin daha alınmasına ön ayak oluyor ve burada modern bir servis istasyonu, kaplama fabrikası ve idare binası olan bir şirket yapısı kuruyorlar.

Büyükdere Caddesi açılırken arazinin bir kısmı kamulaştırtarak yola gitti, Tatko binası yolun hemen yanında kaldı.

İki binli yıllarda katıldığım bir toplantıda gayrimüslim genç bir hanım yanıma gelip kendisini tanıttı, Tatko'nıın bulunduğu arazi onlarınmış. Hali vakti yerinde Ermeni bir aile, bir ihtiyaçları için elden bir şey çıkarmaya karar vermişler; evde kıymetli bir taban halısı, bir de Mecidiyeköy'deki bu arazi varmış. Oturup düşünmüşler, "Halı her zaman para eder" deyip Mecidiyeköy'deki araziyi satılığa çıkarmışlar. Demek ki o zaman kıymetli bir taban halısı fiyatına babam bu araziyi almış. Hakikaten çok uzak görüşlüymüş, gelişmenin ne tarafa olacağını doğru tahmin etmiş.

Babam Mehmet Rıfat Bey herkesin saydığı, sevdiği biriydi. Son derece sert bir yapısı vardı; iş yapan, iş bitiren bir kişiydi. Kızdığı zaman yanakları hafif hafif titrerdi. Bazen gözümün önüne gelir o hali... Ama bu öfkesi çok çabuk geçerdi. Genel olarak munis tabiatlı bir insandı. Bütün kardeşlerin hayatında, Vatan gazetesinin de mottosu olan

“eğriye eğri, doğruya doğru” yaklaşımını görebilirsiniz. Adeta içlerine işlemişti bu, bütün yapıp ettiklerine yansırdı.

Tatko’nun Mecidiyeköy’deki arazisine mimar Abdurrahman Hancı ve Turgut Cansever çok güzel bir bina yaptılar. Tatko büyüyordu, bu bina işlerin bir araya toplanmasına vesile oldu. Tatko binası o yıllarda Mecidiyeköy’deki tek iş merkeziydi. Biz yalnızca iki katını ve depoları kullanıyorduk, diğer katlar kiraya verilmişti. O yıllarda yönetmenler bazı Türk filmlerinde binanın dış cephesini sıkça kullanmışlardı. Yönetmenliğini Osman F. Seden’in üstlendiği, Zeki Müren, Sezer Sezin, Münir Özkul’un başrollerinde oynadığı, 1958 yapımı Altın Kafes adlı filme Tatko’nun Mecidiyeköy’deki servis binası mekân olmuştu.

# Alp Yalman ve Galatasaray

Şirkette kamyon kısmı Lâmi Bey'in sorumluluğundaydı. Alp Lozan Üniversitesi'nde eğitimini tamamlayıp döndüğünde, babası Mustafa amcam ona hemen bir masa ve unvan vermedi. Bir süre Mustafa amcamla aynı odayı paylaştılar. Sonradan Alp, Lâmi Bey'in yanında göreve başladı. Biz gençlere hemen yönetici pozisyonu verilmezdi. Bu yaklaşım, büyüklerimizin işin her aşamasında çalışılarak, öğrenilerek gelinmesi gerektiğine olan inançlarından kaynaklanırdı. Ben de Goodyear Lastik Tic. A. Ş.'de lastik kaplama fabrikasında çalışırken dört bin lira maaş alırdım. Oradan ayrılınca babam Tatko'da çalışmamı istedi ama şirketin maaş politikasına riayet etmek için üç bin beş yüz lira maaşla işe başladım.

Lâmi Bey sabah saat 08.30'da işte olmayı prensip edinmiş bir insandı. Alp'le sessizce çatışırlardı, Alp işin gereklerini yapar ama bu kurallara uymayı gerekli görmezdi. Bir süre sonra Alp kamyon kısmının başına geçti.

Mecidiyeköy'de, Tatko binasının yan tarafında futbol sahası vardı. Öğle tatilinde Mecidiyeköy'deki birçok şirketin çalışanları ve yöneticileri birlikte futbol oynarlardı. Eğlence gibi başlamıştı ama şirketler arası turnuva yapacak kadar ciddiye alınırdı.

Alp'in başkanlığı döneminde Tatko, Galatasaray'ın adeta kalesiydi. Galatasaray şampiyon olduğunda Tatko binasına büyük bir bayrak asılmıştı. Ben bu durumu o zaman biraz yadırgamıştım, ama Alp "Siz şampiyon olursanız sizin bayrağınızı da asarız" diyerek beni yumuşatmıştı. Alp'in sekreteri, devlet sanatçısı, bestekâr Rıza Rit'in kızı Renan Hanım, Tatko'nun o bölümünün belleği gibiydi. Renan Hanım, Alp'in bütün çalışmaları hakkında mükemmel arşivler, albümler tutardı. Hıncal Uluç o zamanlar Galatasaray'la ilgili haber ve fotoğrafları Renan Hanım'dan alır, pek çok meslektaşını atlatarak haberler yapardı. Bir yıl sonra Fenerbahçe şampiyon olunca hemen Renan Hanım'a gittim, "Geçen yıl yapılan Galatasaray bayrağının ölçüleri neydi?" diye sordum. "25x25" dedi. Meğer gerçek rakam değilmiş, öylesine söylemiş. Biz bu ölçülerde Fenerbahçe bayrağı yaptırınca bütün binayı kapladı tabii... Alp Yalman'ın ortağı olduğu firmanın dış cephesinde dev bir Fenerbahçe bayrağının asılması o dönem epey konuşulmuştu. Vallahi masumduk, Renan Hanım vermişti ölçüyü. Alp de sorun etmedi, gülüp geçti.

Alp Galatasaray'ın yönetim kurulunda ilk defa 1973 yılında görev aldı.

Kulüpte çeşitli üst düzey görevlerin ardından, 1990-1996 yılları arasında başkanlık görevini yürüttü. Alp'in başkanlığı döneminde Galatasaray iki lig şampiyonluğunun yanında bir Türkiye Kupası, bir de Cumhurbaşkanlığı Kupası kazandı.

Ailede Fenerbahçeli ve GalatasaraylI epey insan var. Lâmi Bey ve Mustafa amcam GalatasaraylIydı. Babam Fenerbahçeliydi. Ailenin Mühürdar'da oturduğu dönemde herkesin içine işlemiş bir 'Fenerlilik' vardı. Amcam neredeyse zorla GalatasaraylI olmuştu. Ama sonra gönülden bağlandı kulübe...

Ben 29 Temmuz 1965 tarihinde Fenerbahçe'nin 997 numaralı azası oldum. İlk gittiğimde amcam ve Alp'i tanıdıklarından, "Beyefendi, siz yanlış gelmediniz mi?" dediler. 2015'te üyelikte ellinci yılımı doldurdum.

Amcamız Ahmet Emin Yalman gazeteci olarak ülkenin günlük siyasetini yakından izler, keskin yorumlarda bulunur, polemiklere girer, bu yüzden de yoğun tenkit aldığı olurdu. Onun yaşadıklarını yakından izlerdik ama biz Yalman ailesinin diğer üyeleri günlük siyasetle pek içli dışlı olmadık, mesafeyi genelde koruduk. Bir ara gelen ısrarlara dayanamayan Alp, Tansu Çiller ve Erman Yerdelen'den gelen teklif üzerine Kadıköy'den milletvekili adayı olmuştu ama siyasetteki hızlı ve bazen şaşırtıcı değişimlere uyum sağlayabilecek, siyaset hırsı olan biri değildi, kısa zamanda uzaklaştı. Biz yine memlekette olan biteni yakından izlemeye ama sıcak siyasete mesafeli durmaya devam ediyoruz.

# Yüz Dolar mı, Bin Dolar mı?

Sabiha halamın oğlu Erdoğan Zabçı, Tatko'da yedek parça ve deniz bölümünün müdürüydü.

Tatko kuruluşunun ilk yıllarından itibaren Amerikan Dodge Brothers otomobil ve kamyonlarının Türkiye'deki acentesiydi. Dodge 1928'de Chrysler A. Ş. tarafından satın alınınca da işe devam edilmiş, öyle ki, Dodge 1930'lu yıllarda Amerika'nın en geniş servis ağına sahip markası haline gelmişti. Dodge kamyon ve kamyonetleri Türkiye'de çok iyi satılıyordu. Onların gerekli yedek parçaları da Tatko tarafından ithal ediyordu.

1970'lerde Türkiye'de döviz tahdidi olduğu, yurtdışma ancak senede bir defa çıkıldığı dönemlerde Avrupa Chrysler'den bir haber geldi. Belçika'daki ana depoda bulunan Dodge kamyonlarının birikmiş ve az satılan yedek parçalarını elden çıkarmak istediklerini, bir eleman gönderip istediğimiz parçalan seçmemizi, bize uygun bir fiyat çıkaracaklarını söylediler. Bu taleple ilgilenmesi için Erdoğan Zabçı, Fethi Giray adında yedek parça şeflerinden birini görevlendiriyor. Fethi Bey tüm parçaları neredeyse ezbere bilirdi. Tatko muhasebesinden, Fethi Bey'in yurtdışma çıkabilmesi ve malzemeleri alabilmesi için Ceylan Apartmanı'nın altında bulunan Akbank Taksim Şubesi'ne şirket hesabından 100 dolar karşılığı Belçika frangı verilmesi için bir yazı yazılıyor. Bankada işlemi yapan memur bir yanlışlık yapıyor ve evraka 100 dolar karşılığı Belçika frangı yazacakken 1.000 dolar karşılığı olan Belçika frangı tutarını yazıyor. O zamanlar Türk parası kıymetli, Belçika frangı son derece değersiz bir paraydı. Merak edip baktık, 1974 yılında 1 dolar 14 Türk lirasıyken, 1 Belçika frangı 35 kuruşmuş. Fethi Bey bankaya gidiyor, evrakı verip işlemler tamamlandığında verilen parayı kocaman zarfa zar zor dolduruyor. Şirkete geldiğinde, "Bana bir çuval para verdiler, normal mi bu kadar olması?" diye soruyor. Erdoğan Bey de "Paraları kıymetsiz, ondandır" deyip evraka da, paranın miktarına da bakmıyor. Yeşilköy'de, havalimanında çantaya bakıyorlar, "Bu kadar para olur mu?" diyorlar ama resmî evraka bakıyorlar, yapacak bir şey yok. Hatta Fethi Bey'e uçağa kadar eşlik ediyorlar.

Fethi Bey, Belçika'daki depodan kullanılabilecek tüm parçalan alıp ilk kez yurtdışına çıkma heyecanı ile akşam mükellef bir yemek yiyor, ailesine ufak tefek hediyeler alıyor. On beş gün gayet güzel bir iş gezisi yapıyor. Teleksle, "Hepiniz Avrupa çok pahalı

diyordunuz, burası çok ucuz” diye yazıyor, kimse üzerinde durmuyor.

On beş gün sonra döndüğünde ise Akbank’ın müdiresi Suzan Hanım, “Beni hapse atacaklar” diye panik halinde şirkete geldi. Durum anlaşıldı, piyasadan döviz bulunup bankaya verildi. Belçika’dan gelen parçalar değerli olduğu için zaman içinde tümü satılıp kârdan zarar diyebileceğimiz bir durumla konu kapandı.

# Aç Kalmamak Uğruna

Babam Rıfat Yalman, İngiltere'ye 1940'larda ilk gidişinde tahdit dolayısıyla az bir dövizle gidiyor. Yurtdışma ne kadar döviz ile gidebileceğiniz, bugün bazı esneklikleri olsa da, Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu çerçevesinde Maliye Bakanlığı'nca belirlenir. Şimdilerde yanılmıyorsam 25.000 TL ya da on bin Euro veya eşiti miktarı yanınızda bulundurabiliyorsunuz, bunların üstü yasal düzenlemelere bağlı. Babamın daha önce yurtdışına giden dostları, ilk yurtdışına çıkışında zaten az olan parasını nasıl idareli kullanacağına dair önerilerde bulunuyorlar. "İngiltere'de otelde çeşidi bol bir kahvaltı verilir, bir güzel karnını doyur, görüşmeye gittiğin yerlerde nasılsa öğle yemeği ikram edilecektir, ne ikram edilirse ye, böylece akşam yemeğini halledersin" diyorlar.

Picadilly yakınlarındaki Strand Palace otelinde kalıyor. Yanında bir iş arkadaşı var, ikisinin de İngilizcesi zayıf. Sabah otelde kahvaltı edecekler, menüde birinci sıradaki yulaf ezmesi (porridge oats) sipariş ediyorlar. O zamanlar Türkiye'de yulaf ezmesi şimdiki gibi kahvaltılarda yoktu. Babam gelen bulamacı çimentoya benzetiyor, yiyemiyor. Arkadaşı yulaf ezmesini neredeyse bitirirken, garson geliyor "Buna süt ve şeker ilave ederseniz daha iyi olur" diyor. Menüde ikinci sırada bir nevi bizim çiroza benzeyen, islenmiş tuzlu balık kızartması, kippers dedikleri bir cins balık var, o geliyor. Sabah sabah balık yenmez deyip kahvaltı menüsünden başka bir şeyler istiyorlar. En son reçel, tereyağı, keklerle karınlarını doyuruyorlar.

Benzer bir olay 1970'li yıllarda benim başıma geldi. Lüksemburg Goodyear'a gidip hem lastik siparişleri verecek hem de yeni iş olanakları araştıracaktım. Yine döviz tahdidi dolayısıyla az bir parayla gittim. Yurtdışına çıkış sınırlıydı. Her istediğinizde gidemiyordunuz. Goodyear yetkilileri beni karşılayıp otelime bıraktılar. Odada kapının arkasındaki kahvaltı dahil oda fiyatlarına baktım, cebimdeki para sadece oteli karşılayacak kadardı. Sabah otelde kahvaltı ediyor, Goodyear'ın aracıyla fabrikaya gidip çalıştıktan sonra öğle yemeğini fabrikada yiyoruz. Orada ne ikram edilirse fazlası ile yemeğe çalışıyorum. Akşam aç yatıyorum. Böyle bir hafta idare ettim. Son gün hesabı istediğimde, resepsiyon görevlisi, "Sizin hesabınız ödendi" demez mi? İnanamadım. Kredi kartının olmadığı bir dönem, düşünün; sadece cebinizdeki nakit para ile gidip geleceksiniz, bu yüzden bir hafta aç kaldım. Herhalde Goodyear yetkilileri de otel hesabının bu kadar düşük olmasına şaşmışlardır.

Lüksemburg Goodyear fabrikasının pazarlama kısmından sorumlu müdür Mösyö Toussaint'ti. Lüksemburg bugünkü gibi bankacılık merkezi değildi, ticari başkent özelliği yoktu, hatta tek büyük işletmesi Goodyear fabrikalarıydı. Toussaint lastik üretiminin ve satışının her noktasına son derece hâkimdi, çoğu kararı o verirdi. Çok sevilen ve tanınan biriydi. Bir seyahatimde Lüksemburg'a yaklaşırken birden vize süremin dolduğunu fark ettim. Gümrükten Toussaint'e telefon ettim, "Geldim ama vize sürem dolmuş, ne yapacağız?" dedim. "Hiç merak etme, ben şimdi hallederim" dedi. Lüksemburg küçük bir ülke, Avrupa'daki Goodyear'ın en büyük tesisleri buradaydı. Yarış pistleri, jant fabrikası, kimya, kaplama, carbon black, aklınıza lastikle ilgili ne gelirse orada işletmesi vardı. Dışişlerine telefon edip "Türkiye bizim en büyük ihracat yaptığımız ülke" demiş. Ben pasaportumu bıraktım, bir belge verdiler, bir haftalık seyahatimi yaptım, çıkarken de pasaportumu aldım geldim. O yıllarda böyle şeyler yapılabiliyordu, herhalde bugün böyle bir şey imkânsızdır.

# Tatko Çalışanları

Tatko'da çok kıymetli asistanlarımız vardı. Ben ilk girdiğimde Madam Virginia Alalu hem babama hem Mustafa amcama bağlı çalışırdı. Genel sekreterdi, mükemmel İngilizcesi vardı, köklü İstanbul ailelerinden birine mensuptu. Bugün torunları oğlum Çan'ın arkadaşları.

Bayan Alalu en eski çalışanlardan. 1940'tan 1950'ye kadar iki yılda bir Goodyear ile yapılan tüm distribütörlük anlaşmalarında raportör olarak onun da imzası vardı. Son derece disiplinli ve titiz biri olarak hatırlıyorum onu. Geçenlerde merak edip kayıtlara baktık, ben doğmadan önce, 1933'te, 04 personel numarası ile Tatko'da çalışmaya başlamış. 1973'te kırk yıllık çalışmanın ardından emekli oldu.

Ayşe Köprülüler, Madam Alalu emekli olduktan sonra görevini devraldı. Eşi Erol Köprülüler kendi gümrük firması aracılığıyla Tatko'nun gümrük işlerini yapardı. Oğlu Cem, Tatko bursu ile Amerika'da okudu. Ayşe Hanım 1962 yılında bizimle çalışmaya başladı, 39 yıl birlikte çalıştık. İşinde çok başarılı bir insandı.

Gülser Oskay benim sekreterimdi. Çok titiz, işini dikkatle yapan, bizim aklımıza gelmeyen detayları bile düşünüp çözen biriydi. 1978 yılında çalışmaya başladık, 23 yıl birlikte çalıştık. Gülser Hanım'la bugün hatırladıkça gülümsediğim ne çok şey yaşadık! Bir defasında sabah beni almaya gelen şoför arkadaş radyatöre su koymak için aracın kaputunu açmış, oğlum Gür'ün açık kapıdan arabaya atlamaya alışkın olan Rottweiler cinsi köpeği Haydut bunu görünce, ona kapı açıldı zannedip kaputa doğru atlamış, panikle kaçmaya çalışırken de vantilatör kayışını yerinden oynatmış.

Şirkette "Haydut, Şen Bey'in arabasına girmiş" diye konuşuluyormuş ama Gülser Hanım köpeğimiz Haydut'u bilmediği için ofise geldiğimde bana, "Arabanıza haydutlar girmiş, nasıl bana söylemezsiniz?" diye sitem etti. Hatırladıkça hâlâ gülümserim. Bunlar neşeli anılar. Bugün bilgisayarlar ve internet sayesinde çok kolay ulaşabildiğimiz bilgilere o yıllarda nitelikli yönetici asistanları sayesinde ulaşırdık. Çok yardımını görmüşümdür Gülser Hanım'ın.

Ayşe Hanım da, Gülser Hanım da mükemmel İngilizceleri, işlerine olan hassasiyetleri, hiçbir detayı unutmayan titizlikleri ile kurumun hafızası gibiydiler. Bilgisayar ve cep telefonları yaygınlaşmadan önce kurumlar nitelikli yönetici asistanları transfer

etmek için yarışırlardı.

Zeki Yerdelen, Türkiye Kömür İşletmeleri'nden gelmiş, çok deneyimli bir maden mühendisiydi. Kendisinin aynı zamanda Tatko'nun Ankara bürosu Karyer'de Galip Kardam ile ortaklığı vardı. Türkiye'de Rotary Kulüpleri'nin kuruluşunda çok emeği geçen, 1954 yılında kurulan İlk Türk Rotary Kulübü üyelerinden biri olan inşaat mühendisi Galip Kardam da ilginç bir kişiydi.

Makine kısmında, Zeki Yerdelen'in yanında 1950 ve '60'lı yıllarda Erol Büyükgürel çalışırdı. Mükemmel bir iş İngilizcesi vardı, ben bile bazı iş mektuplarını göndermeden ona gösterirdim. Makine kısmının yazışmaları onun elinden çıkardı.

Zeki Yerdelen oğlu Erman Yerdelen'i Almanya'da üniversite tahsilini bitirince staj yapması için Tatko'ya getirdi. Erman zeki bir gençti, işin kokusunu alır, işi nasıl bitireceğini bilir, çıkan sorunları pratik şekilde çözerdi. Stajına benim yanımda, lastik bölümünde başladı. Daha sonra iş hayatını politik kariyeri ile başarılı bir şekilde sürdürdü.

Teknik serviste Hasan Usta vardı, Hasan İnceoğlu. İşinde son derece becerikli biriydi, çözemeyeceği sorun yoktu. 1960'lı yıllarda Doğuş İnşaat'ın sahibi Ayhan Şahenk Bey'le yakın bir dostluğumuz vardı. Dostluğumuzu bozmadan Tatko'da kıymetli bulduğu elemanları Doğuş'a transfer etmek için elinden geleni yapardı.

Tatko'da çalışanlardan önce Erman Yerdelen'i, ardından da Hasan Usta'yı transfer etti. Hasan Usta Doğuş'ta makinelerden sorumlu müdür pozisyonuna yükseldi. Geçenlerde Erman ile Hasan Usta'yı andık. İlginç şeyler anlattı: Doğuş'ta iken General Motors'dan getirdikleri TEREX iş kamyonları sürekli şanzıman arızası veriyor, düzeltmeye çalışıyorlar ama arıza sürekli devam ediyor, olacak iş değil... Hasan Usta arızanın nereden kaynaklandığı, çözümün nasıl olabileceği ile ilgili uzun uzun detaylı raporlar hazırlıyor, çizimler yapıyor, General Motors'a gönderiyorlar. Sonrasında gelen makinelerde bu arıza oluşmuyor. Böyle işinin ehli insanları bulmak konusunda babam da, Mustafa amcam da becerikli insanlardı.

Tatko bir aile müessesesi idi. Çalışanlar da zamanla bu ailenin bir parçası haline gelirdi. Personel kayıtlarımıza bakıyorum da, kolay kolay kimseyle yollarımızı ayırmamışız, neredeyse emekli olana kadar uzun yıllar çalışmışlar. Eskiden kurumsallığın ölçütlerinden biri olarak işin başında sizinle yola çıkanların hâlâ kurumda görev yapıp yapmadıklarına bakılırdı. Bugünün profesyonel iş anlayışında buna yer yok, hatta eleştirilebilir de, ama o zamanlar bağlılık ve

aidiyet duyguları güçlüydü. 2001 krizi neredeyse otuz bine yakın işletmenin kapanmasına yol açtı. Tatko için de çok ağır geçen bir süreçti. İşletmenin küçülmesi gerekiyordu, çalışanlarımızla vedalaşmak hiç kolay olmadı. Hiçbir çalışanımızı mağdur etmemeye özen gösterdik, haklarım ödedik. Çoğu Tatko'da öğrendiği zanaatını devam ettirdi.

# Goodyear'ın Unutulmaz Genel Müdürleri

1961 yılında İzmit'te Goodyear lastik fabrikası kurulma çalışmalarının başladığı tarihten bugüne kadar Goodyear'ın tam on dört genel müdürü olmuş. Galiba Avni Kıran ve benden başka tümünü hatırlayan yok. Avni Bey, Tatko Kaplama Fabrikası'nda benim yanımda stajına başlamıştı. Avni Kıran önce Kayseri bölgesine satış mümessili olarak atandı, ardından İstanbul'a genel müdürlüğe geldi, sonraki yıllarda Goodyear'ın ilk Türk satış müdürü oldu.

Gelen müdürler arasında Amerikalılar olduğu gibi, Güney Afrikalı, Kuzey Avrupalı, Hintli ve Yeni Zelanda kökenli olanlar da vardı. Hepsi işinin ehli, her birinin ilginç özellikleri olan bu insanlarla çok şey yaşadık. Hele ilk yıllarda fabrikanın ve satış ağının kurulması çalışmaları için onlarla yaptığımız Anadolu seyahatleri, bayilerle olan diyaloglar unutulmazdı. Babamın ve amcamların anıları bizimkilerden de ilginçti. Bize anlattıkları kadarıyla hatırımda kalanları aktarmaya çalışıyorum. İstiyorum ki, bir gün lastik sektörü tarihi kaleme alınırsa, o ilk yıllara ilişkin üretim verilerinin, teknik bilgilerin yanında, yaşanmış, bugün bizim bir araya geldiğimizde anlattığımız sektör anıları eksik kalmasın. İnsanlar arası diyaloglar, yaşananlar olmadan sektör tarihi olur mu hiç!

Goodyear'ın ilk genel müdürü Nelson Chambers Güney Afrika asıllıydı. O yıllarda Türkiye'de yerleşik yabancı çok azdı. Yabancılar el üstünde tutulurdu. Boğaz boyunca yalılara bugünkü gibi astronomik rakamlar talep edilmeyen o günlerde Chambers, Yeniköy'de beğendiği bir yalının müstakil bir ev büyüklüğündeki bahçe katını tutup uzun yıllar orada oturdu. Muhteşem bir Boğaz manzarası vardı.

Bir gün İzmit'teki fabrikada dolaşırken bir makinenin çalışmadığını gördü. Neden çalışmadığını sorduğunda aldığı cevaptan tatmin olmayıp, eline orada bulduğu alet çantasından gerekli malzemeleri alıp makinenin altına girdi. Makinenin altından çıkıp çalıştırılmasını istediğinde makine tıkır tıkır çalışmaya başladı. Ondan sonra İzmit fabrikasında çalışanlar arasında bir ilah olmuştu. Alaydan yetişme, lastik üretiminin her aşamasına son derece hâkim biriydi. Türk lastik piyasasını da çok iyi bilirdi.

Bir gün genel müdür Nelson Chambers ile Ankara'ya iş için gittik. Bakanlıkta görüşmelerimizi yapıp bayileri ziyaret ettikten sonra

havaalanına geldik. Önce rötar var dediler; sonra da uçağın kalkmayacağı söylendi. Ankara'da kalmak zorundaydık. O tarihlerde her seyahatimizde Ankara'nın en büyük ve konforlu oteli olan, İzmir Caddesi'nde, bizim büronun yanındaki Balin Otel'de konaklıyorduk. Tekrar otele döndüğümüzde resepsiyonun önünde bizim gibi geri dönenlerden oluşan upuzun bir kuyruk vardı. Sıraya girdik.

Biraz sonra, "Mr. Chambers, odanız hazır" diye seslendiler. Türkiye'de herkes kendisini severdi, büyük olasılıkla otel çalışanları ile de gelip giderken ahbaplık kurmuştu, Allahtan yabancı olduğu için sıradaki kimse kızmadı.

Chambers nereden iş çıkaracağını da iyi bilirdi. O yıllarda traktör lastiği az sayıda üretiliyordu, çiftçinin talebine yetişilemiyordu. Chambers üretimin az olduğu bu dönemde Zirai Donatım Kurumu'nun traktörlerine özel bir tenzilat yaparak Goodyear lastikleri veriyordu. Gerekçe olarak da, "Çiftçi kullandığı lastiği tanır, mutlaka o marka lastiği tekrar ister" derdi. Hakikaten uzun yıllar traktörlerde hep Goodyear lastikleri tercih edildi.

Chambers'ın görev süresi dolunca Yunanistan'a atandı. Türkiye'ye de Amerikalı Clifford N. Bevens geldi. Birbirlerine işleri aktarmakla meşguldüler. Bizim nikâh törenimize de birlikte katıldılar. Yıldız ile halef selef her iki genel müdürü bizim eve yemeğe davet ettik. Yıldız şahane bir sofra hazırlamıştı. Fransız dostlarından yeni öğrendiği, bir sosla ikram edilen soğuk beyin sufle masada ilk yemek olarak yerini almıştı. Amerikalılar pek sakatat yemiyorlar, benim de Yıldız'ı uyarmak hiç aklıma gelmemişti. Yediler ve tadına bayıldılar. Tekrar isteyip, "Çok güzel, nedir bu?" diye sorduklarında, Yıldız, "brain" diye beyin olduğunu söylediğinde adamların gözleri kocaman açıldı ve tabaklarını kenara bırakıp içkilerini içmeye devam ettiler. Bugün gülerek anlatıyorum ama o gün herhalde en çok Yıldız üzülmüştür!

Chambers, Yunanistan'dan sık sık Türkiye'ye gelirdi. 1970'li yıllarda havaalanında bile onu tanıyan görevlilerle arasında hoş diyaloglar yaşanırdı. Burada çok seviliyordu, onun da aklı sanırım burada kalmıştı.

Clifford Bevens, dokuz yıl ile Türkiye'de en uzun süre kalan genel müdürlerden biriydi. Onunla Goodyear'ın Türkiye'de kurumsallaşması, üretimin artması, dağıtım ağının genişlemesi için birlikte çok çalıştık, çok seyahat ettik. Sade yaşamı seven Bevens uzun yıllar Emirgan'da bir apartman dairesinde yaşadı. Herkes Bevens'ın Yeniköy'deki yalı

dairesini devralmamasına şaşırıyordu. Sonraki yıllarda Bevens, Goodyear'ın Guatemala'daki fabrikalarının başındayken fidye için teröristlerce kaçırıldı. Uzun süre rehin kaldı. Eşi Louise, Başkan Reagan'a mektuplar yazarak bir kamuoyu baskısı oluşturmaya çalıştı. 1981 yılında, fidye pazarlıkları sırasında ne yazık ki Bevens'i kaybettik.

Bevens'dan sonra John R. Hanlon genel müdür olarak geldi. Hanlon kısa sürede Türkiye'de hem sektörde hem sosyal hayatta o kadar çok sevildi ve tanındı ki, kitabı hazırlarken kızından vefat haberini ' alınca çok üzüldüm. Bugün onu Türkiye'de hatırlayan Avni Kıran, Can Kurtuluş, Füsun Güven ve sektörün eskileri ile bir avuç insanız. Biz ona Jack diye hitap ederdik. Jack Hanlon en iyi anlaştığım ve çocuklarının üniversite mezuniyetlerinde bulunacak kadar ailesiyle yakınlığım olan biriydi. Alaydan yetiştiği için işin tüm inceliklerine son derece hâkimdi. Türkiye'de dört yıla yakın kaldı. Bugün neden bu kadar sevildiğini düşündüğümde babayani tavrı ilk aklıma gelenlerden... Herkesin yardımına koşardı. Katolik'ti ama hem Müslümanlar'a hem Uzak Doğu'da görev yaptığında oradaki inançlara her zaman saygılıydı. Ritüelleri öğrenmeye gayret ederdi. Emirgan sırtlarında Bevens'm oturduğu dairede yaşadılar. Tayland'dan, Bangkok'tan gelmişlerdi, Türkiye'den sonra tekrar oraya döndüler.

Phuket plajları, denizi, muhteşem doğası ile bugün çok moda bir turistik bölge. Biz Yıldız ile çok önce Hanlon'ın daveti ile bu güzel adayı gezmiştik. Bangkok'tan arabayla çıkıp Singapur'a kadar hemen her yeri dolaştık. Tüm bu bölgede, çoğu yerde Durian meyvesinin kamusal ve kapalı alanlara sokulmaması yönünde uyarı levhaları görüyorduk. Dış kabuğu kalın ve dikenli olan bu meyvenin içi biraz kavunu andırıyor, ama inanılmaz kötü bir kokusu var. Kalorisi ve alkol derecesi son derece yüksek ve doyurucu olduğu söyleniyordu, o nedenle de halkın temel gıdalarındanmış. Biz de bir meyve ne kadar kötü olabilir ki deyip denemek istedik. Bir küçük lokmayı zor yuttum. Yarısını yeseniz bile sizi bütün gün tok tutabilirmiş. Ama yedikten sonra nefesinizden o kötü koku kolay kolay çıkmıyor.

Geçtiğimiz yıl Hanlon'ın ölüm haberini alınca, "İyi insanlar çabuk mu unutuluyor?" diye düşünmeden edemedim.

George S. Rutledge ve eşi İstanbul'a Malezya'dan gelmişlerdi. Eşi "yine bir Ortadoğu ülkesine geldik" diye düşünürken İstanbul'un gece hayatı, yemekler, partiler ve günlük yaşamdaki farklılıklarını görünce çok şaşırmış ve mutlu olmuştu. Önceki görev yerlerini anlatırken,

“Neredeyse bir elbise ile bütün bir yılı geçirebilirdiniz” diye espri yapardı. İstanbul’un renkli hayatına çabuk uyum sağlayıp sevdi. Uzak Doğu’daki değişiklikleri, gözlemlerini renkli anekdotlarla anlatırlardı. Rutledge ailesi Tarabya’da, setin üstündeki Erol Aksoy’a ait olan, yalı gibi güzel bir evde oturdular.

Rutledge ve eşi, Yıldız, ben ve o yıllarda Pfizer ilaç şirketinin Türkiye bölgesi genel müdürü olan arkadaşım Alev Sonat ile Tatko’nun finansman müdürü Nejat Suner’in guletiyle Bodrum’dan mavi yolculuğa çıktık. İnanılmaz becerikli iki kaptanımız vardı. Hem tekne ile ilgileniyorlar hem de çok güzel yemekler yapıyorlardı. Yiyecek ve içecekleri almak üzere onlara bir miktar para verdik. Rutledge’ın kasa kasa domatesleri görünce “Harp mi çıkacak?” demesi hâlâ kulağımda... Kaptanlar bize birer olta hazırladı, teknenin arkasından attık oltaları, tekne de yavaş yavaş Bodrum’un Karaada’sı arkasından Gökova’ya doğru hareket etti. Belki on beş dakika gittik, üç dört kilo ağırlığında bir orkinos yakaladık, biraz sonra bir tane daha... Üçüncü de gelince oltaları topladılar. O gezi boyunca kaptanlar bize orkinoslardan bin bir çeşit meze, ızgara, çorba yapıp ikram ettiler. Unutulmaz bir geziydi! Rutledge de Türkiye’de altı yıl gibi uzun bir zaman kaldı.

Jack Beldon iki yıl gibi kısa bir süre kaldı ama çok disiplinli bir adamdı ve konu iş olduğunda çok titizdi. İlişkilerinde de biraz katıydı, satış müdürü Avni Bey bile randevu almadan genel müdürün odasına gidemezdi. İngiltere’de spor yaparken hayatını kaybettiği haberini aldığımızda çok şaşırmıştık.

Jarro Kaplan 1993-95 yılları arasında Türkiye’de Goodyear genel müdürü olarak görev yapmıştı. İki binli yıllarda ise Goodyear’m Doğu Avrupa, Ortadoğu ve Afrika Başkanı olarak görevine devam etti. Futbola çok düşkündü, tüm çabalarıma rağmen onu Fenerbahçeli yapamadım ama Alp ve Mustafa amcam onu Galatasaray maçlarına götürüp yakasında Galatasaray rozeti takacak kadar sıkı Galatasaray taraftarı yapmayı başardılar. Bu konu aramızda hep takılma vesilesi oluyordu. Yakın zamanda yine konuğumuz oldu, yakasında hâlâ rozeti duruyordu.

Willam K. Stokel, Goodyear’ın dokuzuncu genel müdürüydü. Sektörde herkes küçük ismi ile, Bili diye hitap ederdi. İki metre on santimlik upuzun boyuyla fabrikada yürüdüğünde herkesin ilgisini çekerdi. Yeniköy’de denize nazır bir apartman dairesinde otururdu. 1996 yılının Ocak ayında Avrupa’da bir toplantıdayken, haberlerde Çeçen teröristlerin Trabzon’dan Rusya’nın Soçi limanına hareket eden Avrasya feribotunu yolcuları ile kaçırdıkları haberini görmüşler; biraz

sonra da Stokel İstanbul'a dönecek, "Aman sen Boğaz'ın kıyısındasın, dikkatli ol" diye takılarak onu yolcu ediyorlar. İstanbul'a dönüyor, o gece inanılmaz bir gürültü ve sallantı ile yatağından fırlıyor. Pencereye koştuğunda yandaki yalıya çarpan geminin güvertesindeki adamlarla neredeyse burun buruna geliyor. Uyku sersemi Çeçenler bastı diye korkarken gemi yavaş yavaş geri manevra yapıp tekrar üstüne gelmeye başlayınca don gömlek kendini dışarı atıyor.

Bili, Goodyear'm Maslak'taki ofisinin bulunduğu katları tamamen kendi zevkine göre modernize etmişti. Amerikalı bir dekoratörü vardı, ayakları fabrikada bulunan eski lastik kalıplarından yapılmış cam masayı Goodyear'ın İdare Heyeti odasına ancak vinçle sokmuşlardı. Uzun yıllar bu masanın kullanıldığını hatırlıyorum.

Harish Khosla, Bevens'dan sonra Türkiye'de en uzun süre kalan genel müdür oldu. Khosla Hintliydi, İstinye sırtlarında otururdu, kaldığı sekiz yıl boyunca çok güzel davetler verdiler, bu davetlerde Hint yemeklerini de bolca deneme şansımız oldu. Hatta eşi Reynu, Hint yemek dersleri verirdi.

Yeni Zelandalı, Hintli, Avrupalı, Amerikalı; Goodyear'ın genel müdürleri çok renkli insanlardı, biz Türkiye'de onlara bir pazarı açıyorduk, Goodyear'ı temsilen onlar da burada uzun yıllar çalışabilmek için çok dikkatli davranıyorlardı, karşılıklı birbirimizden çok şey öğrendik. Bugün sanayide birçok kuruluşun yabancı genel müdürü var, Goodyear'da ilk Türk satış direktörü 1972'de Avni Kıran oldu.

Ardından Can Kurtuluş, Bora Selimoğlu fabrika direktörü oldu. Zaman içinde fabrikanın direktörleri arasında Türkler çoğaldı.

Goodyear ve Tatko'nun güzel gelenekleri vardı. Kuruluş yıldönümlerinde birbirimize armağan ettiğimiz, bugün bakmaktan keyif aldığım hediyeler sunmuşuz. Büyükbabam Osman Tevfik Bey'in bir hat çalışması Goodyear'ın duvarlarında asılıydı. Geçen gün albümde bir fotoğrafa rastladım; babam ve amcam Goodyear fabrikasını ziyaret ediyorlar ve arkada duvarda Goodyear'ın Avrupa Bölgesi müdürü Frank Corcoran'ın kuruma aldırdığı, Nuri îyem'in bir tablosu var. Bizim evde büyük bir gümüş gondol var; babam altmış beş yaşında İdare Heyeti başkanlığı görevinden ayrılırken yapılan törende takdim edilmişti. O yıl Goodyear'ın İdare Heyeti'nde görev alanların isimleri ve imzaları gümüş gondolün yüzeyine kazınmıştı.

Doksanlı yıllarda ağabeyim Nur, babamın vefatından sonra adadaki evde bir davet verdi. Amerika Hariciye Vekillerinden Cyrus R.

Vance'in kızı Elsie Vance Aşkar, daha sonra Koç Üniversitesi Rektörlüğü de yapacak olan ünlü matematikçi Prof. Dr. Atilla Aşkar ile evliydi. Elsie Vance Aşkar strateji, pazarlama ve yönetim danışmanlığı alanında bilinen bir isim. Babası Cyrus R. Vance de İstanbul'a bir ziyaret için gelmişti. Onları vapurla adaya götürmek üzere buluştuk. Cyrus R. Vance'i otelinden aldım; ada vapurunda çay içerken, 1977 yılında Goodyear için imzaladığı, mühürlü, özel kâğıda basılmış beratı gösterince gözleri kocaman açıldı; o kadar şaşırdı ki... "Neler yapmışız o zamanlar, bir şirketin evrakı bile bizim elimizden geçiyormuş" dediği kaldı aklımda.

Büyükada'daki evde zaman zaman Goodyear'ın müdürlerini ve onların misafirlerini ağırlardık. Bir defasında bu misafirlere 'Cemal Alanya* marka şeftali kompostosu ikram ettik. Bursa'nm yarma şeftalisinden, tadı çok güzeldi. Kompostonun tadına bakan konuklardan biri o kadar beğendi ki tadını, "Bunlarla iş yapalım" dedi. Giderken de yanında numuneler götürdü. Biz Cemal Alanya'yı tanıdığımız için temasa geçtik. Giden müdür Amerika'ya 100 bin kutu istedi. Biz de Cemal Bey'e yazdık. "Ben bunu ancak dört senede size temin ederim" deyince, Amerikalı, "Siz deli misiniz? Yüz bin kutu dört senede olur mu? İstediğim yüz bin kutu sadece numune, bunu tüm Amerika'ya dağıtacağım. Gelen taleplere göre asıl siparişi vereceğim. Dört senede verirseniz ben bununla ilgilenmem" dedi. Bu iş böylece kaldı.

Türk lastik sektörünün gelişmesinde 1961 yılından itibaren Goodyear Türkiye fabrikasında genel müdürlük yapmış isimlerin değerli katkıları oldu. Yapılanlara sadece uluslararası ticaret olarak değil, bir sektörün gelişimi olarak da bakıyorum. Emeği geçen bu isimleri bu vesile ile anmak istedim:

Nelson Chambers -1961-1966

Clifford N. Bevens - 1966-1975

John R. Hanlon - 1975-1978

Daniel J. Fearn - 1978-1984

George S. Rutledge - 1984-1990

John C. Polhemus - 1990-1991

Jack Beldon -1991-1993

Jarro Kaplan - 1993-1995

William K. Stokel - 1995-1998

Rex W. Howe - 1998-2002

Harish Khosla - 2002-2010

Andreas Niegsch - 2011-2012

Emin Özkan - 2012-2015

Pietro Saletta - 2015-2018

Mahmut Sarıoğlu - 2018.—

# Tatko Yoluna Devam Ediyor

İş dünyasında tam her şey yolunda dediğiniz zamanlarda bazen büyük sürprizler çıkar karşınıza. Goodyear'ın 1995-98 yıllarındaki Türkiye Genel Müdürü Bili Stokel, distribütörlüğü kendilerinin yapmayı planladıklarını söylediğinde çok şaşırmıştım. O zamanlar neredeyse yetmiş yılı bulan bir iş ortaklığının sonlandırılmasınm önerilmesi ilk başta hepimizi çok üzdü. O günlerde bir hafta doğru dürüst uyuyamadığımı hatırlıyorum. Stokel, "Şu an ekonomi iyi giderken bu devir işlemini yapalım, biz ilerisini çok dalgalı görüyoruz, size verdiğimiz komisyonu bile daraltmak durumunda kalabiliriz" dediğinde işin vahametini kavrayıp Bili Stokel ve finans direktörleri Jeff Hesse ile uzun süren müzakerelere başladık. Sonunda anlaşmaya vardık.

Anlaşmayı imzalamak üzere Four Seasons Sultanahmet Oteli'nde, Goodyear Avrupa Bölgesi Müdürü, Fransız Silvan Valensi'nin de katılımıyla bir araya gelecektik. Toplantı başlamadan Silvan'ın benimle görüşmek istediğini ilettiler. Silvan, "Siz anlaşmayı bir noktaya getirmişsiniz ama ben bu anlaşmayı imzalamak üzere Fransa'dan geldim, benim için ayrıca ne kadar tenzilat yapacaksınız?" dedi. Jeff Fîesse ve Bili Stokel ile neredeyse altı ay üzerinde çalıştığımız bir sözleşme için bu yaklaşım çok yakışıksız ve bugüne kadar sürdürülen iş ciddiyetinden uzaktı. Toplantıya lastik kısmı müdürümüz Vedat Özçelik ile gitmiştik, "toplantı bitmiştir" deyip otelden ayrıldık. Ertesi gün durumu izah etmek üzere dostum olan Goodyear Amerika İdare Meclisi Başkanı Sam Gibara'ya telefon ettim. "Sizin müdürlerinizle altı ay uğraşıp hazırladığımız bu anlaşmayı imzalamak üzere gelen Avrupa bölgesi müdürünün ayrıca tenzilat istemesi buradaki müdürleriniz açısından da, bizim açımızdan da son derece yakışıksız ve küçük düşürücü oldu. Bu yüzden anlaşmayı imzalamadan ayrıldık, size de bilgi vermek istedim" dediğimde durumun ciddiyetini kabul etti. Bir hafta sonra Valensi tekrar geldi, ilk kararlaştırdığımız şekilde anlaşma imzalandı. O zamanlar önceleri çok üzüldük ama doğru zamanda yapılan bir devirdi. Bili StokePın öngörüsü doğru çıktı, ne yazık ki önce 1999 krizi, ardından 2001 krizi ile zor günler geldi. Tatko tüm ülkeyle birlikte bu krizleri yaşadı, daha zorlularını da geride bıraktı; bugün yoluna Tatko markası ile lastik üreterek devam ediyor, bu lastikler Amerika'ya da ihraç ediliyor.

# Goodyear'da 40 Yıl

Mısır'da doğan Jacques Sardas, 1957 yılında satış temsilcisi olarak Goodyear'a katılarak sekiz ay içinde satış müdürlüğüne yükseldi. İşinde çok başarılıydı, 1984 yılına gelindiğinde Goodyear International'ın başkanı oldu.

Jacques Sardas, Mısır'dan Fransa'ya göçmüş Yahudi bir ailenin çocuğuydu. Çok titiz, çalışkan, zeki, cin gibi biriydi. Hepimiz küçük adıyla Jack diye hitap ederdik.

Goodyear'ın Avrupa Bölgesi müdürü Frank Corcoran ile de puro üzerinden geliştirdiğimiz bir dostluğumuz vardı. Corcoran tanıdığım en centilmen insanlardan biriydi. Birlikte çalışmaktan keyif alırdık.

Benim iş için Lüksemburg'da olduğum bir gün, Frank Corcoran, Akron'dan Paris'e geliyordu. Onunla görüşmek üzere beni de Paris'e davet ettiler. İlerleyen yıllarda Goodyear'ın tüm ülkelerdeki birimlerinin bağlı olduğu genel müdürlük pozisyonunda görev yapacak olan Jack Sardas da o sırada Fransa Goodyear'ın genel müdürüydü. Akşam ikisi ile Fransa'nın en ünlü otellerinden Raphael Oteli'nde buluştuk. Beni otelden aldılar, şeref misafiri olarak şık bir restorana götürdüler. Frank'ı Akron'dan çok iyi tanıyordum ama Sardas ile o kadar yakınlığım yoktu. Lokantada mükellef bir yemek yiyorduk, garson şarap servisi yaparken birisi koluna çarpınca üstüm başım bir anda kırmızı şarapla kaplandı. Bu kalitedeki restoranlarda pek başa gelmeyen bir olaydı, bütün restoranda kıyamet koptu. Elbiselerimi temizletmek istediler ama ertesi sabah yola çıkacağım için bunun mümkün olamayacağını söyledim. Gecenin sonunda hesap istendiğinde yaşanan kazadan dolayı hesabı almadılar. Böylece yemeği sanki ben ısmarlamış gibi oldum. Gece saat bire kadar Montmartre Tepesi'nde Sacre Coeur Bazilikasının bulunduğu yerden Paris'i seyrettik, oradan ayrılıp çok güzel barlarda şarap içtik, dolaştık. Kaldığım şık otelde ancak üç dört saat uyuyabildim. Goodyear'ın ileride uzun yıllar yöneticiliğini yapacak Sardas'la böylece tanışmış oldum.

Sardas'ın genel müdür muavini olduğu zamanlarda Goodyear idare meclisi başkanı Sam Gibara idi. Onu Fas'ta satış müdürüyken tanımıştım, Goodyear'ın değişik mevkilerinde çalışarak yükselen biriydi. Sam Gibara konusuna son derece hâkim, titiz, detaycı bir yöneticiydi.

Kız kardeşi İstanbul'a geldiği zaman biz onu evimizde ağırlayıp İstanbul'u gezdirdik. Türk usulü misafirperverlikten o kadar memnun kaldılar ki, Sam Gibara Goodyear'ın İdare Meclisi başkanı olduğunda beni hiç unutmadı. Toplantıda bile olsa, sekreterine verdiği talimattan dolayı kendisine hemen ulaşabiliyordum.

Gibara ile aramızda bugüne kadar devam eden güzel bir dostluk oluştu.

# Babamla Dünya Seyahati

1961 yılında babamla bir dünya turu yapmaya karar verdik. O yıllarda hava yolları şirketlerinin çok cazip kampanyaları olurdu. Dünya turu bileti aldığınız zaman neredeyse yüzde elli indirimli seyahat edebiliyordunuz. Tek şartı vardı, geri hareket etmeyeceksiniz, hep ileri gideceksiniz. Babam da hesabını bilen biri olarak bundan yararlanmak istedi, birlikte oturup bir parkur belirledik ve baba-oğul bir dünya turu yapmak üzere keyifli bir hazırlık dönemi geçirdik. İstanbul'dan çıktık, rotamız New York, Akron, Los Angeles, Hawaii, Japonya, Hindistan olacaktı, o ülkelerde göreceğimiz diğer şehirlere uçuşlarımızı da planladık ve yola çıktık.

Bir ülkeden ayrılmadan önce biletinizin tekrar konfirmasyonunu yaptırmazsanız başkasına satabiliyorlardı. Babam da titiz bir insan, Hawaii'de gezmeye başlamadan önce seyahat acentesine uğradık, ben sohbet ederken laf arasında cumartesi akşamı da Tokyo'da otel rezervasyonumuz olduğunu söyledim. Biz perşembe günü gitmişiz, cumartesi akşamı da yola çıkacağız. Adam güldü, dedi ki, "Cumartesi günü binerseniz ertesi günü orada olacaksınız." "Nasıl yani, üç dört saatlik bir uçuş Hawaii Japonya arası" dedim. Adam, "Evet ama uluslararası dateline\ (gün değişme çizgisi) geçeceksiniz, ertesi gün varacaksınız oraya..." Jules Verne'in 80 Günde Devriâlem kitabını okuduğumuz halde, Mr. Fogg'un başına gelen bizim de başımıza geldi. On beş günde yaptığımız devriâlem seyahatindeki hatamızı Hawaii'de öğrendik. Hawaii'deki tatilimizi bir gün kısa kestik ve cuma günü Japonya'ya hareket ettik.

Hawaii'den Tokyo'ya uçarken uçakta Japon yemekleri servis ediliyordu. Daha evvel çiğ balık ve suşi yemediğimiz ve yeme fikri de bize pek cazip gelmediğinden, o gezide babamla, "aç kalmayı da öğrendik" diye halimize gülüyorduk.

Amcam Ahmet Emin Bey, Japonya'da Mainichi Shimbun gazetesinin başyazarı, dostu Chikao Honda'ya geleceğimizi bildirmiş, kaldığımız New Otani Oteli'ne vardığımızda bizi yemeğe davet eden mesajını aldık. Japonya'nın en ünlü oteli olan, sarayın karşısındaki Imperial Otel'de bizi ağırladı. Japon yemeklerinden bir ziyafet çekmeyi ümit ederken, biz çiğ balık yiyemediğimizden sadece tempura dedikleri kızarmış balıkları ve sebzeleri yiyebildik. Sonradan öyle merak sardım ki Japon yemeklerine, hem kültürlerini daha iyi öğrendim hem de yemeklerini çok sevdim. Ama bizi ağırladıkları Imperial Otel'de

sundukları bu ziyafetin zevkine varamamış olmamn acısını hâlâ hatırlarım. O yıllarda Vatan gazetesi en yüksek tirajına ulaşmıştı, yüz bin civarındaydı. Mainichi Shimbun ise hiç unutmuyorum, iki buçuk milyon satıyordu.

Bu seyahati düşündüğümde hep iyi ki yapmışız diyorum. Ömrümüzde belki baba-oğul baş başa bu kadar zaman geçirmemişizdir. Gayet iyi bir yol arkadaşlığı yürütüyorduk.

Babam ufak bir dürbün almak istiyordu. Öyle pek özel bir şey değildi, yanılmıyorsam fiyatı otuz kırk dolar civarındaydı. Japonya'da aradık, istediği dürbünü bulduk, vergisiz satın alma işlemi tamamlanınca pasaporta da işlediler. Japonya'dan Hong Kong'a uçarken gümrükte dürbünü tekrar görmek istediler. Damgalar, kâğıtlar, bin bir muamele yapıldı, epeyce uğraştık. Hong Kong'da dolaşırken bizim aldığımız dürbünün bütün dükkânlarda yirmi beş dolar civarında satıldığını fark ettik. Ben merak ettim, bir dükkâna girdim; "Bu dürbün Japonya'da gümrüksüz otuz dolara satılırken siz nasıl daha ucuza satabiliyorsunuz, merak ettim" dedim. Satıcı, "Japonya'da gümrük yok ama dükkân kirası o kadar pahalı ki, kâr marjının yüksek olması lazım. Biz vergi vermemize rağmen her zaman onlardan biraz ucuz satabiliriz" dedi.

Elli sene sonra, 2007'de Japonya'ya eşim Yıldız'la birlikte gittiğimizde, New Otani Oteli'nde "Ben elli sene önce otelinizde kaldım" diye heyecanla anlattığımda onlarda en ufak bir jest ya da merak uyandırmadı. Elli yıl evvel o otelde kalmak onlar için bir şey ifade etmedi. Sonradan düşündüm, Japonların hem insanları neredeyse yüz yaşına kadar yaşıyor hem de yüz yaşını geçmiş o kadar çok kurumlan var ki, elli yıl için neden heyecanlansınlar...

Babam bu seyahati yaptığımızda altmış yedi yaşındaydı. Hong Kong'da rahatsızlandı, seyahatin geri kalan kısmından vazgeçip Pan American uçağı ile İstanbul'a döndük. Pan American'da servis rezaletti, işini yapmaktan bıkmış hostesler sandviçleri ikram etmiyor, servis arabasından adeta size atıyorlardı. Herkes elleri havada yakalamaya çalışıyordu.

Bu seyahat gezi amaçlıydı, babamla iş için defalarca gittiği Amerika'nın bu defa tarihi ve turistik yerlerini gördük, dost ziyaretleri yaptık. Amerika'ya gitmişken Akron'a, Goodyear'a da uğradık. Babam dikkatli yaşar, yediğine içtiğine dikkat ederdi. İstanbul'a gelince dinlendi, doktoruna göründü ve 1976 yılına kadar işinin başında olmayı sürdürdü.

Babam Amerika seyahatlerinde yaşadıklarını anlatmayı severdi. 1940'lı senelerde sağlık kontrolünden geçmek için kendisine önerilen bir doktordan randevu alıyor. Doktorla aralarında şöyle bir diyalog geçiyor:

- Sigara kullanır mısınız?

- Haftada bir iki puro içerim.

- Neden?

- Zararlıysa, tiryaki değilim, bırakabilirim.

- Peki, içki içer misiniz?

- Hayır.

- Neden?

- Haftada bir iki puroya fazla ve zararlı dediğiniz için, zaten çok az içki alırım, onu da almayıveririm diye düşündüğümden size hayır dedim.

- Yok, yanlış anlamışsınız. Siz hiç meyhanede kalp krizi geçiren adam gördünüz mü? Haftada bir iki viski içmeniz faydalı olur.

- Türkiye'de viski yok, kolay bulamam.

- Rakı için ama Atatürk gibi leblebi ile için, kızarmış yiyeceklerle içmeyin. Fermente içki almayın.

Babam zaten çok az içerdi, arada bir rakısını ve daha sonraki yıllarda bulduğunda viskinin tadını çıkarmaya devam etti.

# Geceden Girilen Lastik Kaplama Sırası

Amerika'da, Goodyear fabrikasında çalışarak iş tecrübesi edindiğim için askerden geldikten sonra Tatko Kaplama Fabrikası'nda müdür muavini olarak işe başladım. Ordu Donatım'dan emekli bir müdürümüz vardı. Adı Tarık Şuben'di. Tarık Bey benim gelmemden hoşlanmadı. Bir süre sonra istifa edip ayrıldı. Fabrika müdürlüğünü ben üstlendim.

Türkiye'de lastik fabrikası kurmak üzere anlaşma sağlanınca, babam Goodyear'a rakip olmamak için kaplama lastik imalatı için gerekli olan presler, hamur makineleri, miller, her şeyi ile lastik üretimine hazır olan kaplama fabrikasını Goodyear'a sattı. 1961 yılında ben de otomatikman Goodyear'm personeli oldum. Fabrika arsası ve binası için Goodyear, Tatko'ya kira ödüyordu. Ben iki yıl Goodyear'ın maaşlı kadrosundaydım. Lastik kaplama, tamir ve sırt kauçuğu üretiyorduk. En büyük müşterimiz Karayolları Genel Müdürlüğü idi. Sırt kauçuğunu bizden alırlardı, Ankara'da kendi lastik kaplama tesisleri vardı. Ayda 50 tona yakın karayolları için sırt kauçuğu imal ettiğimiz olurdu.

Tüm Anadolu'dan lastikler tamir ve kaplama için İstanbul'a gelirdi. Bizden başka tiyatro sanatçısı Haldun Dormen'in babası Sait Ömer Dormen'in Tayr Soles adında bir kaplama fabrikası vardı. Bu işi yapan ayrıca birkaç ufak atölye vardı. Size o yıllarda bu kaplama işinin ne kadar önemli bir işlevi olduğunu örneklerle ve dönemin ekonomik ortamıyla anlatmaya çalışayım. O yıllarda liberal bir ekonomi politikası uygulama iddiasıyla iktidara gelen Demokrat Parti, ikinci Dünya Savaşı sırasında günün koşulları nedeniyle uygulanan Millî Korunma Kanunu'nu tekrar uygulamaya başlamış ve ekonomik alana çok etkin şekilde müdahale edilmesine yol açmıştı. Bu yasa hükümete fiyatları saptamada sınırsız yetkiler veriyordu. Hükümetin belirlediği kurallar dışında işlem yapmak yasaklanmıştı. Lastik sektöründe de yasaya göre belli bir orandan fazla kâr etmeniz yasaktı.

Lastik o kadar kıymetliydi ki, aşındığında müşteriler geceden kaplama sırası alabilmek için Tatko'nun Taksim'deki depo kapısında sıraya girerlerdi. Apartman kapıcıları Tatko'nun arka kapısında sıra satarlardı. Akrabalarını sıraya koyar, biri geldiğinde belli bir ücret karşılığında yerlerini verirlerdi. Çok kâr eden kapıcılar olduğu

söylenir, hatta apartman sahibi oldukları konuşulurdu. Bugün gülerek anımsıyoruz ama mizah çoğu zaman hayatın içinden çıkıyor. Biz yüz liraya kapladığımız bir lastiği ancak yirmi lira kâr ile satabilirken, lastiği kaplatan isterse dışarıda karaborsada iki yüz liraya satardı. Demokrat Parti'nin 1956-1960 yılları arasında uyguladığı Millî Korunma Kanunu ile ilgili okuduğum bir yazıda "... yasanın yarattığı ortamdan yararlanan bazı kötü niyetli kişiler önemli ölçüde maddî çıkar sağlamayı başarmışlardır. Yasanın uygulamalarından en çok zarar görenler ise, sıradan tüketici kesimler ile ticaretle uğraşan dürüst işadamları, tüccarlar, esnaflar ve köylüler olmuş, bu kesimler, yasanın yarattığı olumsuzluklardan kendilerine düşen payları almışlardır" deniyor; hakikaten tam da böyle oldu. Millî Korunma Kanunu 1960 askerî darbesinin ardından kaldırıldı.

Bir süre sonra Goodyear'dan ayrılıp Tatko'da çalışmaya başladım. Tatko'da Lâmi Bey lastik ve kamyon dağıtımını yaparken, ben gelince lastik kısmını bana verdiler. Atilla Batıkarayel, Yapı ve Kredi Bankası'nda çalışan bir arkadaşımdı, lastik kısmının mali işlerine bakmak üzere onu Tatko'ya davet ettim, ben doğrudan satışla daha rahat ilgilenmeye başladım. Yeni müşteriler bulmak, işimizi yaygınlaştırmak için Şengün Kaplanoğlu, Cem Mirgün ve Salih Özçakır ile Trakya'da birlikte çok seyahat ettik. Trakya'da yeni acente görüşmeleri yapmak için bölgeyi en ücra köşelerine kadar dolaştık.

O zamanlar Trakya'da Edirne ve Yunanistan yolu topraktı. Çatalca'dan yol ayrılırdı. Şimdiki gibi sabah gidip akşam dönmek mümkün değil, en az bir gece kalmanız lazım. Hatırlarım, Saray, Babaeski'de otelde ortada bir soba yanardı, odaların ısınması için kapısı açık bırakılırdı. Trakya'da kaloriferli otel yoktu. Edirne'nin ilk kaloriferli oteli Kervan Otel'di. Edirne'nin köklü ailelerinden Yasef Romano ve Nesim Avigdor, Lastik Kolektif adında bir şirket kurarak Edirne'deki ilk acentemiz oldular.

Bir seyahatimizde Saray'dan çıktık, Demirköy ve İğneada'ya gideceğiz. Günlük güneşlik bir havada yola çıktık. Karşıdan gelen bir otomobilin sürücüsü farlarını yakıp söndürerek bizi durdurdu, "İlerde kar var, zinciriniz varsa takın" diye uyardı. Günlük güneşlik hava, adamın dediğinden hiçbir şey anlamadık. Şengün ile ben yoruldukça değişe değişe arabayı kullanıyorduk. Istranca Dağları'na doğru birden kar bastırdı. Demirköy'e geldik, bir karıştan fazla kar vardı, koca koca kamyonlar ormandan tomruk çekiyorlardı. Oradan İğneada'ya indik, İğneada sahili ise günlük güneşlikti. Yeni acente açılabilir mi diye görüşmelerimizi yaptık. Yine fırtına ve karın içinden geçerek döndük. Hayatımda gördüğüm en güzel manzaralardan biri Demirköy, İğneada yolundaydı. Demirköy longoz ormanlarının manzarası çok

etkileyicidir, oksijen çarpar sizi... Bugün de hâlâ güzel ama tahrip etmek için herkes var gücüyle çalışıyor. O eski ihtişamı ne yazık ki azalıyor.

# Anadolu Seyahatleri

Babam ve amcamlar, onların ardından Tatko'da çalışan biz ikinci kuşak Yalmanlar Anadolu'yu o kadar çok dolaştık ve acentelerimiz sayesinde evlere, sofralara o kadar sık konuk olduk ki, satış bölgemiz bir ara İstanbul ve Trakya olarak sınırlandığında bile o günlerde kurulan bağlar kopmadı. Halen görüştüğümüz çok sayıda acentemiz var; çocuklarının düğünlerine, okul başarılarına, kayıplarına tanıklık edip paylaştık.

İnsan bu kadar çok dolaşınca güzel anılar biriktiriyor. Babam bir seyahatinde Kayseri'deki acentemiz Ahmet Tahtasakal'a uğruyor. Uğruyor dedimse, İstanbul'dan sabah çıkıyorlar, akşama ancak Adapazarı'na varıyorlar, ertesi sabah Adapazarı'ndan arabayla çıkıp akşama Bolu'ya ulaşıyorlar. Bolu'da bir gece konaklayıp ertesi sabah Ankara'ya varıyorlar. Oradan da Kayseri'ye gidiyorlar. Ahmet Bey evine yemeğe davet ediyor. Yürüyerek gidiyorlar. Babam, "Baktım duvarları yıkık dökük bir yere doğru gidiyoruz, biraz şaşırdım. İçeri bir girdik ki, saray gibi, son derece zevkli döşenmiş bir evdi. Ama dışarıdan görüntüsü mütevazının bile altındaydı. Gösterişsiz bir yaşam sürmeye dikkat ederlerdi" diye anlatırdı.

Yine bir seyahatte babamla Goodyear'ın Amerikalı müdürlerinden biri Anadolu'da bayii ziyaretlerini tamamlamışlar, Trabzon'dan vapurla İstanbul'a dönecekler. Trabzon'da gemilerin yanaşacağı bir liman düzenlemesi o tarihlerde yoktu. Gemiler açıkta bekler, küçük motorlar yolcuları kıyıya çıkarırdı. Fırtına nedeniyle motorlar yanaşamayınca gemiler limanı pas geçerdi. Babamlar oradayken fırtınadan gemiler yine limanı pas geçmiş. Amerikalı'nın İstanbul'dan dönüş uçağı var, bir an evvel İstanbul'a dönmeleri lazım. O gece Trabzon'dan arabayla yola çıkıyorlar. Gece yarısı Erzincan'a varıyorlar. Lokantalar kapanmış, az sayıdaki otellerde yer bulamıyorlar, otelden birileri şehrin merkezindeki hamamın göbek taşına birer şilte koyup uyuyabileceklerini söylüyor. Amerikalı duruma inanamıyor ama yapacak başka bir şey yok, hakikaten hamama gidiyorlar. Hamamcıya da babam sıkı sıkı tembih ediyor: "Sabah yedide trenimiz var, yetişmemiz lazım. Uyanmazsam gerekirse su dök, kaldır." Sabah hamamcı sesleniyor, yorgunluktan babam gözünü açamıyor, "Bey, bey, su getiriyorum" deyince fırlıyor. Babam bu defa Amerikalıyı uyandırmaya çalışıyor, adam "tamam" deyip uykuya devam ediyor. Babam eline bir tas su alıp yavaş yavaş yüzüne serpiyor. O da fırlıyor, hazırlanıp istasyona gidiyorlar. Akşam da yemek yemedikleri için ikisi

de açlar. Amerikalı “Kahvaltı etmeyecek miyiz?” diye soruyor, babam da “Trende vagon restoranda mükellef bir kahvaltı ederiz” diyor. Trene biniyorlar, kondüktör geliyor, “Vagon restoran ne tarafta?” diye soruyorlar, görevli arızalı olduğunu, hizmet verilmediğini söylüyor. Trenin durduğu ilk istasyonda bir çocuk pişmiş yumurta satıyor. “Ekmeğin var mı?” diye soruyorlar, “Yok” diyor, “Kuru kuru yumurtayı ne yapacağız?” deyip almıyorlar. Bir sonraki istasyonda da bir çocuk somun ekmek satıyor, bu defa sonraki istasyonda yanına katık edecek bir şeyler buluruz ümidiyle iki tane somun alıyorlar ama ondan sonraki istasyonlarda da hiçbir şey satan olmuyor.

O sırada bir istasyondan babamın iş hayatından tanıdığı bir tüccarla yardımcısı trene binip* babamların kompartımanına geliyor. Öğle vakti oluyor, adamın yardımcısı çantadan çıkardıkları ile mükellef bir sofra kuruyor. Babama da “Buyurun Rıfat” diyor. Babam da “Teşekkür ederiz” diyor. Amerikalı, “Ne dedi?” diye sorunca babam, “Buyurun dedi” diyor. “Neden hayır dedin?” diye soruyor. Babam da “Bir kez söyledi, ısrar etmedi, ayıp olur” diyor. Adamın yemeği bitmek üzereyken Amerikalı açlıktan dayanamıyor ve uzanıp yukarı rafa koyduğu kuru somunu alıp yemeğe başlıyor. Adam, “Rıfat, ben sordum, sen ‘biz yedik’ dedin” diye babamla konuşmaya başlayınca, Amerikalı hemen babamın kulağına eğilip, “Bak, ikinci defa soruyor, sen istersen yeme, ben kabul ediyorum” diyor. Adam hemen yardımcısına aceleyle sofrayı temizletip tekrar hazırlatıyor, bizimkiler afiyetle karınlarını doyuruyorlar.

Bir keresinde babam Gaziantep’e giderken, zannediyorum İmam Kayalı adındaki acenteye, “Yanımda Amerikalı bir müdürü de getireceğim” diye haber veriyor. Acentenin hanımı da misafirlerini ağırlamak üzere evde hazırlık yapıyor. Babam, Amerikalı ve İmam Bey üç kişi sofraya oturuyorlar. Birinci yemek, ikinci yemek, üçüncüsü derken doyuyorlar. Adam eşine, “Hanım, doydular, getirme” diye sesleniyor. Hanım, “Ne demek doydular, biz bir haftadır bütün mahalleli onlar için yemek yaptık. Yemeseler bile görsünler, ben bütün yaptıklarımızı sofraya göndereceğim” diyor. Belki kırk çeşit yemek yapılmış. Bütün mahalleli bir hafta çalışmış. Babam, “Hayatımda bu kadar lezzetli şeyi bir arada bir daha görmedim” diye anlatırdı. Gaziantep’in köklü mutfak geleneği 1940’larda da harikaymış anlaşılan.

Babamlar yine bir seyahatte Malatya’da davet edildikleri eve erken gelmişler, sofra hazır değilmiş. Evin hanımı içerden seslenmiş: “Bey, misafirleri duta tut.” Dut ağacının altına götür, onlar dut yerken biz sofrayı hazır edelim diyor zahir...

Anadolu gezilerinden bir fotoğraf var; babam trene binmeden az önce çekilmiş, vagonun üzerinde Diyarıbekir yazıyor. Yine böyle bir seyahatte, 1940'lar olabilir, bir Amerikalı ile akşam şehir kulübünde yemek yemişler, yürüyerek otellerine dönüyorlar. Bir ara Amerikalı'nın yolda ayağı takılmış, az kalsın bir çukura düşecekmiş. "Rıfat" demiş, "bu seyahati bedavaya getirdik." Babam "Ne oldu?" deyince, "Bak, belediye bu çukuru doldurmamış, ışık ve uyarı da koymamış. Ben yarın onları dava edeceğim. Böylelikle bu seyahatimiz bedavaya gelecek" demiş. Babam, "Yürü yürü, burada olmaz öyle şeyler" diyerek yoluna devam etmiş.

Bir Gaziantep seyahatinde öğle yemeği için çalışmaya ara veriyorlar, akıllarında baklava yemek var, o yüzden yemeği olabildiği kadar hafif geçiyorlar. Acente baklava söylüyor, bir tepsi baklava geliyor, adam tepsinin dışına eliyle şöyle bir dokunduğunda, "Bu üşümüş" deyip baklavayı gönderiyor. Babam hayal kırıklığına uğrayıp tepsinin gidişini izliyor. Biraz sonra ılık bir baklava tepsisi geliyor; kaç porsiyon yediğini hatırlamıyor tabii... Bu olayı, "Şeker hastalığım o gün başladı" diye anlatırdı.

Yetmişli yıllarda Antalya acentemiz çiftçilik yapan yakınlarının ürettiği, bir sandık dolusu, çok da iyi tanımadıkları bir meyve-sebze türü ile çıka geldi. "Biz bunu yetiştirdik ama tadına baktık bir şey anlamadık, nasıl yendiğini de bilmiyoruz, belki siz bilirsiniz" diye Mustafa amcama gösteriyordu. Gelen bir sandık dolusu avokado idi. Onlar avokado armudu diyorlardı. Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Müdürlüğü çiftçilere bölgeye uyum sağlayıp sağlamayacağım görmek üzere deneme üretimleri yaptırmış. "Avrupa'ya, Amerika'ya çok iyi ihraç edersiniz" denmiş. Ancak nasıl tüketildiğini bilmiyorlardı. Amcam acenteye bunun biraz olgunlaşınca yeneceğini söyledi. Bugünlerde planlı üretim, tarım politikalarını konuşuyoruz ya, aklıma geldi. Aslına bakarsanız yenilikler de biraz böyle risklere girebilen insanlar sayesinde oluyor.

Bugün artık Türk insanı en ücra pazarlarda bile avokado satıldığını görüyor. Yavaş yavaş önce şehirlerde, sonra Türkiye genelinde sofralara gelmeye, salatalara eşlik etmeye başladı. Daha çok Antalya, Mersin, Hatay ve Adana'da yetiştiriliyor. Sadece Alanya'daki üreticilerin 2018 hedeflerini 40 milyon adet diye açıkladıklarını okumuştum.

Son bir anekdot... Türkiye ve Bulgaristan Milli Takımları arasında 1932-33 sezonunda bugünkü Gezi Parkı'nın bulunduğu yerdeki Taksim Stadyumu'nda bir dostluk maçı oynanıyor. Babam futbola çok düşkün değildi ama Karadeniz'den gelen, yanılmıyorsam Rize acentesi

ile bu maça gidiyorlar. Statta taraftarlar ayakta, kalabalık, hıncahınç, herkes var gücüyle bağırıp tezahürata katılıyor. İkinci yarıda Bulgar oyuncular bizim kaleye yaklaştıkları sırada, “Bulgarlar hücum ediyor, Türk kalesi baskı altında” diye konuşmaları duyunca bizim Rizeli acente dayanamayıp belindeki piştovu çekiyor, “Hani nerdeler, temizleyeceğum onlari” diye bağırıyor. Maç 2-3 Bulgaristan’ın galibiyeti ile bitiyor. Babam daha sonraki yıllarda bunu gülerek anlatırdı.

Acenteler sayesinde Türkiye’de sayısız şehirde sadece iş yapmadık; sofralarına konuk olduk, dostlar edindik, onlar İstanbul’a geldiklerinde kimini evimizde ağırlayarak, kimine şehri gezdirerek, yemeğe davet ederek biz de ev sahipliği yaptık. Bugün hangi şehre gitsem ya çocuklarını ya torunlarını arar bulurum, o günleri yâd ederiz.

# Aydagül Ailesi

Yıldız 1962 yılında Goodyear'ın finans bölümünde sekreterdi. O tarihlerde babası ile Amerika'ya göç etme planları yapıyorlardı. İlk evliliğim henüz ve biraz da tatsız bittiği için uzun zaman evlenmeme gibi bir kararım vardı. Yıldız, "Ben Amerika'ya gidiyorum" deyince, "Güle güle, hayırlı olsun" gibi şeyler geveledim galiba...

O günlerde İstanbul Sanayi Odası'nın Japonya sanayi tesislerini görmek üzere düzenlediği geziye katılacaktım. Yıldız ben seyahate çıkmadan bir hafta önce Cenova'dan Michelangelo Transatlantiği ile Amerika'ya yola çıkmıştı, bunu biliyordum. Ben Japonya'ya doğru yola çıkmadan önce o sabah Hürriyet gazetesini okurken bir de baktım, "Michelangelo Transatlantiği Atlantik'te SOS veriyor" diye bir haber! Yıldız'ın o gemide olduğunu biliyordum. Gemi kasırgaya yakalanıyor, kaptan köşkünün yanındaki altı kamarayı dalgalar söküp almış, üç ölü var. Gemi su alıyor. Daha bir yıllık, çok lüks, güzel bir gemi, kaptan süratini kesmemiş, neredeyse batacaklarmış. Çok tertipli bir insan olan Yıldız kamarasına yerleşince tüm eşyalarını çekmecelerine, dolaplarına yerleştirmiş, her yeri su basınca eşyalarınınyüzdüğünü görmüş.

Ben yola çıkmadan Yıldız'dan aldığım Amerika'daki adreslerine hemen bir telgraf çektim. Telgrafı kayınpederim almış. "Sıhhatini merak ediyorum, acele telle. SEN." Ona bu isim rumuz gibi görünmüş. Kızının İstanbul'da bir bağlantısı olması hoşuna gitmemiş, belli ki Amerika'da yeni talipler düşünüyor, hatta sonradan duyduğuma göre damat adayı Tatar gençler de varmış. Mektuplaşıyoruz, on beş günde bir mektup geliyor. Ben, "İstanbul'a gel de burada nişanlanalım" diyorum. Buradayken kıymetini bilemedim ama uzaklaşınca anladım galiba. O da "Çok istiyorsan sen buraya gel, ailemden beni iste, burada nişanlanıp sonra İstanbul'a döneriz" diye cevaplar veriyor.

Ben Amerika'ya gittim, uçak rötar yapınca rezervasyon yaptığım otel odamı satmış. Otelde yer yok, gece müstakbel kayınpederimin evine misafir olmak zorunda kaldım. Holde bir divanın üzerine yatak yapıldı, kayınpederin odasının kapısı aralık, bir gözü bizde... O kadar haklı ki, kim bilir o akşam aklından neler geçmiştir... Ama ertesi gün sohbet ettik, kendimi tanıttım, niyetimi anlattım, nişanın yapılacağı güne kadar beni bırakmadılar, onların konuğu oldum.

Nişanlanmak için seçtiğimiz gün Yıldız kazara bir ayna kırdı. O akşam

da New York'ta, "Top of the Sixes" adında, 666 numaralı bir gökdelenin çatısında yemek yiyeceğiz. Oraya giderken Yıldız'a, "Biz bugün yüzüklerimizi takmayalım, batıl inancım yoktur ama bu ayna kırılması beni rahatsız etti, başka bir gün takarız" dedim. O da "olur" dedi. Kayınpederim, kayınvalidem ve biz, dört kişi yemeğimizi yedik, eve döndük. Ertesi gün New England tarafını gezelim diye önerdim. Yıldız ile beni yalnız bırakmayacakları için on yedi yaşındaki kayınbiraderim İlhan da bizimle geldi. Üçümüz yola çıktık. Plymouth Barracuda marka bir otomobil kiraladım. İlk gün konaklamak için seçtiğimiz otelde sadece bir oda kalmıştı. Çok geniş olan yatakta biz o gece İlhan ortada, Yıldız ve ben iki yanda yattık. Biz ikimiz mışıl mışıl uyumuşuz, İlhan bütün gece uyumamış. Ona vazife verilmiş, çocuk görev aşkıyla uykusuz kaldı. Çok güzel iki üç gün geçirdik. Diğer otellerde ayrı odalarımız oldu.

New York'taki Türk Konsolosluğu'nun Ticaret Ataşesi Emin Boysan, amcamın ve babamın çok yakın dostu idi. Seyahate çıkmadan önce onu ziyaret etmiştik. O sıralarda benzin vergisi yüksekti. "Size bir kart vereceğim, bu kartı kullandığın zaman vergi alınmaz ama sakın bunu kaybetmeyin, bunun yenisi verilmez. Seyahat boyunca kullanın ama mutlaka bana geri teslim edeceksiniz, unutmayın" dedi. Ben de kartı kullanırken çok dikkat ediyordum.

Yıldız yüzükleri ne zaman takacağız diye heyecan içindeymiş. Yüzükler cebimdeydi ama daha takmamıştık. Dönüş yoluna geçtiğimizde bir ormanda durduk, güzel bir sonbahar günüydü, rengârenk yapraklar üst üste yere düştüğünden toprak görünmez olmuştu. Ormanda koştuk, gezdik, epeyce eğlendik. Sonra bir benzin istasyonuna girdik, tam benzin alacağım, kart yok. Başımdan aşağı kaynar sular boşaldı. Son kaldığımız otele gittik, kart yok, çıldıracağım! Emin Bey bize itimat etti, o kadar da "kaybetmeyin" dedi, olacak iş değil. Yıldız, "Ormana da gidip bakalım, koşarken düşmüştür belki" dedi. Gittik, üçümüz dağılıp aramaya başladık. Yaprak dökümünün olduğu mevsimdi, yerler renk renk yaprak doluydu, yaprakları aralayarak arıyoruz. Biraz sonra Yıldız'ın neşe içinde sesini duyduk, kartı bulmuştu. Yıldız, "Bak, burası uğurlu bir yer, yüzüklerimizi burada takalım, bize şans getirsin" dedi. İlhan kibarlık edip biraz uzaklaştı, biz orada baş başa yüzüklerimizi takıp nişanlandık. Galiba o şans bizi hiç terk etmedi.

Babam Goodyear'ın İdare Meclisi'ndeydi. Yıldız da Goodyear'da çalıştığı için babamı tanıyordu fakat babam bu genç hanımla doğal olarak tanışmamıştı. Gelin hanımı karşılamak için ağabeyim Nur, yengem Shirley ve babam Londra'da buluştular. Londra'da Divan Oteli'nde karşılıklı odalarda kalmışlar. Nur ağabeyimin eşi

Shirley, Yıldız'ı tanıyor, daha önce ona söz etmiştim. Sabah erkenden havaalanına karşılamaya gidecekler, babam sabaha karşı beş gibi Nurları uyandırmak için kapılarını çalıyor, hazırlanın, geç kalmayalım manasına... Ama tam o sırada kendi oda kapısı kapanıyor. Üzerine gömleğini giymiş, ama don paça kalıyor koridorda; yedek anahtar bulunana kadar epey bir telaş yaşıyorlar. Havaalanına gidip Yıldız'ı karşılıyorlar ve Londra'da iki gün kalıyorlar. Yengem Shirley, ailenin tüm üyelerinin fotoğraflarının olduğu bir albümden Yıldız'a herkesi tanıtıyor. Halalar, enişteler, amcalar, yengeler, çocuklar, herkesi anlatıyor. Yıldız Yeşilköy Havaalanı'na geldiğinde ben elimde bir buket çiçekle uçağın kapısında karşıladım onu; yanımda halalarım, teyzemler, kuzenler, herkes vardı. Yıldız gördüğü herkese ismi ile hitap ettikçe, çok kısa zamanda gönülleri fethetti.

"Amcam Ahmet Emin Yalman'ın dolaylı olarak hayatımda çok etkisi oldu" sözünün altını doldurmaya devam edersek, amcam ailenin en büyüğü olarak bizim eve sık gelir ve çocuklarımız Çan'ı ve Gür'ü çok severdi. Zaten tesadüf, üçüncü oğlum Ahmet, amcamın vefatından kısa bir süre sonra doğdu. O zamana kadar ailedeki çocuklara Nur, Şen, Alp, Tunç, Ali, Can, Gür diye kısa isimler koyma geleneği varken, Rezzan yengemden izin isteyerek küçük oğlumuza Ahmet Emin adını verdik.

Yıldız ile evlenince, ailemin bir kanadı da doğal olarak Aydagül ailesi oldu. Rusya'daki Bolşevik Devrimi sırasında aile büyük dramlar yaşamıştı. Bir kısmı orada kalmış, bir kısmı Türkiye'ye gelebilmiş. Onların Rusya'da kalan aile üyelerini ziyaret ettiğimiz maceralı bir yolculuk yaptık. Aile üyelerinin bir araya gelebilmesi için kayınpederim İbrahim Aydagül kırk yıl uğraştıktan sonra onların izini bulabildi. Ailenin orada kalan üyeleri ile buluşmak üzere önce kayınvalidem ve kayınpederim Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne gittiler. Yıldız da gitmeyi çok istiyordu. Daha sonraki ziyarete birlikte gittik. Yıllarca görüşemeyen aile üyelerinin buluşma ve hasret giderme anlarını bugün bile unutamam. Bir ailenin dağılmasının ne kadar ağır bir şey olduğunu ancak yaşayanlar bilir. Yıldız'ın 70. doğum gününe ailesinin Moskova'da yaşayan kanadı da katıldı; kazaskalar, yöresel danslar ile harika bir kutlama oldu.

Kayınpederim ve kayınvalidem İbrahim ve Server Aydagül, Kazan Tatarlanndandır. Romanlara konu olabilecek bir hayat yaşamışlar. Beş kız, iki oğlan çocukları ve torunları ile birbirine çok bağlı bir ailedirler. İbrahim Bey ve Server Hanım'ın ellinci evlilik yıldönümlerinde, Halit Kıvanç'm "Bir Yastıkta Kırk Yıl" programına maaile konuk olduk.

Eşim Yıldız hayatımızı hep renkli kılmayı başardı. Üç oğlumuz, gelinlerimiz, torunlarımızla kocaman bir aile olduk. Nice güzel seyahatler yaptık birlikte, teknemizin olduğu dönemde dostlarımızla harika günler geçirdik; büyük aileyi zaman zaman halen bir araya toplar. Ben belki hep uzakta yaşayan bir çocuk ve genç olduğumdan, öyle kıyafete falan pek önem vermezdim, hâlâ da öyleyim. Neyse ki Yıldız bu konuda çok titizdir; o gün şık giyinmişsem kesin Yıldız'ın parmağı vardır. O kadar yüksek bir yaşam enerjisi vardır ki, bana da bir şekilde geçirmeyi başarır.

# Billur Tuz

İstanbul'daki tuz tüccarlarından Besim Kuyaş işini büyütmek için güvenebileceği, sermaye koyabilecek bir ortak ararken, tavsiye üzerine bir gün Tatko'ya, amcam Mustafa Vacit Bey'e geliyor. "Ben İzmir'den ham tuz getiriyorum, burada Yağ İskelesi'nde temizleyip, öğütüp satıyoruz. Bu iş geleceğin altın madeni. Kimse bunun farkında değil. Pis bir tuz yiyoruz, içinde her türlü pislik var. Bir rafineri tesisi kuralım" diyor. O tarihlerde tuzu sadece Tekel, karton kutularda satardı. İçinden gri renkli bir tuz çıkardı.

İzmir'deki Çamaltı Tuzlası yüzlerce yıldır bu toprakların tuz ihtiyacını karşılıyor desek abartılı olmaz. "İlk olarak 1863 yılında İtalyanlar tarafından modernleştirilen Çamaltı Tuzlası bir süre yerel tuz üreticileri tarafından işletilmiş, daha sonra yönetimi Galata bankerleri tarafından tuz üretimi karşılığında devlet hâzinesine düşük bir miktar vergi ödemek kaydıyla devralınmış. Çamaltı Tuzlası 1912 yılında kamulaştırtarak Maliye Bakanlığı'na devredilmiş, 1933 yılında ise Tekel Bakanlığı'na bağlanmış. 1952 yılından günümüze kadar yapılan iyileştirmeler sonucu Çamaltı Tuzlası'nın üretim kapasitesi mevsimsel şartlara bağlı olarak yaklaşık 600 bin tona yükselmiş."

Ancak tüm bu iyileştirmeler yapılmadan önce tuz sofralara nasıl geliyordu, biraz aktarmaya çalışayım. En basit anlatımıyla, yaz ayları başladığında tuz yataklarında gölün/denizin suyu çekilir, kapaklar kapatılır ve yaz boyunca kızgın güneşte su buharlaştıkça tuz ortaya çıkar. Oralara eskiden at arabası ile girilip tuz yüklenirken, bütün gün orada çalışan atların pislikleri o yataklara karışır, tuz parçalarını kırmakta kullanılan kazma kürek temiz mi diye kimse düşünmezdi. En genel temizlik kuralları bile uygulanmazdı.

Tuzun gıda saklamada kullanılabildiğinin keşfi medeniyetin kurulmasını başlatmıştır denebilir. Bu keşif gıdaların sadece sezonunda tüketilme zorunluluğunu ortadan kaldırmış, uzak mesafelere gıda taşınabilmesinin önünü açmıştır. Tuz bazı topluluklarda para birimi olarak kabul edilme derecesinde değerli bir ticari mal olmuştur.

Hatta tarihte tuzun bir diğer adı da "beyaz altın" olarak geçer. İngilizcedeki maaş (salary) kelimesi bile tuz (salt)dan gelir.

Besim Bey'in önerisini amcam babamla konuşunca, "Biz bu işten anlamıyoruz, Perkins motorlarının ithalatında birlikte çalıştığımız

Oto Türk'teki dostlarımız Rıfat Perahya ve Salvator Behar ile bu işe girelim" diye karar veriyorlar. Tatko, Oto Türk ve Besim Kuyaş ortak olarak başlıyorlar. Besim Kuyaş ilk başta işi bildiği için emeğini ve zekâsını koyuyor, kendine düşen payı para kazandıkça ödemek üzere bir anlaşma yapıyorlar. Billur Tuz böyle kuruluyor. İlk zamanlar tuz işini tek başına Besim Kuyaş sürdürüyor. Rafine edilmiş tuzun Tekel tuzundan daha pahalı olması nedeniyle, insanların sağlık ve hijyen konusunda bugünkü gibi yaygın bilgiye sahip olmadığı o günlerde önceleri satış işinde epeyce zorlanıyorlar. Çok iyi hatırlıyorum, ufak poşetler hazırlanıp, pazar yerlerinde, işlek sokaklarda halka Billur Tuz'u denemeleri için eşantiyon olarak dağıtılırdı. Bugün bile yaşı kırkın üzerinde olan insanların hatırladığı, Tonguç Yaşar'ın yaptığı "Tuzsuz Bekir" tiplemesinin maceralarını gösteren çizgi filmler televizyonlarda yayınlanmaya başlayıp da bunu radyo reklamları destekleyince, adeta bir talep patlaması yaşandı. Fabrika üretimi artırmasına rağmen tuz yetiştirilemiyordu. İlk yıllarda tuzun dağıtım işini de bildiği için her şeyle Besim Kuyaş ilgileniyordu. Bir süre sonra Tatko, Besim Kuyaş, Oto Türk ve Dedeoğlu Kollektif'in ortak olduğu bir dağıtım şirketi kuruldu.

Billur Tuz'un ilk fabrikası Bornova'da idi. Suphi Koyuncuoğlu İzmir'in tanınmış işadamlarındandır, o yıllarda diğer işlerinin yanı sıra Tatko'nun lastik ve kamyon acenteliğini de yapıyorlardı. Bornova'daki çiftliği parselleyip satışa çıkarmışlardı. Oradan rafine tuz fabrikası için yer alındı. Tuz Çiğli'den, Çamaltı Tuzlası'ndan kamyonlarla Bornova'ya fabrikaya geliyor, atıklardan arındırılıp, paketlenip Türkiye'ye dağıtılıyordu. İkinci fabrika 1994 yılında Bornova'daki ilk fabrikanın yanında hizmete girdi. Daha sonra bugünkü Çiğli Organize Sanayi Bölgesi'nde yeni bir fabrika kuruldu. Bornova'daki ilk fabrika depolama tesisi olarak bir süre daha kullanıldı.

Billur Tuz'un ilk yıllarında birkaç kez fabrika müdürü değişti. Fabrika bir türlü istenen verimlilikte faaliyete geçemiyordu. Fabrikaya yeni bir müdür aranırken, Almanya'da makine mühendisliği okumuş olan, İzmir'in tanınmış ailelerinden Berna Şeşbeş'i öneriyorlar. Berna Bey, İzmir'in köklü firması Turyağ'da görev yapmış, deneyimli biriydi, oradan Billur Tuz'a geldi. Berna Bey'le yapılan anlaşmada belli bir tonajda üretim yapılması ve tonajdan da prim verilmesi düşünülmüştü. Kimse Berna Bey'in o kadar yüksek tonajlarda üretim yapacağını tahmin etmemişti.

Babam Berna Bey'in çalışma saatlerini beğenmiyordu, fabrikaya öğleden sonra geliyor, birkaç saat çalışıp ondan sonraki birkaç gün ise ortada görünmüyordu. Ama fabrikayı, üretimi kontrol altında tutmayı da gayet iyi başarıyordu. Babamın eleştirilerine de, "Sizin benden

istediğiniz tonajı sağladıktan sonra istediğim gibi çalışırım, üstelik size bunu baştan söylemiştim" diyordu. Bizimkiler sabah sekiz akşam beş işin başında olunmasına alışıktı ama performansına da kimsenin diyeceği yoktu. Dostlukları devam etti ama babam bu duruma bir türlü alışamadı. Berna Bey başarılı bir yönetici olarak balığım, motorunu, denizini aksatmadan hem yüksek tonajda üretimi sağladı hem de kimsenin aklından geçiremeyeceği primleri kazanmasını bildi. Berna Bey'in ayrılmasına yakın fabrika müdürlüğüne 1970'ten 1993'e kadar kendisiyle Billur Tuz'da çalışmış olan makine mühendisi Rasim Salman getirildi. Berna Bey vefatına kadar danışman olarak çalışmaya devam etti.

İlerleyen yıllarda ortaklarımızdan, hepimizin çok sevdiği Aldo Perahya genç yaşta hayatını kaybedince tuz işine devam etmek istemedik ve bir süre sonra Billur Tuz fabrikasını devrettik.

# İki Paket Tuz Uğruna

Billur Tuz'da işler yoluna girmiş, üretim, dağıtım ve satış da gayet güzel gidiyordu. Billur Tuz'u İsviçre'den Escher Wyss Zürich adında, dünya çapında farklı iş kollarına makine üreten bir makine fabrikasının rafine tuz lisansı ile üretiyorduk. Anlaşma gereği belli zamanlarda İsviçre'ye tuz numunesi göndermemiz gerekiyordu. İncelemeden geçiyor ve bize de raporlanıyor; üretimimize devam ediyorduk. Yanıma iki paket numune tuz alıp hafta başında fabrika ile görüşmek üzere bir pazar günü Swissair ile yola çıktım. İşlerimi hemen halledip döneceğim için valiz almadım. Elimde ufak bir çanta, içinde de bir iki parça çamaşır, iki paket tuz ile Zürih'e indim. Valizim yok diye de seviniyordum, herkesten önce gümrüğe gittim. Bu kadar hızlı gelen birini görünce gümrük polisi huylandı galiba, beni durdurdu. 1970'lerde uyuşturucu kaçakçılığı bu yıllardaki gibi yaygın değildi ya da biz bilmiyorduk. Çantamdaki numune paketlerin üzerinde marka baskısı yok, üzerinde hiçbir şey yazmıyor. Ben ancak gümrük polisinin gözleri fal taşı gibi açılıp, "Tamam, büyük patronu yakaladım" diyen bakışını görünce ne kadar vahim bir durumun içinde olduğumu fark edebildim. Adama İngilizce, Fransızca, Almanca "Bunların tuz paketi olduğunu, Escher Wyss firmasına kontrole getirdiğimi" söylüyorum, "Açın, paketin tadına bakın" diyorum. Adam, "Tadına bakmak benim görevim değil. Bugün pazar, yarın analiz yapılır, firma aranır, doğru söylüyorsan çıkar gidersin" diyor. Mutlu mutlu, "beklemeden uçaktan inerim, Zürih'te güzel bir akşam yemeği yerim, sonra da sinemaya giderim" diye düşünürken, her şey bir anda kâbusa dönmüştü. Pazar günü firmadan da kimseyi arayamıyordum. Yanımda önceki raporlar vardı, onları gösterdim, adama bir buçuk saat dil döktüm, en sonunda ikna oldu ve beni bıraktı.

# Goldtat

Tatko yıllar içinde gelişirken, ithalatın yanında ihracat da yapmak üzere gerekli lisanslar alınarak işletme içinde bir bölüm oluşturuldu. Küçük adımlarla başlayan bu girişim 1966 yılında Goldtat Zirai Ürünler Tic. ve San. Ltd. Şti.'nin kuruluşuyla süreç içerisinde yıllık 50.000 ton kapasiteye ulaştı.

Türkiye'nin o yıllardaki ihracat kalemlerine bakıldığında bakliyat, hububat ve kuru meyve başta geliyordu. Küspe de önemli bir kalemdi. Ülkede bugünkü gibi zeytinyağı ve ayçiçek yağı üretim tesisleri olmadığı yıllarda, üretimden çıkan küspe hâlâ zeytinyağı ve çiçek yağı içerdiğinden, kaliteli bir hayvan yemi olarak Avrupa'ya ihraç ediliyordu.

Goldtat'ta uzun yıllar dönemin gıda alanında ünlü Fransız firması Goldschmidt ile karşılıklı ithalat, ihracat yaptık. Anadolu o dönem hakikaten bir tahıl ambarıydı. Mercimek, nohut, fasulye, buğday, Antep fıstığı, kayısı... O yıl memlekette ne üretilmişse önce iç piyasanın talebi karşılanıyor, fazlasını da ihraç edebiliyorduk. Goldschmidt idari problemleri nedeniyle ortaklıktan ayrılınca, Mersinli hububat tüccarı Zeki Sabah ile ortaklık kuruldu. Zeki Sabah ve Necmettin Sabah ile uzun yıllar Goldtat'ta birlikte çalıştık. 1986 yılında Mersin'de modern bir bakliyat işleme tesisi kurduk. Şimdiki nesiller bilmez ama anne babaları çocukluklarında mutlaka evde pirinç, mercimek ayıklamalardır. Çünkü kilo ile alınan bakliyatın içinde taş, bitki kalıntısı, her şey olurdu. Bu tesiste ürünler boylarına göre sınıflanıyor, ayıklanıyor, gerek duyulursa ilaçlanıp otomatik sistemle paketleniyordu. Alanında öncü kuruluşlardan biriydi.

Üretim bol olduğunda mercimek, pirinç, nohut, kuru fasulye ihraç ediyor, ihtiyaç olduğunda da ithal ediyorduk. O yıllarda bu işler o kadar el yordamıyla yürüyordu ki... Bu ürünlerin bir borsası vardı; diyelim ki üretici "Benim elimde şu evsafta 40 ton mercimek var" diyor, ânında oluşan fiyatla almanız ve hızlıca da satmanız gerekirdi. O dönem bizim için çok öğretici oldu.

Malatya'da kuru kayısı üreticilerinin bir kooperatifi vardı. Tatko olarak ihraç etmek için kuru kayısı işletmesi kurduk. İstanbul'da, kooperatiften malı aldığınızda, bu ürünü tetkik edip ayıklayacak ve ürünü temiz hale getirecek, çıkan kilogram/ton üzerinden de parasının ödendiği bir gözetme şirketi vardı. Yani üreticiden toplarken ve Malatya'daki tesiste ürün temiz hale getirilse hem ihracat daha

hızlı olacak hem de temiz ürün veren yer olarak bilineceğiz. Bırakın ayıklamayı, içine taş, toprak, dal parçaları ekleyerek gönderirlerdi. “Yahu atmayın, size de bize de zarar. Gözetmen firmada bunlar ayıklanacak, buradaki tartılan değil, oradaki çıkan üzerinden ödeme yapılacak, üstelik oradaki iş ne kadar uzarsa o kadar gün parası sizin, bizim cebimizden çıkacak” dediğimde, “Abi, biz bunu böyle yaparız”, “Biz böyle alıştık” diye inat ediyorlardı.

Kuru kayısı fabrikası İdare Heyeti toplantıları için kuzenim Ali Yalman ile sık sık Malatya’ya gidiyorduk. Bir defasında havaalanında indik, oradan otobüse bindik, Malatya merkeze gidiyoruz. Yolda jandarma durdurdu, kimlik kontrolü yapıyorlardı. Büyük çaplı terör olayları başlamamış ama demek öncü hareketler var ki, otobüs durdurulup kimlik kontrolü yapılıyor. Benim hüviyetim yanımda ama Ali telaş içinde, “Eyvah, benim hüviyetim yanımda değil, ne yapacağız?” dedi. O zamanlar kimliğiniz olmadan da, sadece biletinizle uçağa binebiliyordunuz. “Türk Hava Yolları biletin yanında mı? Onu göster, hüviyet yerine geçer” dedim. Ali biletini gösterdi, asker baktı ve “Tamam” dedi geçti, bizden birkaç koltuk arkadaki bir adamın daha yanında hüviyeti yokmuş, asker, “Bak, adamın yanında koskoca Türk Hava Yolları’nın bileti var. Senin yanında hiçbir şey yok mu?” diye adamı azarladı.

Ali Yalman matematik hocasıdır, piyes sahneye koyar, beste yapar, Türkiye Briç Milli Takımı’nda oynamıştır. Gayet alçakgönüllü, hatta mahcup karakterli, sıkılgandır kuzenim. Goldtat’ı, Latviya’da kurulan kereste fabrikasının işlerini o takip ederdi. Bir ara turizm sektöründe varlık göstermek istedik; İFA Tekirova Beach Otel projesi de onundu.

Uzun yıllar Goldtat çok başarılı bir şekilde ihracat yaptı. Ne zaman ki Türkiye’de tarım politikaları değişti, biz bakliyatı Türkiye’den ihraç eder değil, Kanada’dan, Avustralya’dan ithal eder olduk, Goldtat da ihracat yapamaz hale geldi.

Goldschmidt firması ile ortaklık bitti ama bu iş sayesinde hayatımızda önemli yeri olan iki dost edindik. Ortaklık başlayınca Goldschmidt adına işleri takip etmek üzere Türkiye’ye Louis Abitbol ve eşi Arlette gönderilmişti. Louis sadece Arapça ve Fransızca
biliyordu. Anlaşmamız biraz zor oluyordu. Biz karşılıklı kendimize has bir lisan bulmuştuk. Yarı Türkçe yarı Fransızca anlaşıyorduk. O derece iyi anlaşıyorduk ki, Louis akşam evine gittiği zaman Arlette kocasına, “Yeter artık, Şen’le konuştuğun acayip lisanı bırak, doğru dürüst Fransızca konuşmaya başla” diye çıkışırmış. O sıralar Alman Konsolosluğumun arkasındaki Saray Arkası Sokağı’nda, Boğaz’a nazır bir apartman katında oturuyorlardı.

Arlette Türkiye'ye ilk geldiği zaman alışık olduğu Fransız tereyağını, peynirlerini nereden bulacağını, kasaptan nasıl alışveriş yapacağını çözemeyip, burada satılanlara da güvenemeyip ihtiyaç duyduğu her şeyi uzun süre Fransa'dan taşıdı. Türkiye'de yaşadığı yıllarda başına gelen zorlukları ağlayarak anlatırdı. Kasapta tavuk taklidi yaparak yumurta ve et aldığını anlatması hâlâ gözümün önündedir. Çok görgülü ve tecrübeli bir Fransız'dı, Yıldız'a adeta annelik yaptı, çocuklarımız Çan'ın ve Gür'ün doğumunda büyük yardımları oldu. O dönem benim annem vefat etmişti, Yıldız'ın annesi Amerika'daydı. Hakikaten, ne zaman o günleri konuşsak Arlette'i sevgi ve saygıyla anarız.

# Süreyya Lokantası

1917'de Rus ihtilalinden kaçıp Türkiye'ye gelen yüzlerce Beyaz Rus'tan biri de Serj Homyakof'tur. 1920'lerde Ankara'da, dönemin ünlü Rus lokantası Karpiç'te komi olarak çalışmaya haşlayan Homyakof komilikten garsonluğa, oradan şefliğe, sonrasında patronluğa yükselmiştir. Atatürk tarafından kendisine Süreyya adı verilir.

1943'te Yenişehir'de kendi adıyla bir lokanta açar. Tam 22 yıl AnkaralIların vazgeçilmez buluşma yeri olur. Kısa zamanda yolu Ankara'ya düşen İstanbullular da bu güzel lokantayı keşfeder. Sık sık İstanbul'a gelmesi teklif edilir. Sonunda Bebek'te, benzin istasyonunun üzerinde bir mekâna gelir.

İstanbul'da Süreyya çok özel bir lokantaydı. Bilmeyenlere burayı Güngör Uras'ın bir yazısından alıntı ile tanıtayım. Bakın ne güzel anlatıyor:

"Süreyya'da masaya oturulur oturulmaz tcreyağıyla kızarmış çavdar ekmeği getirilirdi. Sonra da bolca küçük salatalık turşusu. Bu turşular Ankara'nın Çubuk ilçesinde yabani dereotu ile hazırlandığından tadı farklıydı. Sonra büyük bir yeşillik tabağı masanın ortasına konurdu. Küçük kâselerde buzlu su içinde kırmızı turp getirirlerdi. Sarı votka ikram ederlerdi. Süreyya'nın klasik başlangıç ikramı tuzsuz havyar bilini, patlıcan salatası, haşlama veya yağda kızarmış karides, Rus salatası, kaliteli lakerda ve kaliteli tuzsuz beyaz peynirdi. Süreyya'nın klasik ana yemekleri ise kremalı borş çorbası, kuzu karski, kievski ve bunların yanında çilav (İran pirincinden pilav) idi. Macarların gulaş yemeği de pek lezzetli hazırlanırdı. Balık olarak levrek ve kalkan, ender olarak kılıç şiş bulunurdu.

Bunlardan sonra yenecek klasik tatlı ise üzeri gelin telli parfeydi. Parfe bir çeşit meyveli dondurmadır. Gelin teli ise Süreyya'nın keşfi, tencerede kaynatılan şeker ve glikozun demir tarak ile şekillendirilip dondurulmasından elde edilen bir çeşit şekerleme idi. Parfe üzerine kahve, çay ile birlikte çikolata ve likör veya konyak ikram edilirdi. Masalar tertemiz beyaz örtülü, iskemleler bordo renkli kadife kaplı, çatal-bıçak beyaz metal idi."

Hakikaten çok özel bir yerdi. Bir tarihte Ankara'dayken Süreyya Lokantası'nda ilk defa meyve servisi yapılıyor. Herkese birer parça gelmiyor da, büyük bir tabağın içinde hoş bir düzenleme ile

masaya getiriliyor meyveler. Süreyya Bey masayı uzaktan izliyor; herkes o kadar çok meyve yiyor ki, sonunda dayanamayıp masadaki birinin omzuna dokunuyor: “Yok mecburiyet bitirmek” diyor.

İstanbul’daki Süreyya’da masalar set halinde iki bölümdü. Bir gün bir lastik acentesi ile öğle yemeğine Süreyya’ya gittik. Set üstünde arkamıza düşen masaya da İstanbul’un tanmmış bir sanayicisi iki yabancı konuğu ile gelmişlerdi. Bunlar bir lastik fabrikası kurulması için İngilizce sohbet ediyorlardı. Ben o gün acente ile ne konuştuğumu hiç hatırlamıyorum, kulağım adamların ne söylediklerindeydi. Bizim sanayici dostumuz diyordu ki, “Baktım, Goodyear ve Pirelli hep aynı ebat lastikleri yapıyorlar. Biz burada bunların yapmadıkları ebatları yapalım ki bir değişiklik olsun.” Bunu duyunca içimden çok güldüm. Tabii bu fabrika hiçbir zaman hayata geçmedi. Türkiye’de lastik fabrikaları var, istenen her ebatta lastik üretebilirler, böyle bir şey olabilir mi?

Süreyya’nın Osman Aygen adında çok ünlü bir şef garsonu vardı. Bir kere gelen müşteriyi unutmaz, adını, neyi sevdiğini, nasıl pişirilmesini istediğini, hangi içkiyi tercih ettiğini, kahvesini nasıl içtiğini bilirdi. Yengem Shirley’nin babası Amerika’dan gelmişti, birlikte Süreyya’ya gittik. Bir hafta sonra Shirley’nin babası Bebek’te yürüyüş yaparken karşılaştıklarında, “Sizin sevdiğiniz balık bugün geldi. İsterseniz buyurun” deyince adamcağız çok şaşırmıştı. Osman o zamanın bulunmaz şef garsonlarındandı.

Süreyya Bey hayata veda edince çalışanlar uzun yıllar Süreyya’yı devam ettirdiler. Osman Aygen daha sonra Bebek Oteli’nin altında Les Ambassadeurs lokantasına geçerek bir süre burayı işletti.

Süreyya’da çalışan garsonlardan Doğan Uzun ve Halil Demirkaya da 1987 yılında İstinye’de Mobil benzin istasyonunun bitişiğinde bir restoran açarak Süreyya geleneğini yaşatmaya çalıştılar. Birkaç yıl önce Doğan Uzun bir trafik kazasında hayatını kaybetti. Lokantanın sorumluluğunu kızı Oya ile oğlu Ersin Uzun üstlendi. Bazen böyle olur, sevdiğiniz tatları ve mekânları adım adım değişen hayatın içinde izlersiniz.

İstinye’deki Süreyya’da Yıldız ve çocuklarla beraber benim ellinci yaşımı kutlamak üzere yemeğe gitmiştik. O yıllarda günlük dilde “hıyar” sözcüğünü çokça kullanırdım. Uygunsuz bir şey yapana, “Hıyarlık yapma” diye takılırdım. Biz kutlamaya hazırlanırken, muzip dostum mimar Ertem Ertunga, Çengelköy’de bir manavdan elli tane hıyarı dik bir şekilde dizip bağlamasını istemiş, adam “Ben size iki kilo hıyar vereyim, kendiniz yapın” demiş. Elli Çengelköy hıyarına

pasta görünümü vererek kırmızı bir kurdele ile bağlayıp ortasına da bir mum kondurmuş ve dostlarım Aldo ve Nadin Perahya ve eşi Yolanda Ertunga ile Süreyya'ya bize görünmeden girmişler. Şef garson Doğan Bey'e "Bunu Şen Bey'in masasına götürün" diyorlar. "Ben bunu asla götürmem" deyince, bizimkiler ısrar ediyor, o "Götürmem" demeye devam ediyor, en son "Siz de yanımda gelirseniz ancak o zaman götürürüm" diyor. Şef garson Doğan Bey'in elinde hıyar pastası, arkada bizimkiler çıkageldiler. Elli hıyarla ellinci yaşımı kutladım. Mekânların tarihi sizin tarihinize eşlik ediyor bazen...

# Cleveland Clinic'e Gidiyoruz

Billur Tuz dağıtımında ortağımız olan Muammer Dedeoğlu kalbinden olduğu tahmin edilen bir rahatsızlık yaşıyordu. O sıralarda Amerika'daki Cleveland Clinic ve orada kardiyoloji bölümünün başmdaki Conrad Simpfendorfer Türkiye'de de çok ünlüydü. Yanlış hatırlamıyorsam şimdi aynı kliniğin bölüm başkanlığını yapan Prof. Dr. Murat Tuzcu, o zamanlar Cleveland'da asistandı. Giden Türkler Tuzcu ile tanışınca çok rahat ediyorlardı. Hakikaten kayda değer sayıda hasta giderdi. Hatta Türk sekreter vardı, Türk hasta varsa hastane girişindeki direklere otellerdeki gibi Türk bayrağı çekilirdi.

Muammer Bey tedavi için giderken kendisine tercüman olarak eşlik etmemi rica etmişti. Randevumuzu aldık, Dr. Simpfendorfer kontrollerini yaptı, "Kalbinizde bir sorun yok, bana kalırsa anjiyo olmanıza bile lüzum yok, anjiyonun az da olsa riski var" dedi. Muammer Bey sanırım bu konuyu kafasından tamamen atmak istiyordu, anjiyo olmakta ısrar etti. Ben de anjiyoya tercüman olarak girdim. Bugün alıştık ama o yıllarda şaşırmıştım, yapılan işlemleri bir yandan da ekranda görebiliyordunuz. Ben bir ara gördüklerime dalmışım, Dr. Simpfendorfer cough diyormuş, tercüme etmediğimi fark edince, Türk hastalarından öğrendiği Türkçe ile, "öksür, öksür" dediğini duydum. Anjiyo sonuçları iyi çıkınca, Muammer Bey o neşeyle eşi Belma Hanım'a "Dile benden ne dilersen" deyip hepimize keyifle geçen birkaç gün yaşattı. Belma Hanım çok güzel, hoşsohbet bir kadındı. Harika yemekler yapar, her akşam yarım şişe rakısını ve ona eşlik eden sigarasını içer, girdiği her mekânda ilgi odağı olurdu.

Cleveland hikâyeleri bitmez... Bu kliniğin Türkiye'de ünlü olmasında rahmetli Ayhan Şahenk'in katkısı büyüktür. Ayhan Bey ekibiyle birlikte Amerika'ya iş seyahati yapıyordu. Biz de gitmişken Akron'a, Goodyear Genel Merkezi'ne uğramasını önerdik ve seyahatinin o kısmını planladık. O tarihlerde Tatko ve Doğuş birlikte çok sayıda iş yapıyordu. Ayhan Bey, Goodyear genel merkezini ziyaret ediyor, görüşmeler sırasında biraz rahatsızlanıyor. "Bizim burada Cleveland Clinic diye çok iyi bir hastane var. Doktorları da çok iyidir, bir baksınlar size" diye ikna ediyorlar. Dr. Simpfendorfer muayene ediyor, "Hiçbir yere gidemezsiniz, sizin her an kalp krizi geçirme riskiniz var" diyor, otele bile dönmesine izin vermiyor. By-pass bugün bile riskleri olan bir ameliyat, o günlerde daha da korkutucu idi. Bir de ülkenizden, ailenizden uzaktayken başınıza böyle bir şey geldiğinde ameliyat kararı vermek zor. Ayhan Bey'in hiçbir hazırlığı

yok ama ısrar ediyorlar ve tüm yapılması gerekenlerle ilgileniyorlar, başarılı bir by-pass ameliyatı geçiriyor. Dr. Simpfendorfer'i o kadar seviyor ki, Türkiye'ye davet ediyor.

Daha sonra Noramin şirketinin sahibi dostum rahmetli Ali Özkan'ın Cleveland'a gitmesine aracı oldum. Hatta bir gidişimde ben de muayene oldum. Bu kliniğin Türkiye'de bu kadar meşhur olmasında galiba küçük bir payım var.

Cleveland Clinic üç doktorun Amerika'nın tıbbi hizmete muhtaç bir bölgesinde açtıkları, daha sonra işletmesini kurdukları vakfa devrettikleri bir hastane. Hastanenin bulunduğu mahalle ilk zamanlar o kadar kötü durumdaydı ki, gitmeye korkardınız. Ben Amerika'da Kent State Üniversitesi'nde okurken Cleveland Senfoni Orkestrasının konserlerine giderdik. George Szell adında çok ünlü bir şefleri vardı. Üniversiteden çıkıp konsere giderken, Cleveland'da hastanenin yakınından geçerken korkardık, New York'un Harlem'i gibi kendine özgü bir yerdi. Bölgenin Cleveland Browns adında ünlü bir Amerikan futbol takımı vardı. Paul Brown adındaki antrenörlerini ve geniş omuzları, incecik beliyle ünlenmiş oyuncuları Jimmy Brown'ı herkes tanırdı. Zamanla hastanenin varlığı çevreyi olumlu etkilemiş olmalı ki, belediye bölgeye el atıp düzenledi. Bugün bambaşka bir yer oldu.

# Anlayış

Tatko'nun makine bölümünün başında Zeki Yerdelen görev yapıyordu. Ayhan Şahenk de o sıralarda Doğuş İnşaat'ı kurmuş, inşaat işlerine başlamıştı. Tatko olarak Doğuş İnşaat'a makine, yedek parça ve lastik satıyorduk. Ayhan Bey işin bu ilk zamanlarında senetle ilgili bir sıkıntısı olduğunda babamla ve amcamla görüşüı; onun elini rahatlatacak bir çözüm üretilirdi. Tatko ile hem iş yapıyorlardı hem de babam ve amcamla gayet iyi dostlukları vardı. '70'li yıllarda Doğuş İnşaat neredeyse Türkiye'nin en büyük inşaat firmalarından biri haline gelmişti. Goodyear Genel Müdürü Clifford Bevens, Ankara'da Ayhan Şahenk ile görüşme talep etti. Kendisi ile daha önce tanışıklığı olmadığı için benim randevu almamı ve seyahate eşlik etmemi rica etti. Ben görüşmede dışarı çıkmak istedim ama Ayhan Bey tercümanlığı benim yapmam için ısrar etti.

Goodyear adına genel müdür Bevens, Doğuş İnşaat'ın aldığı lastik hacminin büyüklüğünden dolayı doğrudan lastik verebileceklerini söyledi. İşleyişin nasıl olacağını anlattı. Ayhan Bey bütün bunları dinledikten sonra, "Benim bugün bulunduğum yere gelmemde Yapı ve Kredi Bankası'nın ve Tatko'nun çok katkısı oldu. Ben lastiklerimi Tatko'dan almaya devam edeceğim. Teşekkür ederim" deyince Clifford Bevens çok şaşırdı. Ayhan Bey bana dönüp, "Bunlar iyi gün dostudur. Yarın bir gün sıkışırsam onlara gidemem ama Yapı Kredi'ye ve Tatko'ya rahatlıkla gidebilirim" dedi. İş dünyasında yaşadığım unutulmaz olaylardan biriydi.

# Sandalla Başlayan Deniz Sevdası

Büyükada'da denizle iç içe geçen çocukluk yıllarının etkisi midir bilmem, denizi hep çok sevdim. Adada evin yapıldığı ilk yıllarda balıkçılar dışında kimsede tekne yoktu, bizde ve birkaç kişide sandal vardı. Her gün sandalla açılırdık. Doğan Şahin 1961 yılında Manş'ı 14 saat 21 dakikada yüzerek Türkiye'nin en iyi derecesini yapmış bir yüzücü idi. Öncesinde de farklı yerlerdeki yarışmalardan pek çok rekoru olan Doğan Şahin, Büyükada'da antrenman yapardı. O yüzerken ben de bazen bizim sandalla ona eşlik ederdim. Bazı malzemelerini sandala bırakırdı.

Babam o sandalların arasına bir gün Goodyear'dan lastik bot getirdi, arkasında Seabee (Deniz Arısı) marka üç beygir motor vardı. Bizim motorlu lastik botumuz adada önemli bir hadise oldu.

Lastik bottan sonra kontrplak bir sürat teknesi aldım. Bebek limanında dururdu, arkasında 55 beygir bir Johnson motor vardı, deli gibi giderdik onunla. Bazen o tekneye Yıldız, ben, o yıllarda Türk Milli Basketbol Takımı'nın kaptanı olan Şengün Kaplanoğlu, ağabeyimin oğlu, yeğenim Murat Yalman, dört kişi sıkışıp Bebek'ten Büyükada'ya gittiğimiz olurdu. Boğaz'da çalışan vapurların dalgasında bile iyice yavaşlamamız gerekirdi, yoksa kontrplak teknenin dağılması işten bile değildi. Şimdi olsa binmeye korkarız, gençlik işte!

Kontrplak tekneden sonra işi büyüttük. Boğaz'da, Kandilli'nin yanında, Göksu Deresi'nin içinde Ali Çalım isminde, uzaktan tanıdığımız biri vardı. Altaglass diye plastik tekne yapardı. Oradan 6,60'lık, sarı renkte bir tekne aldık. The Beatles grubunun Yellow Submarine albümü yeni çıkmıştı, herkesin dilindeydi. Teknenin adını Yellow Submarine koymuştuk. Bir zaman sonra 8,80'lik, yine Altaglass olan, içine Perkins motor koyduğumuz, daha büyük, içi kamaralı başka bir tekneye geçtik. Motor tekneye biraz büyük geldi, mutfağın bir kısmını feda etmek zorunda kaldık. Teknenin adını da Keyif koyduk ama maalesef Keyif'le çok keyifsiz günler geçirdik, çünkü o motor devamlı bozulur, Boğaz'ın, Marmara'nın üzerinde yardım isteyerek döner dururduk. Keyif'le üç sene uğraştım. İçine koyduğumuz Perkins'in ilk turbocharge dizel motoruydu. Fabrikanın denemelerini ben yapmış oldum. Bütün sorunlarını giderdim, sattığımda yeni sahibi uzunca bir süre problemsiz kullandı.

1990'lı yıllarda da tekne merakımız dinmedi, Robert Kolej'den arkadaşım Selahattin Sabuncuoğlu Tayvan'a bir tekne sipariş

ediyordu. 17 metrelik, çift motorlu, büyük bir tekneydi. Biz de bu tekneden sipariş ettik, navlunun da mühim bir şey tutacağını düşünmüyorduk.

Tekne Tayvan'ın güneyinde, Kaohsiung Limanı'nda inşa ediliyordu. Tekneyi görmek ve teslim almak üzere önce Tayvan'ın başkenti Taipei'ye uçtuk. Başkent adanın kuzeyinde olduğundan, iki saatlik otobüs yolculuğu ile yerel havalimanına ulaşıp güneye uçabildik. Kaohsiung bir endüstri şehri ama o tarihlerde kimse İngilizce bilmiyordu. Bir de buna Çincedeki farklı lehçeler eklenince, elimizde Çince yazan lokanta adını bile kimseye okutamadık, o gece aç biilaç otelimize döndük.

Tayvan'ı biz bir ülke olarak biliyoruz ama Çin Halk Cumhuriyeti bu devleti tanımıyor ve kendi yönetimi altındaki bir eyalet olarak görerek o topraklar üzerinde hak iddiasında bulunmaya devam ediyor. Bugün de bu karmaşık durum çözülmüş değil. Tekneyi gördük, çok da sevdik. Teknenin seyir tecrübesi yapılması için Çin Halk Cumhuriyeti'nden izin alınması ve binlerce dolar ödenmesi gerekiyordu. Tekneyi karada yapıyorlar ve çoğu zaman hiç deniz seyir tecrübesi yapmadan satıyorlardı. Biz bunları hiç bilmiyorduk, olacak şey değildi ama oluyordu.

"Bunu Türkiye'ye nasıl göndereceğiz?" diye sorunca, gemiyle dediler. O zaman bir tek gemi şirketi vardı, gittik adamlara. Navlun olarak o kadar büyük bir rakam istediler ki, "Hadi canım, biz gemiyi satın almıyoruz. Biz tekneyi kullanarak Tayvan'dan Türkiye'ye gideriz" dedik. "O zaman tekneyi bir daha göremezsiniz, o Çin sularında korsanlar sizi yerler" demezler mi? Teknede en büyük kazığı o navlunda yemiştik. Bu konuda ne kadar tecrübesiz olduğumuz belli oluyor, değil mi?

Bin bir güçlükten sonra tekne Mersin Limanı'na geldi. Limanda gümrük ve çıkış kâğıtları için birkaç gün uğraştık. Bu arada Selahattin'in teknesi bizden bir ay önce gelmişti. Onun da seyir tecrübesi yapılmadığı için teknesi suya indirildiğinde dümenin tutmadığı anlaşılınca, kaptanın mahareti ve çift motorla limana yanaştınlabildi. Neyse ki bizimkinde böyle sorunlar çıkmadı.

Bütün bu olanlardan o kadar sıkıldık ki, büyük oğlum Can ve Tatko deniz kısmının müdürü Mehmet Yücat ve Hilmi Kaptan ile tekneye bindik, açıldık; niyetimiz İstanbul'a gitmek. Tekne yeni gelmişti, hiçbir teknik alet henüz kurulmamış, çalışır hale getirilmemişti. Pusulası bile yerleştirilmemişti, el pusulamız vardı, onunla yönümüzü tayin etmeye çalışıyorduk. Kaptanımız Hilmi, Burgazadası'ndan bir gemicinin oğlu;

onun da bizden pek farkı yok, o da çok tecrübeli değildi. Akşam karanlığında yola çıktık; zifiri karanlık, sahil ışıklarını takip etmeye, fazla açılmamaya çalışıyoruz. Gördüğümüz yerin neresi olduğundan bile tam emin olamıyoruz. Bugün böyle bir durumda hava durumuna, rüzgâr durumuna bakmadan hiçbir tekne yola çıkmaz, değil mi? O günlerde bu kadar pratik olmasa da denizcilerin takip ettikleri radyolar olsa gerek, oysa biz hiçbir şeye bakmadan yola çıkmıştık. Açık denizde fırtına çıkmıştı, teknenin içinde kalsak midemiz tutuyor, yukarı çıksak dalgalar boyumuzu aşıyordu. Oğlum Can yirmili yaşlarında, bir yandan onun için de endişeleniyordum.

O yıllarda memlekette yakıt sıkıntısı vardı, mazotu önümüzdeki bir limandan alırız diye yola çıkmıştık. Mazot bitti bitecek, kendimizi Anamur Limanı'na zor bela attık, limana girip yanaştık. Bizim tekne İngiliz bandıralı, ilk iş mazot aramak için kıyıya çıktık. Bu sefer sahil muhafaza polisleri tekneyi bastılar, "Ne oluyor? Burası dağ başı mı? Yabancı bandıralı bir tekneyle geliyorsunuz limana, hiçbir kayıt yapmadan..." diye bağırmağa başladılar. Adamlar neredeyse bizi tutuklayacaklardı. Böylece her limanda kayıt yaptırmamız gerektiğini öğrenmiş olduk. Kaydımızı yaptırdık, Anamur'da az bir mazot bulduk, başka bir limanda buluruz diyerek yine yola çıktık. Antalya'ya yaklaşıyoruz artık, demirlemiş büyük tankerlere yaklaşıp adamlara sesleniyoruz, "Bize mazot verir misiniz?" diye, adamlar gülüyorlar halimize... Güçlükle kendimizi Antalya'ya attık, ama neredeyse sıfır mazotla. Korkunç bir maceraydı, tekne parçalanabilirdi. Tekne merakımız vardı ama o zamanlar denizcilik bilgimiz azmış demek ki... İnanın yaşadıklarımızı en hafif haliyle anlattım. Başımıza bir şey gelmediği için bugün macera olarak anlatıyorum ama düşündükçe o dehşeti tekrar tekrar yaşıyorum. Akla zarar işler!

Antalya'dan vukuatsız bir şekilde Göcek'e geldik. Göcek'i o kadar sevdik ki, İstanbul'a gitmekten vazgeçtik, tekne Göcek'ten dışarı çıkmadı, hep orada kaldı. Tekneye Obsession (Tutku) adını verdik, on bir sene kullandık, çok güzel günlerimiz oldu.

Teknenin bir misafir defteri vardı; gelen dostlar bazen yazdılar, bazen çizdiler; hayatımızın on yılını o defter üzerinden izlemek mümkün. Defterde yazılanlardan unutamadığım çok şey var. Goodyear'ın yol makinesi müdürü Sidney Holmes eskiden ayda bir İstanbul'a gelir, bir hafta kalır, lastik sattığımız müşterilerin şantiyelerini ziyaret ederdi. Kendisi aslen Boston'luydu, kişilik olarak da çok uyumluyduk, dost olmuştuk.

Ailesi ile Belçika'da, Brüksel'de yaşıyorlardı, orada Goodyear'ın bir

bölge müdürlüğü vardı.

Sidney'in İstanbul'a bir gelişinde biz Uludağ'a kayağa gitmek üzere hazırlanıyorduk. "Sen kayar mısın? İstersen bize katıl" diye onu da davet ettik. Kayak kıyafetleri yanında olmadığı için kaldığımız Beceren Otel'den kayak takımını kiraladı ve blucinle Beceren'in pistine çıktı. Sidney neredeyse karda sekiz çizerek, perendeler atarak öyle bir kaydı ki, ağzımız açık kaldı. Meğer üniversite yıllarında harçlığını çıkarmak için kayak hocalığı yapmış. Yaklaşık on sene sonra onları Göcek'e, teknemize davet ettik, Sidney emekli olmuştu. Eşi Ruth'un 'el yazısı uzmanı' olduğunu söylerdi ama işini ben tam anlamamıştım, güzel yazı yazma hocası sanıyordum. Ruth bir ara, "Teknenin el yazısı ile yapılmış bir şeyleri varsa getirin, size işimi anlatmaya çalışayım" dedi. Teknenin misafir defterini getirdik. Ruth Türkçe bilmiyordu ama defteri açtı, bazı sayfaları inceleyip, "Bunu yazan çok sinirli, kalbinde de sağlık problemi var" dedi. Defteri biraz karıştırınca aynı kişinin farklı yıllarda yazdığı yazılara bakıp, "İlk yıl çok sinirli ve gerginmiş, sonraki yazısına bakınca rahatladığı, huzurlu olduğu görülüyor" dedi. Tarif ettiği kişiler aynen bu yorumlara uyuyordu, yaşadığımız şaşkınlık görülmeye değerdi. Diğer sayfalara bakarken ilginç yorumlarda bulunmaya devam etti. Bir dostumuzun sayfasına bir süre baktı, sayfayı çevirdi, "O sayfaya bakmayacağım" dedi. O dostumuzu on beş yirmi gün sonra aniden kaybettik. Benim iyice aklım karıştı. Grafoloji kavramını öğrendik o gün. Üç bin yıl önce Çinliler tarafından geliştirilen ve birçok kültür ve uygarlık tarafından büyük itibar gören, el yazısından yazanın karakter ve duygularının analiz etme bilimi imiş meğer. Doğrusu sonradan Ruth'un bu işten senelik çok yüklü bir geliri olduğunu öğrenince mühim bir işi olduğunu düşünmeden edemedim. Polislerin suçlu analizinde, işverenlerin personel seçiminde, Amerika'da jüri seçiminde bu yönteme zaman zaman başvurulduğunu da öğrendik. İlginç olan bir diğer şey de, hangi ülkeden olursak olalım, hangi lisanda yazarsak yazalım, kâğıtta gördüklerimiz kişiliğimizin izdüşümleri bir bakıma... Yazımız bizim aynamızmış meğer!

# Geniş Aile Mirası

Babam bizlere bıraktığı vasiyetinde yerine getirmemizi istediklerini sıraladıktan sonra, “Son arzum kimseye kefil olmamanızdır. Kefalet için imza verenlerin ekseriyeti perişan olmuştur. Hayatta muvaffakiyeti doğruluktan ayrılmamakta, muhtaçlara yardımda, tasarrufa riayette ve gösteriş ve alayişe *[gösteriş]* kapılmamakta buldum. Aynı yolda devamınız beni memnun edecektir” diyerek hayat öğretisini bizlere miras bırakıyordu. “Ölüm yıldönümlerinde plaktan mevlit okutursanız yeterli, şatafat istemem” demişti. Hani şimdilerde cenaze törenlerinde çelenk, çiçek yerine çeşitli eğitim ve yardım kumrularına bağış yapılması rica ediliyor ya, babamın bize yazdığı vasiyetinde, “vefatımda çelenk, çiçek gönderilmemesi ilan olunacaktır” diye bıraktığı bir görev vardı. Babam her zaman işinin başındaydı. Bir emeklilik dönemi yaşamadı. Bir yanıyla çok sert, bir yanıyla çok yumuşak bir babaydı. Hem şirkette hem özel hayatımızda disiplin onun için birinci şarttı.

Babamın seyahat maceraları çoktur. Onu anarken hepsi aklıma geliyor. Bir gün Amerika’da yolunu kaybetmiş, elinde gideceği yerin adresi var. İnsanlara yolu sorduğu zaman yanından kaçarcasına uzaklaşıyorlar. Birkaç kişiye daha soruyor, kimse yardımcı olmuyor. Polise sorarak gideceği yere varıyor, oradakilere, “Ben Amerikalıları kibar insanlar diye bilirim ama kime sizin adresinizi sorsam yanımdan kaçıp gittiler, kimse yardımcı olmadı” deyince, “Nasıl sordun, bize de göster” demişler. Babam şapkasını çıkarıp adres sorduğunu anlatınca, “Şapkanı çıkarınca seni dilenci zannetmişler. O yüzden senden hemen uzaklaşmışlar” diye açıklamışlar durumu. Babam “Gittiğiniz ülkenin âdetlerini öğrenin” diye böyle yaşadığı ilginç olayları bize anlatırdı.

Amcam Ahmet Emin Yalman da gazetesi kapatılıp kardeşleriyle Tatko’da çalışırken Amerika’ya iş seyahatleri yapıyor. Bu seyahatlerden birinde Mr. Conklin adında, birkaç Amerikan şirketini temsil eden biriyle tanışıyor. Çok da iyi anlaşıyorlar. Vedalaşırken adam giymesi için paltosunu tutmak istiyor. Amcam daha sonra efsaneleşip kulaktan kulağa yayılan bu hadiseyi anılarında şöyle yazıyor: “Conklin paltomu tutmak istedi. Bu Amerika’da karşılıklı yardım şeklinde cereyan eden bir nezaket hareketiydi. Ben memleketimizde âdet olduğu üzere tevazu yüzünden çekingen bir tavır takındım ve paltomu adeta zorla elinden aldım. Conklin buna mana veremedi ve garip garip baktı. Ertesi gün beraberce bir başka

işadamını ziyarete gittik. Orada da ayrılırken ev sahibi paltomu tutmak isteyince, Conklin kendisine şu sözleri söyledi: 'Aman, bırak, galiba onların dini buna müsaade etmiyor.'"

Bu hadise o tarihlerde memleketin en uzak köşelerine kadar ağızdan ağıza yayılır, vedalaşırken hep bir gülüşme nedeni olur. Biliyorsunuz, bugün bile bizde ayıp sayılır; kadınların paltosu kibarlık belirtisi olarak tutulur, yaşlı ve çocuklara tutulur ama akranlar arasında kimse paltosunu diğerinin tutmasına izin vermez. Amerikalılar da pratik insanlar, birisi tutarken giymesi kolay olduğu için orada arkadaşınız, "şunu tutsana" diye size uzatır paltosunu. Bazen de gittiğiniz yerlerde yanlış anlaşılmalara neden olmamak için kendi geleneklerinizi anlatmanız gerekebilir. Ya da bırakın, böyle yıllar sonra anlatacağınız anılarınız olsun!

Babam Rıfat Yalman'ın anılarına devam edelim. Babam Saint Joseph Fransız Lisesi mezunu olduğu için Fransızcası var. Kız kardeşi Belkıs ve ağabeyi Ahmet Emin, Alman Lisesi'nde okuduklarından, onlardan öğrendiği Almancayı kendisi de ilerletmiş. Ancak İngilizcesi lisede öğrendiği kadar, çok az. Amerikalılarla iş yapmaya başlayınca ilk başlarda tercümanla idare ediyor ama Amerika'ya gitmesi gerekince Nişantaşı'nda bulunan Berlitz Lisan Kursları'na yazılmış.
Kurs öğretmenine de durumu anlatmış. Hocası ona ilginç bir öneride bulunmuş. "Konuşmaya başladığında eğer söylemek istediğin kelimenin İngilizcesi aklına gelmezse Fransızcasını ya da Almancasını söyle ve konuşmaya devam et, bırak karşındaki düşünsün ne demek istediğini, merak edip o sorsun. Konuşmada duraksamak en kötü şeydir" demiş. Babam belki bu önerinin verdiği cesaretle, konuşa konuşa bir zaman sonra oldukça iyi İngilizce konuşur hale geldi. Bize de her zaman lisan öğrenirken bu öneride bulunurdu.

Hay Allah! Babamı düşündükçe adeta sesi geliyor kulağıma. Avrupa seyahatlerinin birinde Fransa'dan İngiltere'ye gidecek, Manş Tüneli henüz yok, vapurla Dover'a geçmiş, oradan trene biniyor. Kompartımandaki yol arkadaşı İngiliz, gazetesini okuyormuş. Babam adama İngilizce Londra'da inmek istediği istasyonun adını söylemiş, kaçıncı istasyon olduğunu bilip bilmediğini sormuş, cevap alamamış. Fransızca, Almanca denemiş, cevap yok. O da elindeki görüşme notları üzerinde çalışmaya, yapacağı ziyaretleri planlamaya başlamış. Aradan bir buçuk saate yakın zaman geçtikten sonra adam mükemmel bir Fransızca ile "Londra'ya yaklaştıklarını, ikinci istasyonda inmesi gerektiğini" söylemiş. Babam da "Neden ilk sorduğumda cevap vermediniz, merak ettim" demiş. Soğuk İngiliz, "Bunu önceden söyleseydim siz bana yeni şeyler soracaktınız ve ben gazetemi okuyamayacaktım" deyip gazetesine dönmüş. Amerikan,

İngiliz ve Türk, kültür ve yaşam pratiklerine dair ne çok şey dinledik babamdan!

Babam inanılmaz dakik bir insandı, her yere zamanından evvel varmaya çalışırdı. Bir keresinde kuzenim Alp'i Cenevre'de ziyaret edecektik. Zürih tren istasyonuna geldik, istasyonda eşyalarımızı taşıyan orta yaşlı adama, "4:20 Cenevre trenine bineceğiz" dedik. Adam, "Ondan evvel iki tren daha var" dedi. Böylece erkenden Cenevre'ye varmış olduk. Alp'e telefon ettik, o gelip istasyondan bizi aldı. Bu babamın tipik davranışlarından biriydi.

Babam şeker hastalığını disiplinli yaklaşımı ile çok iyi dengelerdi. Doğru beslenir, yürüyüşünü yapar, aralıksız çalışmaya devam ederdi. İşinin başındayken, 81 yaşında, 28 Ekim 1976 perşembe günü vefat etti. Tatko'nun o zamanki yeri Taksim'deydi, ertesi gün Cumhuriyet Bayramı olduğu için ve üç günlük tatil nedeniyle tüm çalışanların bayramını kutladı, sonra öğle yemeği için eve gitti. Yemekten önce biraz dinlemek üzere odasına çekilmiş. Öğleden sonra ben şirketteydim, henüz çıkmamıştım, telefon geldi. Selma teyzem telefonda bir yandan ağlayan, bir yandan beni teskin etmek isteyen bir sesle, "Rıfat'ı kaybettik" diyebildi. Planımız ertesi günü Pendik'te balık yemekti. Eşimle birlikte sabah Selma teyzemi ve babamı alıp balık yemeğe gidecektik. Cenaze töreninin yapıldığı Teşvikiye Cami ve Feriköy mezarlığı inanılmaz kalabalıktı. Hepimiz çok üzgündük; yurtiçinden ve yurtdışından babamın yüzlerce dostu akın etmişti mezarlığa... Tam mezarlıkta defin işlemi tamamlanacakken kalabalığın içinden birisi yüksek sesle orada olanlara hitap etmeye başladı. Hepimizi çok etkileyen o ânı Nur ağabeyimin oğlu, yeğenim, Ford Motor Company'de uzun yıllar üst yönetimde görev alan Murat Yalman hâlâ çok canlı bir şekilde hatırlıyor: "Büyükbabam 28 Ekim 1976 tarihinde vefat etmişti, ben o sırada Amerika'da üniversite eğitimimi sürdürüyordum. O kadar üzgündüm ki, cenazeye nasıl yetiştim, katiyen hatırlamıyorum. Hatırladığım tek bir şey var. Feriköy'de kabristanda idik, hafif hafif yağmur çiseliyordu. Tam büyükbabamın naaşı toprağa verilmek üzereyken bir bey açılan mezar toprağının yığıldığı birikintinin üzerine çıktı ve yüksek sesle gruba hitap etti: 'Ben İstanbul Şoförler ve Otomobilciler Cemiyeti Başkanı Mehmet Kazım Özeke. Rıfat Bey çok değerli insandır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında herkes mallarını fahiş fiyatlardan sattığı zamanlarda Rıfat Bey lastik ve yedek parça fiyatlarına zam getirmemiş, eski fiyatlardan bize satmış ve böylece bizim işimizi yapmamızı, hayatımızı devam ettirmemizi sağlamıştır. Ona İstanbul taksicileri olarak minnet borçluyuz' dedi. Bu sözler o zaman da, daha sonra düşündüğümde de beni her zaman çok etkiledi. Benim doğru dürüst bir adam olmamı sağladı. O yüzden büyükbabama o zaman olduğu gibi hâlâ taparım,

örnek alırım." Hepimiz şaşırmıştık. Vefa borcunun böyle bir anda ödenmesi hakikaten etkileyiciydi!

Babam on üç yıl annemsiz yaşadı. Annemi oldukça erken kaybettik, 1963 yılıydı. Ben yeni evlenmiştim. Annemin sancıları vardı; Türkiye'deki, Ingiltere'deki, Amerika'daki doktorlar bir türlü teşhis koyamıyorlardı. İsmini vermeyeyim, çok tanınmış bir profesörün "hamile olabilirsiniz" dediği günün birkaç gün sonrasında götürdüğümüz ikinci doktor, o zamanlar genç bir doçent olan Rüknettin Tözüm rahim kanseri teşhisini koydu. Bugün kadın sağlığı için oldukça önemli olan bu konuda bir farkındalık var, o yıllarda ne yazık ki bilinmiyordu. Anneciğim epeyce ıstırap çekmiş olmalı, bize elinden geldiğince yansıtmamaya çalışırdı.

Yalman ailesini düşündüğüm zaman, bir ucu Avustralya'da, bir ucu Kaliforniya'da, bir ucu Moskova'da, Taşkent'te, bir ucu Los Angeles'da, bir ucu Afrika'da... Dünyanın her tarafından akraba, dost, tanıdık bulabiliyorum. Avustralya'ya, yeğenimin düğününe gittiğimiz zaman Goodyear'ın eski yol makinesi satışında çalışan Bob Anderton'u aradım; yirmi beş yıldır görüşmemiştik. Orada buluştuk, Goodyear'dan iyi bir pozisyonda emekli olduğu halde her sabah dörtte kalkıp civardaki golf kulübünün çimenlerini saat ona kadar biçiyordu. Altmış beş, yetmiş yaşlarında bir delikanlı. Halen çalışabildiği için gayet keyifliydi.

Eşimin kardeşi Oktay ve Nilgün'ün oğlu Batuhan Aydagül, işletme lisansı üzerine Stanford Üniversitesi'nde Uluslararası Eğitim Politikası ve Yönetimi alanında yüksek lisansını yaparak politika analisti ve eğitim uzmanı olarak yetişti. Bu alanda çok çarpıcı işler yaptı. 2007 yılında Liberya Eğitim Bakanlığı'nın daveti üzerine ve Açık Toplum Vakfı desteğiyle, Dünya Bankası ve UNICEF gibi kalkınma ortaklarıyla geliştirilen Liberya İlköğretimi Yapılandırma Programı'nın koordinatörlüğünü üstlendi. Biz de sayesinde bu ülkeyi tanıdık. Türkiye'de kamu eğitimine yaptığı katkılarından dolayı ödüller aldı. Halen çalışmalarına bu alanda devam ediyor.

Batuhan'm kız kardeşi Neslihan Aydagül, bir İngiliz medya grubunun Birleşik Arap Emirlikleri Direktörü olarak çalışıyor. Onun uzun yıllar oralarda yaşaması bizim bu ülkeleri takip etmemizi sağladı.

Geçenlerde Oğlum Çan'ın bir grup arkadaşı Rusya'nın doğusundaki Kamçatka'ya kayak tatiline gittiler. Can da son anda karar vererek, vizesini de hakikaten son anda alıp onlara katılmıştı. Kısa, keyifli bir tatil yapmışlar; dönerken, havaalanı girişindeki kontrol sırasında, "Sizin vizenizin süresi dolmuş, uçağa binemezsiniz" deyip Çan'ı uçağa

almamışlar. Vizeyi alırken kaç gün olduğuna o da dikkat etmemiş, üç günlük vize ile dört gün kalmış. Uçağa binemeyince geceyi havaalanında geçirmiş. Sabah beni aradı, hemen eşimin Rusya'daki kuzenlerinden Azat Yagudin'in oğlu Renat'ı aradım. Moskova'da metro çıkışında buluşmalarını sağladım. Renat yardımcı oldu, gereken işlemleri yaptılar, Can ertesi gün İstanbul'a döndü. Aileniz ve dostlarınız bu kadar geniş olunca, kimin kime ne zaman yardım edeceği de, ziyaret edeceği de belli olmuyor. Bu ilişkilere aile içinde en çok ben düşkünüm galiba, gün içinde hiç olmazsa birkaç telefon "şunun numarası kesin sende vardır" diye geliyor. Aile için "Google" gibi oldum!

# İdil Biret ile Aile Hatıraları

Yalman ailesinin ikinci kuşak kuzeni İdil Biret ile her zaman iftihar ediyoruz. Büyükbabam Osman Tevfik Bey, Idil'in babası Münir Biret'in amcası oluyor. İdiller önceleri Ankara'da yaşayıp sonrasında o henüz yedi yaşındayken kamuoyunda "harika çocuk yasası" diye bilinen yasanın sağladığı olanak ile Paris'e gittikleri için buradaki kuzenler kadar iç içe büyümedik, ama aile büyükleri birbirini arayıp sorduğu için o bağ bugün de devam ediyor. Annem ve babamın Paris'e gittiklerinde mutlaka İdillere uğradıklarını biliyordum ama bu ziyaretleri ona sormak kitap yazma düşüncesi olmasaydı belki aklıma gelmezdi. Hatta bu ziyaretlerin birine ben de eşlik etmiştim. Hep birlikte Versay Sarayı'nın bahçesinde fotoğraflarımız var. Annem ve babamla ilgili hâlâ bilmediğim şeyler duymak doğrusu beni sevindiriyor. Bu ziyaretler cin gibi ve hınzır küçük bir çocuk olan Idil'in disiplinli hayatının içinde küçük nefes alma molaları olmuş sanki... Idil'den babam ve annemle ilgili anılarını yazmasını istedim:

"Baban ve annen her yıl Paris'te birkaç gün geçirirlerdi. Hocam Mademoiselle Bonneville babanın ismini 'önele champagne' koymuştu. Zira bize her geldiğinde yanında Moet et Chandon marka bir şişe şampanya getirirdi. Ben memnuniyet içinde bir damla tatmak için izin verecekleri ânı beklerdim. Annen çok zarif, yumuşak, tatlı, fazla konuşmayan bir hanımefendiydi. Rüyalı, güzel, iri, gri gözleri vardı. Kendinden pudralı olan cildiyse çok güzeldi. Baban daha otoriterdi. Başından geçen maceraları anlatışını merakla dinlerdim. İlk uçağa binişinin hikâyesini, bu maceraya atılmadan önceki endişesini hâlâ hatırlarım. Yanılmıyorsam Afrika'dan, belki Dakar'dan uçmuşlar, galiba Güney Amerika üzerinden Kuzey Amerika'ya ulaşmışlardı. O tarihlerde benim annem ve babam uçaktan pek çekinirlerdi. Anneannem Paris'e bizleri ziyarete gelirken, 82 yaşında hayatında ilk kez tayyareye binmişti. Ballandıra ballandıra seyahatini anlatmış, annem ve babamla da 'çağ dışı' kaldıkları için epeyce alay etmişti.

Annenle babanın Paris ziyaretleri sırasında şık lokantalara giderdik. Del Monico bunlardan biriydi. Kendimi büyüklerden biri gibi hissettiğim için pek sevinirdim. Ancak yaramazlıklarım pek bu hissimin doğru olmadığını ispat ederdi. Bir aralık maskelere, yalancı sakallara, bu tip acayip şeylere merak sarmıştım. Babanın bize geleceği bir gün ona bir oyun oynamaya karar verdim. Annemin bir şapkasını aldım ve tülünün altına beyaz sakalı gizleyerek saç yaptım.

Yüzüme pudra sürüp, bir yalancı burun takıp tanınmayacak hale geldim. Annemin kullandığı bir palto, elbise ve ayakkabıları giyince hakiki bir karakter halini aldım. Babanın kapıyı çalmasını bekledim, asansörden indiği zaman zaten kapının önünde bekliyordum. Annemin bu olanlardan haberi vardı, ancak pudra içinde kalan paltosunu görünce epeyce içerledi. Babana konsolos beyin akrabası olarak tanıştırıldım. Bütün gece bu münasebetsiz hanımla birlikte olmak herhalde onun hoşuna gitmemişti. Zoraki bir nezaketle benimle konuşmaya çalışınca durumun komikliğine daha fazla dayanamadım, katıldım gülmekten... Baban da rahat bir nefes aldı.

Daha sonraki bir ziyaretinde Büyükada'da şık, modern bir ev yaptırdığından söz etmişti. Ev bitince çok mutlu olmuştu. Biz de birkaç kez orada kalmıştık. Baban iç mimarların despotik davranışlarından şikâyetçiydi. Mesela iç dekorasyona uymadığı için senelerden beri kullandığı ve sevdiği bir saati odaya yerleştirmesine izin verilmemişti. Kendi evinde istediğini yapamamak saçma bir histi.

Yıllar sonra babanı düşününce, onun yeni fikirlere açık olan, modern ve yaratıcı bir şahsiyet olduğunun farkına varıyorum. O zaman tutucu bir cemiyetin içinde bu bilhassa önemliydi."

Bugün bizler aile bağlarını hatırlayan kuşak olarak, İdil Biret ve sevgili eşi Şefik Büyükyüksel ile bir araya geldiğimizde o büyük aile resimlerinden birini oluşturmaya çalışıyoruz.

# Amcam Mustafa Vacit Yalman

Ailenin renkli simaları o kadar çok ki, şimdi birden aklıma Mustafa amcamın yaşadıkları geldi. Amcam 1957-1959 yıllarında Sadık Giz başkanlığındaki Galatasaray Kulübü'nün ikinci başkanıydı. Galatasaray'ın 841 sicil numaralı üyesiydi. Daha sonra Divan Kurulu'nda görev yaptı. Kulüpteki görevine işi kadar tutkuyla bağlı olması basına da yansımıştı. Bir futbolcu alınacakmış, amcam o kadar uzun pazarlıklar yapmış ki, gazeteci Doğan Koloğlu bu pazarlığa neden bu kadar zaman ayırdığını, uğraştığını sorduğunda, "Benim kendi param olsa bu kadar uğraşmam belki ama bu Galatasaray'ın bana emanet ettiği para, her kuruşun hesabını vermem lazım" demiş. Amcam ve Alp hiçbir zaman Galatasaray maçlarına biletsiz gitmediler, biletlerini kendi ceplerinden almışlardır her zaman. Amcam için dürüstlük çok önemliydi; yıllarca yan yana birlikte çalıştık, işte de aynıydı, kuruşu kuruşuna hesap vermeyi severdi.

Hıncal Uluç 25 Şubat 1999 tarihli Sabah gazetesindeki köşesinde, "Mustafa Vacit Yalman, Galatasaray'a pek çok başkandan fazla hizmet etmiş bir 'İkinci' başkandı. Bugün Galatasaray'ın en büyük serveti, değeri belki de katrilyon olarak ölçülen Florya tesislerinin bitmez tükenmez arazisini Galatasaray'a kazandıran adamdı" diye anlatıyor ve 14 Şubat 1999 tarihinde hayatını kaybeden amcamın ardından "21 Şubat'ta oynanan Galatasaray-İstanbulspor maçı öncesinde, Mustafa Vacit Yalman'dan bir anı cümlesini, 30 saniyelik bir saygı duruşunu esirgediler" diyerek sitemini ve eleştirisini iletiyordu.

Amcam nasıl GalatasaraylI olduğunu gülerek anlatırdı. Aile uzun yıllar Moda-Mühürdar'da oturduğu için ailedeki herkes doğal olarak Fenerbahçeli'ydi.

Büyük ağabeyleri Ahmet Emin Yalman, Alman Lisesi'nden mezun oluyor. Babam Rıfat Yalman ise Mühürdar'da eve yakın olan Saint Joseph Fransız Lisesi'ne gidiyor. Babam okulunun aşırı disiplininden, gözetmen ve öğretmenlerin katı tutumundan çok memnun olmadığı için kardeşi Mustafa'nın elinden tutup Galatasaray Lisesi'ne yazdırıyor. Okula gittiğinde amcamın yakasında Fenerbahçe rozeti var. Galatasaray'daki ilk haftasında rozetini alıyorlar. Ertesi hafta yeni bir rozet alıp gidiyor. Bu defa da ceketin yakasında rozetin olduğu bölümü kesip alıyorlar. Üçüncü hafta yeni bir ceket ve rozetle gelince bir temiz sopa atıyorlar. Bunu bize esprili bir şekilde anlatırdı, sonra çok kalpten bir GalatasaraylI oldu. Bazen şirkette

Galatasaraylılar'la Fenerbahçeliler birlikte maç seyrederdik. 1988 yılı Federasyon Kupası Çeyrek Finalleri'ni Zeki Yerdelen'in odasında seyrederken birinci devre Galatasaray 3-0 öndeydi, odadaki GalatasaraylIlar büyük tezahürat ediyorlardı. İkinci devrede Fenerbahçe dördüncü golü attığında ben dayanamayıp "goool" diye bağırınca, az önceki tezahüratlarını unutan amcam "Biz böyle mi yapmıştık?" diye öyle sert bir bakış attı ki bana, gülümseyerek hemen sustum.

# Bizde Renkli Simalar Bitmez

Sabiha halamın eşi Mahmut Nedim Zabçı ve Ahmet Emin amcam, amcamın harp muhabirliği yaptığı yıllarda Macaristan'da tanışıyorlar. 1919 yılında Mahmut Nedim Bey orada askerî ataşe olarak bulunuyor. Sokullu Mehmet Paşa'nın torunu olan eşi Hatice Hanım dönemin salgın hastalığı İspanyol gribine yakalanıyor ve hayatını kaybettiği Budapeşte'de defnediliyor. Mahmut Nedim Bey daha sonra ikinci evliliğini Sabiha halam ile yapıyor. Yıllar sonra ilk evliliğinden olan küçük kızı Nilüfer Hanım, Mustafa Vacit amcamla evlendi; sanırım yine amcam aracı olmuştur. Ahmet Emin amcam sevdiği insanları hep bir araya toplamayı isterdi. Mahmut Nedim Bey altı dönem aralıksız Malatya milletvekili olarak mecliste görev yaptı.

Bilge Zabçı, Sabiha halamın kızı, ilk evliliğini mesleği inşaat mühendisliğinden ziyade nümismat *[Madalya ve eski para bilimiyle uğraşan kimse]* olarak bilinen Cüneyt Ölçer ile yaptı. Cüneyt Ölçer'in çoğunu daha sonra müzelere bağışladığı çok değerli para koleksiyonları vardı. Bu alanda her zaman başvurulan bir isimdi. Nedim ve Nevra adında iki çocukları oldu. Nedim Amerika'da ekonomi ve finans üzerine aldığı eğitimle çeşitli kuruluşlarda başarılı bir kariyerden sonra finans danışmanı olarak iş hayatını sürdürüyor. İstanbul Rotary'ye girmesi için tavsiyede bulunduğum Nedim Ölçer, 2017-2018 döneminin sevilen başkanı oldu. Bilge daha sonra spor yazarı Doğan Koloğlu ile evlendi. 1979 yılından bu yana Bakraç Sanat Galerisi'ni yönetiyor. Galerinin ilk yeri Tatko'nun Cihangir'deki eski servis binasındaydı. Yedi yıl orada kaldıktan sonra bir süre eski Park Otel'in yanına taşındılar. Şimdilerde Kozyatağı'nda kendi köşklerinin selamlığında devam ediyor. Yeri çok güzel, mutlaka görmelisiniz. Bu sene 40. yıllarını kutladılar. Bilge'nin iki ağabeyi var; Erdoğan ve İsmet Zabçı, halamın çocukları. Erdoğan Zabçı, Tatko'da yedek parça ve deniz bölümünün müdürlüğünü yaptı. Erdoğan, Robert Kolej mezunudur, sanata çok meraklıdır, kendi de resim yapar. Güzel bir koleksiyonu var. İsmet Zabçı da Tatko'da görev yaptı.

Sehavet halamın eşi Namık Terem, Eskişehir'de ağır ceza hâkimiydi. O kadar dakik bir insanmış ki, onun adliyeye gidiş saatine göre önünden geçtiği esnafın saatini ayarladığı aile içinde efsaneleşmiş bir anı olarak anlatılır.

Babam ailenin Ahmet Emin Bey'den sonra büyük erkek çocuğuydu. Arada Nigâr halam vardı ama sorumluluk daha çok erkek çocuklara

düşerdi o yıllarda. Amcam bir gazeteci olarak yoğun çalışan, çok seyahat eden biri olduğu için aile ile daha çok babam ilgilenir, herkesin neye ihtiyacı varsa gidermeye çalışırdı. Tatko'ya bir personel alınması gerektiğinde bu konuda son derece titizlenirdi; söylediği bir söz hâlâ kulağımdadır. "Akrabayı işe almak çok kolaydır ama çıkarmak neredeyse imkânsızdır" demişti. Onun için Tatko'ya personel alırken çok dikkatli davranırdı. Güvendiği insanlara ise sonsuz imkânlar vermiştir. Lâmi Bey ablası Nigâr halamın oğluydu, bir dönem Tatko'nun bütün işlerinden sorumlu tek kişiydi. Babam çok doğru bir seçim yapmıştı, çünkü Lâmi Bey çok disiplinli, her detaya hâkim, şirkette olan biten her şeyi bilen biriydi. Bugün hâlâ onun el yazısı ile yazmış olduğu İdare Heyeti karar defterlerine dönem dönem bakıyoruz.

Belkıs halam kız kardeşlerin en küçüğü idi. Aile Moda'da otururken Alman Lisesi'nin anaokuluna başlıyor; ilkokul, ortaokul derken Almanca, İngilizce ve Fransızcası o kadar iyi oluyor ki, Türkçesi geri kalmasın diye Çamlıca Kız Lisesi'ne gönderiyorlar. Kızı Jale, annesini "Hesap yaparken hep Almanca düşünürdü" diye hatırlıyor. Belkıs halam Emin Bayçu ile evlenmişti. Galatasaray Lisesi mezunu Emin Bey o yıllarda Osmanlı Bankası'nda çalışıyordu. Daha sonra Türkiye Taşkömürü Kurumu (TTK), Ereğli Kömür İşletmeleri muhasebe bölümüne geçmişti. Uzun yıllar Zonguldak'ta kaldılar. Oranın kömürlü havası halamda astıma neden olunca istifa edip İstanbul'a geldiler. Emin Bey emekli oluncaya kadar Tatko'nun muhasebe müdürlüğünde çalıştı. İşinde son derece titiz biri olarak hatırlıyorum.

Belkıs halamın kızı Jale, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Dekoratif Sanatlar bölümünden mezun olmuştu. Aynı akademinin Mimarlık bölümünden mezun olan Toğan Karsan ile evlendi. Jale çok uzun yıllardır atölyesinde harika seramik panolar üretiyor.
Onun hayranı olduğum bir baykuş koleksiyonu vardır. Ortaokula giderken Jale'nin elindeki küçücük îimoge vazosunu sıra arkadaşı ister. Karşılığında ona baykuş şeklinde bir kalemtıraş verir. O gün başlayan bu tutku yetmiş yılda binlerce parçadan oluşan özel bir koleksiyona dönüşür. Bu koleksiyon sık sık dergi ve gazetelerde haber oldu.

Jale kendisi gibi sanatçı olan iki evlat yetiştirdi. Sibel bir seramik sanatçısı, Filiz de ressam olarak çalışmalarına devam ediyorlar. Bazen birlikte, bazen kişisel sergileri oluyor, biz de heyecanla izlemeye gidiyoruz. Jale ve Sibel Karsan'm seramik panolarına, Filiz Karsan'ın resimlerindeki doğal çevreye, kedilerine, minyatür titizliğindeki detaylarına hayranlıkla bakıyorum. Jale yaş almayan

sanatçılardandır; hâlâ aksatmadan atölyesine gider, çalışır. Hayata ve işine olan tutkusu sesine yansır adeta...

Renkli simalar derken haksızlık etmiyorum, değil mi?

Bizden sonraki kuşağa "Genç Yalmanlar" dediğimde gülüyorlar. Haksız sayılmazlar, onlar da kariyerlerinde uzun yılları geride bıraktılar. Ağabeyimin oğlu Murat hep yurtdışında yaşamasına rağmen iletişimimizi canlı tutmayı başardığım yeğenlerimden... Üstelik bizim sektöre uzak olmadığı için yeni sohbet konuları bulmakta hiç zorlanmıyoruz. Murat 1978 yılında Brown Üniversitesinden makine mühendisi olarak mezun oldu, bir yıl Tatko'da çalıştı, ardından Wharton'da MBA yaptı ve Ford'a ürün geliştirme analisti olarak girdi. 1985'te Nissan'a Infiniti'yi kurmak için transfer oldu.

Murat Yalman'ın otomotiv sektöründeki kariyeri daha sonra Ford'a transfer olmasıyla devam etti; bu transfer sektörde epeyce konuşulmuştu. Ford'un bütün pazarlama ve planlama bölümlerini revize edip şirketin krizlere rağmen düzenli kâr elde etmesini sağlayacak kadar yaratıcı çözümler bulan bir zihin... Henry Ford'la aynı ismi taşıyan ve şirketin gelecek yıllarda etkin isimlerinden biri olması düşünülen Henry Ford IV'un, Murat Yalman'ın yanında Pazarlama ve Global Ürün Stratejileri Direktörlüğü'nde staj yaptığı haberini gazetelerde gördüğümde çok gururlandım.

Ağabeyimin kızı Nilüfer, İngiltere'de Sussex Üniversitesi'nde Biyokimya eğitimi aldı. Middle Tennessee State Üniversitesi'nde klinik Psikoloji doktorasını aldı. İngiltere'de okurken tanıştığı, hepimizin pek sevdiği AvustralyalI Gregory Browne ile evlenip ailemizin bir kanadını Avustralya'ya taşıdı. Onların çocukları Cemil ve Nimet ile aile iyice büyüdü orada. Geçenlerde Cemil'in düğününe Avustralya'ya kalabalık bir grup olarak gittik. Çoğu yurtdışında doğup yaşamalarına rağmen tüm yeğenlerim ve onların çocukları aksansız ve çok güzel Türkçe konuşurlar. Cemil uzun boylu, sarışın bir genç; tip olarak bir Türk'ten çok AvustralyalIya benzer. Gittiği Türk dükkânlarında onu yabancı zannedip yanında rahat rahat Türkçe konuşurlarken yaşananları öyle güzel anlatır ki... Gördüğünüz gibi ailenin bir kolu Avustralya'da derken haksız değilim. Murat ve Nilüfer'in annesi sevgili Gülen Moran (Bolgil)'ı ne yazık ki bu kitabın hazırlıkları sürerken kaybettik. Gülen'i, ağabeyimle birlikte İtalya'dan İsviçre'ye yaptığımız ellili yıllardaki seyahat aklıma düştükçe anıyorum.

Ağabeyim Nur, Shirley ile evlenince hayatımıza önce yeğenim İnci katıldı. Ondan birkaç ay önce oğlum Can dünyaya gelmişti, birlikte

büyüdüler. Süreyya Lokantası'na gittiğimizde masanın üzerine konan sallanan bebek koltuklarında onları yan yana bırakırdık. Bazen birbirlerini ağlatırlardı; Shirley her zamanki sakinliğiyle, "Şimdi birbirinizi ağlatmayın, yarın öbür gün birbirinize ihtiyacınız olacak" diye takılırdı. İnci ve Can babamın yaşlandığı yıllarda doğmuşlardı, büyükbabaları tarafından tatlı tatlı şımartıldılar. İnci Harvard'da İş İdaresi okuduktan sonra ayrıca Hukuk okudu ve New York Barosu'nun oldukça zorlu baro sınavını vererek avukatlık yapma yetkisi aldı. Şimdi eşi Tamer Arıkan ile Londra'da çalışıyor ve yaşıyorlar.

Yeğenlerim amcalarından ne kadar memnunlar bilemem ama onları izlemek doğrusu benim hem hoşuma gidiyor hem gururlandırıyor. Shirley ve ağabeyim Nur'un ikinci çocuğu Kerim, bugün Tatko'nun Yönetim Kurulu Başkanlığı'nı sürdürüyor. Kerim Harvard'da Tarih okudu, ardından Columbia Üniversitesi Business School'dan MBA derecesi ile mezun oldu. Finans alanında kendi firmasını kurdu. Harvard'dan arkadaşları Bartle Bull ve John Boit ile dünyanın en eski ve en büyük tatlısu gölü olan Baykal Gölü çevresine at sırtında yaptıkları gezinin hikâyeleri bugün bile kulağıma çok hoş geliyor.

Shirley'in küçük kızı Suzan da ağabeyi Kerim gibi Harvard'da lisans eğitimi için Tarih okudu. Venedik dükünün oğlu olan ve "Beyoğlu" olarak tanınan Alvise Gritti üzerine tezini hazırlarken Osmanlıcanın yanı sıra İtalyanca öğrenip Venedik'teki İtalyan arşivlerinde çalışması beni çok etkilemişti. Daha sonraları saha değiştirip Sanat ve Mimarlık Tarihi doktorası yaptı. Şu an Koç Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'nde akademisyen olarak görevine devam ediyor. İslâm Sanatı, Ortaçağ Anadolu Mimarisi ve Ortaçağ'da Kültürlerarası Etkileşim konularında çalışıyor.

Aile bağları kopsun istemiyorum, sağ olsun eşlerimiz sayesinde büyük aile toplantılarında bir araya geliyoruz, böylece yeğenlerimin çocuklarını da izleme şansını buluyorum.

# Basketbolcular Tatko'da

Mustafa Vacit amcam Galatasaray Kulübü'nde ikinci başkan olarak görev yaparken futbol ve basketbol oyuncularından işe ihtiyacı olanları benim yanıma, lastik kısmına gönderirdi. O zamanlar futbol dışında diğer spor dallarında sporcuların profesyonel gelirleri yoktu. Futbolcular pek çalışmaz, birkaç gün geldikten sonra ortadan kaybolurlar, ay sonunda maaşlarını almak üzere gelirlerdi. Basketbolcular arasında ise çok efendi, meraklı ve çalışkan gençler oluyordu. Goodyear ve Tatko'da çalışanlardan o tarihlerde Şengün Kaplanoğlu, Mehmet Baturalp, Nedret Uyguç, Günay Tanju çeşitli spor kulüplerinde oynayan gençlerdi. Daha sonra da Türk Milli Basketbol Takımı'nda yurtiçinde ve yurtdışında defalarca forma giyip basketbolün önemli isimlerinden oldular.

Amerika'daki Goodyear'ın basketbol takımı ve antrenörü Hank Vaughn dünya turnesi sırasında Türkiye'ye de uğradılar. Galatasaray ve Fenerbahçe basketbol takımları ile maç yaptılar. Goodyear'm Türkiye'de teşkilatı olması ve bizim de bir basket takımımız olması dolayısıyla Hank Vaughn bizlerle de temas halindeydi.

O günlerde Nelson Chambers, Goodyear Türkiye'nin genel müdürüydü. Nelson bir seyahatte Ankara'dan dönerken, uçakta yanında oturan Karamürsel Amerikan Hava Üssü'nün kumandanı sohbet sırasında takımlarının Avrupa üsleri arasında yapılan basketbol müsabakalarında şampiyon olduğunu söylüyor. Chambers da, "Bizim fabrikanın bir takımı var, çok iyi bir takımdır, sizin takımla bir müsabaka yapalım" diyor. Üs kumandanı Avrupa şampiyonu olmuş bir takımı varken bir fabrika takımını pek küçümsüyor ama maç da planlanıyor.

Karamürsel Amerikan Üssü'nde yapılan maça yedek oyuncuları ile oluşturdukları takımla çıkıyorlar. Bizim Tatko-Goodyear karmasında Mehmet Baturalp, Şengün Kaplanoğlu, Nedret Uyguç, Günay Tanju vc birkaç isim daha vardı. Maç başlıyor, ilk dakikalarda yirmi sayı fark atıyor bizim çocuklar. Amerikalı antrenör hemen oyuncu değişiklikleri ile şampiyon olan takımlarını çıkarıyor. Bizimkiler as oyuncuların olduğu takımı da yeniyorlar. Üssün kumandanı, "Biz Avrupa'daki bütün Amerikan üsleri takımlarını yenip şampiyon olduk, Türkiye'deki bir fabrika takımı bizi nasıl yener!" diye saha kenarında çıldırıyordu. Bizim Tatko-Goodyear karması takım maçı aldı.

O günleri konuşurken Şengün bir başka maçı hatırlattı. İstanbul'a bir uçak gemisi gelmişti; gemideki askerlerin basket takımı mahalli bir takımla maç yapmak isteyince, Goodyear aracılığıyla bize ulaşıyorlar. Bizim Tatko-Goodyear karması geminin içindeki salonda, binlerce asker seyirci karşısında 30 sayı farkla misafir takımı yeniyor. Uçak gemisindeki takımın basketbol antrenörü, "Biz Fransız, İspanyol, İtalyan takımlarını yendik, İstanbul'da bir şirketin karma takımına nasıl yeniliriz?" diye skoru kabullenememiş. Bilemediği husus, milli takımın üç as oyuncusunun da karşılarında olduğu idi.

O yıllarda Basketbol Federasyon Başkanı olan Osman Solakoğlu gelir, "Maçlar var, Şengün için bir hafta izin alabilir miyim?" derdi. O zamanlar basketbolcular spordan para kazanamıyordu.
Çalışma saatlerinde işlerini gerçekten hakkını vererek yapan bu gençler o dönemde izinli sayılırlardı. Şengün son derece atılgan, becerikli bir insan olarak hem iş dünyasında hem sporda başarılı bir isim oldu. Benim için de vefakâr bir dost...

Türkiye basketbol tarihine Goodyear ve Tatko'nun bir dönem böyle enteresan bir katkısı oldu.

# Japonya Maceraları

1965 yılında İstanbul Sanayi Odası bir Japonya seyahati düzenlemişti. Katılanların çoğu bu ülkeye ilk kez gidecekti. Bense Japonya'ya ikinci seyahatimi bu grupla yaptım. Japonya'nın sanayi devrimine başladığı zamanlardı. Hiç unutmuyorum, otomobillerin kapısı otomatik olarak açılıp kapanıyordu. Gideceğim yere ulaşınca ben alışkanlıkla kapıyı açmak üzere hamle etmişken kendiliğinden açılan kapıdan neredeyse caddeye düşecektim. Taksilerin içi beyaz keten örtülerle kaplıydı. İnanılmaz bir temizlik ve titizlik vardı.

Türkiye'de çok sonra görmeye başladığımız, yorgunluğu alan, konukları ferahlatan sıcak havlu servislerini 1965 yılında ilk kez Japonya'da görmüştüm.

Bu seyahatte Japonya'nın tarihî, turistik yerleri ile fabrikalarını gezdik, teknoloji atağına nasıl hazırlandıklarını gördük. Japon çalışkanlığının ve terbiyesinin ilginç örneklerine tanık olduk. Goodyear'ın Japonya'da fabrikası vardı. Orada çalışanlardan biri ile daha sonra sohbet ederken işinden memnun olmadığını söylediğinde, ben de ayrılıp başka bir yerde neden çalışmadığını sordum. Adam bu soruma o kadar şaşırdı ki; "Sen babandan memnun olmadığında babanı değiştirmeyi düşünüyor musun?" dedi.

Bizimkiler uzun yıllar Amerikan firmaları ile çalıştığından, o zamanlar Japon malı tapon mal kabul edildiği için, Japon firmalarının distribütörlük tekliflerini, "Biz sağlam Amerikan malı satarız" diyerek kabul etmediler.

Daha sonra birkaç kez daha gittim Japonya'ya ama bu yirmi bir günlük seyahat en güzeliydi.

Japonya gezisinden bir yıl sonra şirkete bir maliye müfettişi geldi. Muhasebeye, "Size ceza keseceğim. Bir yıl önce Şen Yalman Japonya'ya gitmiş. Kendi hesabına gitmesi gerekirdi" demiş. Muhasebe görevlimiz de, "Ne cezası keseceksiniz? Şen Bey o seyahatin masraflarını kendisi karşıladı" demiş. Müfettiş, "Geziye gidenlerin harcamaları hep şirketlere fatura edilmiş, burada da öyle yapıldığını düşündüğümden doğrudan ceza kesecektim" diye açıklamış. Bu konularda hassas davranırdık.

Doğuş İnşaat'ın Ayvacık Barajı inşaatı için Türk hükümeti Japon kredisi almıştı, şartnamede Japon malları kullanılması şartı vardı.

İnşaat alanında kullanılacak araçların lastikleri için tüm lastik üreticilerinden teklif alıyorlardı. Bridgestone, Japon kredisi kullanıldığını düşünerek kendisine başka rakip olmayacağını öngörüp Doğuş İnşaat'a liste fiyatından bir teklif vermişti. Ben Goodyear'a bir öneride bulundum. O yıllarda Goodyear, Bridgestone'a teknik servis desteği (teknik know-how) verdiği için, Goodyear'ın talebi olursa istenen ebatlarda lastik imal edebiliyorlardı. Biz de kâr marjımızı düşürerek Bridgestone fabrikalarında üretilen Goodyear lastikleri ile ihaleyi kazandık. Japonlar ilk başta farkına varmadılar, sonradan ihaleyi nasıl kaybettiklerine çok üzüldüler.

Buna benzer bir olay da İtalyanlarla başıma gelmişti. Rotary'den tanıştığım Ezio Testa adında bir İtalyan, İtal Starada Torno şirketi adına bizden bir lastik teklifi istemişti. Tatko'nun Taksim'deki bürosuna geldi. Ben olabilecek en uygun teklifi verdim. Pirelli'den de teklif alacağını söyledi. Kendi arabamı verip firma temsilcisini Pirelli'ye gönderdim. Pirelli, "İtalyan firması nasılsa bizden alır" deyip perakendeye yakın fiyat vermiş, o ihale de bizde kaldı.

İş dünyası böyledir, küçük bir dikkat veya şans bazen size büyük kapıları açar.

# Telgraftan Bugüne Hızlanan Hayat

Bugünlerde bilgisayarsız, internetsiz bir dünya düşünmek tam anlamıyla imkânsız. Her evde, her işyerinde, kafede, restoranda mutlaka internet kullanılıyor. Her işimizi neredeyse elimizdeki telefonla hallediyoruz. Bugün cep telefonu olmadan bir hayatı düşünemez olduk. Size biraz bilgisayarla hayatımız bu kadar kolaylaşmadan önce o işleri nasıl yaptığımızı hatırlatayım. 1927 yılında kurulan aile şirketimiz doksan yılı geride bıraktı. İlk yıllardan itibaren babam ve amcalarım Amerika, İngiltere gibi pek çok ülke ile ticaret yaptılar, oralara gidip geldiler, sipariş verdiler, sipariş aldılar. İthalat, ihracat yaptılar. Sonra altmışlı yıllarda biz ikinci kuşak işe dahil olduk.

Şimdi nasıl gençler sevgililerine akıllı telefonların en yeni versiyonunu hediye veriyorlarsa, bir zamanlar çeyiz olarak telefon başvuru sırası verilirdi. Üstelik kıymetli bir hediye idi; çünkü başvuruyorsunuz ve yıllarca bekliyorsunuz. Telefon etmek için ya telefonu olan bir bakkala giderdiniz ya da postaneye gidip sıranız gelince konuşmaya başlardınız. Telefonu kaldırdıktan sonra önce düdük sesi bekler, ondan sonra numaranızı çevirirdiniz. Hatta bir ara Kumtel firması bir aparat geliştirmişti; ahizeyi üzerine koyuyorsunuz, hoparlörden çevir sesi gelince koşarak numarayı çeviriyor, karşı taraf meşgulse tekrar beklemeye başlıyordunuz. Sonra aynı firma telefonun yan tarafında jeton atılarak çalışan bir mekanizma geliştirmişti, bunu da daha çok bakkallar kullanırdı.

Ben iş hayatına başladığımda telgraf çok yaygın kullanılıyordu. Yurtiçi ve yurtdışı siparişler telgrafla veriliyordu. Her işimizi telgrafla hallederdik. Tatko kısaltması telgraf adresi olarak kullandığımız bir isimdi. Yoksa kurumun adı 1927 yılında kurulduğunda “Kemal Halil Tanır, Mehmet Rıfat Yalman ve Şürekası Türkiye Otomobil, Lastik ve Traktör Ticareti Komandit Şirketi” idi. İlk günden itibaren telgraf adresi olarak kullanılan Tatko kısaltması zamanla şirket adı gibi kullanılmaya başlanınca, 1944 yılında resmen işletmenin adı “TATKO Otomobil, Lastik ve Makine Ticareti T.A.Ş.” oldu.

Babam ellili yıllarda New York’ta iken otel resepsiyonunu arıyor ve “Mihvaukee’den şu numarayı bağlar mısınız?” deyip telefonu

kapatıyor. Yarım saat, bir saat geçiyor, ses yok. Resepsiyonu tekrar arıyor, “Bizim memlekette bile şimdiye kadar bağlanmıştı, bir numara istemiştim, ne oldu?” diye soruyor. Adam, “Beyefendi, numarayı verdiniz, tam bağlayacaktım telefonu kapattınız” diyor. Babam bu kadar hızlı olacağı aklına gelmediği için utanıyor.

Evlendikten bir iki yıl sonra, 1968 ya da ‘69 yılı olmalı, kayınvalidemi ve kayınpederimi ziyaret etmek için eşim Yıldız’la birlikte Amerika’ya gitmek üzere yola çıktık. İstanbul-Amerika arası doğrudan uçuş yoktu. Swissair ile yola çıktık, Zürih’te bir gece kalıp ertesi gün yolculuğa devam edecektik. Yıldız İstanbul’da telefonla ailesi ile o kadar zor görüşüyordu ki, çoğu zaman doğru dürüst hal hatır bile soramıyorlardı. Yurtdışında telefon iletişiminin çok hızlandığını biliyordum. İsviçre’de Hotel St. Gotthard’a gelir gelmez odaya hızlıca çıktım, Yıldız’a bir sürpriz yapmak istedim. O daha odaya girmeden Amerika’daki kayınvalidemi aradım. Yıldız, “Anneciğim, nasılsınız?” diye konuşmamı duyunca bir an yüzünde inanılmaz bir şaşkınlık ifadesi oluştu. Benim annemi kaybettiğimi biliyordu ama onun annesi ile konuşabileceğim asla aklına gelmiyordu. Telefonu uzattım, annesinin sesini duyunca mutluluktan havalara uçmuştu. O zamanın en güvenilir havayollarından Swissair ile uçtuğunuzda size Havana purosu ve İran havyarı ikram ederlerdi. Uçuşlarda bugün hayal bile edemeyeceğiniz şıklıkta ikramları vardı. Bu seyahatte biz de kendimizi şımartmıştık.

1971 senesinde Goodyear’ın o zamanki genel müdürü Clifford Bevens geldi, “Ben Amerika ile konuşamıyorum, Atina’ya gidip oradan arayacağım, birlikte gidebilir miyiz?” dedi. Eşim Yıldız oğlumuz Gür’e hamileydi ve daha doğuma bir hafta olduğunu tahmin ediyorduk. Ben Bevens ile Atina’ya gittim. Bevens Amerika ile görüşmesini yaptı. Hakikaten Türkiye içinde bir şehirle görüşürken bile bağıra çağıra sesinizi duyurmaya çalışırken, uluslararası görüşme yapmak o yıllarda bazen bir çile haline gelebiliyordu.

Atina’ya gittik, bir gece kaldık ve o gece Gür doğmuş. “Bir oğlun oldu” diye bir telgraf aldım. O heyecanla Yeşilköy’den hastaneye nasıl geldiğimi bile hatırlamıyorum. Sonradan öğreniyorum ki, doğumdan sonra Yıldız iç kanama geçiriyor, bunu doğumda onu yalnız bırakmayan dostumuz Arlette fark ediyor, hemen doktorlara haber veriyor, epey bir zaman kanamayı durduramıyorlar. Tatko çalışanları kan vermek üzere hastaneye koşuyorlar. Ben geldiğimde Yıldız daha yeni kendine gelmiş, çok korkmuş ve yanında olmadığım için bana da kırgındı doğal olarak... O gün Yıldız’ı yalnız bırakmış olmaktan dolayı bugün aklıma geldikçe hâlâ üzüntü duyarım. Yanında annesi yok, kız kardeşleri yok, benim annem yok... Babam ortalığı

ayağa kaldırıyor tabii... Arlette sağ olsun, Yıldız'a sahip çıkmıştı.

Bu gidişle yakın zamanda geçmiş zamana ait bir obje olarak telefonun tarihi, ciltli şık kitaplarla yazılacaktır. Benden de küçük katkılar olsun bu anılara.

Şimdi akıllı telefonlarla görüşmek istediğiniz kişiyi dünyanın neresinde olursa olsun bulmanız o kadar kolay ki... Önceki yıllarda bu işleri yapan çok parlak insanlar vardı. Bunlardan biri de o yıllarda sekreterliğimi yapan, becerikli, son derece titiz bir insan olan Gülser Oskay'dı. Bir gün ben Lüksemburg'da iken Mustafa amcam Tatko'ya gelir gelmez Gülser Hanım'a, "Bana Şen Bey'i bulun" diyor. Lüksemburg Goodyear'ı arıyor ve Mr. Toussaint ile öğle yemeğine gittiğimi öğreniyor. Gidebileceğimiz lokantaları soruyor, onların numaralarını alıyor. İnanır mısınız, Mustafa Bey ile bir saat içinde beni görüştürdü. Bugünün gençleri için masal gibi bunlar. Bugün de iyi bir yönetici asistanı çok değerli bir çalışandır, o günlerde de Gülser Hanım hakikaten çok başarılı ve becerikli bir insan olarak hem benim hem işletmenin hayatını kolaylaştırıyordu.

Tatko'ya ilk faks alındığı zaman daha Goodyear'ın en büyük tesislerinden biri olan Lüksemburg fabrikasında faks kullanılmıyordu. Biz elimizden geldiği kadar gelişmeleri yakından takip etmeye çalışıyorduk.

Benim çalışmaya başladığım yıllarda muhasebe defterleri vardı. Facit hesap makinesi bile sonradan geldi. Bilgisayara geçme dönemlerini hatırlarım, muhasebe elemanları işlerini kaybedeceklerini düşünüp olabildiği kadar zorluk çıkarırlardı. Bir süre hem defter hem bilgisayar birlikte tutuldu. Kimse bilgisayarlara tam anlamıyla güvenemiyordu. Ben Akron'da Goodyear fabrikasında çalışırken kullandığım için bilgisayarları, delikli punch kartlarını biliyordum. Bilgisayarlar sadece kiralanıyordu. Modeli değiştiğinde onu verip yenisini kiralıyordunuz. Bir süre bu şekilde gitti. Bugün bir 'tık' ile yaptığımız bir işlem için beş altı işlem yapmak gerekiyordu ama bu bile o günler için hem yenilik hem de işlerin hızlanması anlamına geliyordu. Teknoloji ilerledi, bu defa bilgisayarların soğutulması için klimalar alındı. Bugün avucumuzun içinde taşıdığımız bilgisayar ilk başta bina büyüklüğünde idi. Mikroçipler işin içine girince her şey değişti, küçüldü ve hızlandı.

PTT tarafından 1985 yılında hizmete sunulan araç telefonlarını kullanmaya ben ilk başta hiç sıcak bakmadım. Hem çok büyüktü hem de iş dışında rahatsız edilme fikri doğrusu hoşuma gitmiyordu. Bir gün iş için bir arkadaşımın arabası ile Ankara'ya gidiyorduk. Dört beş saatlik yolda telefonla o kadar çok işini halletti ki, benim direncim de

hemen kırıldı tabii!

Cep telefonları bugünün büyük devrimi... O kadar çok işinizi onunla çözebiliyorsunuz ki, hepimiz onsuz hayat nasıldı, unuttuk! Gereksiz kullanımına ve hayatın her alanını işgal etmesine girmeyeceğim. Çünkü onlarsız bir hayat artık mümkün değil. Yine de benden söylemesi, elinizdeki telefonların kıymetini bilin ama esiri de olmayın!

Benim bu anılar dışında iletişim teknolojisi arşivine bir katkım daha var. Kütüphanemde 1929 yılı İstanbul telefon rehberi var. Fransızca ve Türkçe basılmış. Soyadı Kanunu'ndan evvel basıldığı için içindeki isimlerde soyadı yok. Musevi, Ermeni, Rum isimler çoğunlukta. İstanbul'un ev ya da işyerlerinde telefonu olan nüfus yapısını görüyorsunuz. Bu rehber basıldığında bizim henüz ev telefonumuz yoktu ama işyerleri sayfasında Tatko'nun telefonu var.

# Heyecanlı Beyrut Seyahati

Temsilcisi olduğumuz Terex yol makinelerinin mühendisleri zaman zaman Amerika'dan Türkiye'ye gelirdi. Tatko'nun makine kısmı müdürü Zeki Yerdelen ve yardımcısı Erol Büyükgürel ile bu konuklarla hem çalışır hem de onları ağırlardık. Bunlardan biri Beyrutlu, Abdullah adında bir Arap'tı. Kendisini çok sevmiştik. Bizi Lâmi Bey'le mutlaka Beyrut'a davet ediyordu. Onu İstanbul'da ağırladığımız için o da bizi Beyrut'ta ağırlamak istiyordu. 1967 yılında davete icabet ettik. Lâmi Bey, eşi Aysen Hanım, Yıldız ve ben yola çıktık, Phoenicia Oteli'nde yer ayırtmıştık. Abdullah bizi karşıladı, şehrin göbeğinde Filistinlilerin yaşadıkları derme çatma çadırları ilk kez o gün gördüm. Abdullah her şeyimizle meşgul oluyordu. Evine davet etti. Bir gün de bizi Casino du Liban adında, Beyrut'un dışında çok ünlü bir gece kulübüne götürdü. En ön masada yer ayırtılmıştı. Lâmi Bey geceleri pek fazla çıkmadığı için arada şekerleme yapıyor, bir ara gözleri açılıyor, biraz sonra tekrar dalıyordu. Birdenbire içerden altı yedi atın çektiği bir araba üzerimize doğru gelmeye başladı, arabanın altında sürekli geri dönen bir bant vardı, hepimiz biraz korkmuştuk ama Lâmi Bey uykulu haliyle gözlerince açınca epeyce ürktü. O bant aniden dursa, bir bozukluk olsa atlar doğrudan bizim üzerimize gelecekti. Biz Türklerde hüsnükabul önemlidir fakat o seyahatte Beyrutlularda bizden misliyle fazla olduğunu görmüştük.

Beyrut'ta bindiğimiz taksilerin şoförlerinin çoğunun ya silahları ya sopaları vardı. O zamanlar çok dikkatimi çekmişti. Üstelik biz, 1967'de, 5 Haziran'da başlayıp altı gün süren ve daha sonra Altı Gün Savaşları diye anılan savaşlardan önce buraları görmüştük. Ortadoğu'da sopa galiba hiç eksik olmadı!

# Tunç Yalman'ın Ardından

Tatko'da çalışırken bir gün Özer Esen, Şakir Eczacıbaşı ve Müşerref Cimcoz benimle görüşmek üzere geldiler. Dediler ki, "Tunç'un bir rahatsızlığı var, demans gibi; yarın bir gün bu rahatsızlık arttığında sorunlar yaşanabilir, aileden birinin onun vasisi olmasını düşündük. Kendisine de sorduk, 'Şen'in olmasını tercih ederim' dedi. İşte bunun için buradayız." Yakın dostlarının girişimi ve Tunç'un onayıyla vasisi oldum.

O günlerde Tunç Datça'daki evinde kalıyordu, Datça'ya âşıktı. Yanında uzun yıllardır işlerinde yardımcı olan, İlhan adında bir genç vardı. Evine sanatçı dostları gelirdi. Can Yücel yakın dostlarındandı, sabahları Datça'da birlikte yüzmeye giderlerdi. Bir gün beni Datça'dan Tunç'u tanıyan HollandalI bir hanım aradı, "Sizin kuzeniniz burada iyi durumda değil, kendisine kaba davranılıyor. Ben size haber veriyorum" dedi. Ben de hemen konuyu Özer Esen, Üstün Üstündağ, Şakir Eczacıbaşı ve Müşerref Cimcoz'a açtım. Şakir, Özer ve ben aynı gün Dalaman'a uçup, bir araba kiralayıp haber vermeden Tunç'un evine gittik. Hakikaten durum bize anlatıldığı gibiydi. Tunç Datça'dan ayrılmak istemiyordu, o nedenle Tunç'un da tanıyıp güvendiği, Hollandalı hanımın yanında çalışan birini yardımcı olarak yerleştirdik.

Her şey yoluna girmiş gibiydi, Datça'da yaşamaktan, dostlarıyla birlikte olmaktan memnundu. Bir gün Tunç'un düşüp kalçasının kırıldığı, Marmaris'teki bir hastaneye kaldırıldığı haberi geldi. Bana haber verdiklerinde şehir dışındaydım, hemen yakın dostum ortopedist Prof. Dr. Mehmet Kocaoğlu'ndan yardım istedim. "Sen merak etme, ben gereken her şeyle ilgilenirim" dedi, bir ambulans ayarladı, Marmaris'ten Tunç'u alıp İstanbul'a getirdiler. Mehmet Bey o gece 12'de Tunç'un ameliyatına girdi. Bir buçuk saat sonra çıktığında ameliyatın iyi geçtiğini, ertesi sabah 07.30'da Tunç'u yürüteceğini, beni de telefonla arayacağını söyledi. İnanamadım, gece ikide Gayrettepe'den çıkıp Zekeriyaköy'deki evine gidecek, sabah 07.30'da tekrar hastaneye dönecek! Bana mümkün değilmiş gibi geldi. Sanki ameliyata ben girmişim gibi, yorgunluktan 07.30'da çalan telefonun sesi ile uyandım. "Tunç Bey'le yürüyoruz, her şey yolunda" dediğinde doktorları bir kez daha takdir ettim. Soluğu hastanede, onların yanında aldım.

Tunç ağabey kalça kırığından sonra biraz toparlanır gibi oldu. İstanbul'daki evinde kalmasını, burada daha yakından

ilgilenebileceğimizi anlattım ama o yıllarda Datça'yı çok seviyordu, Datça'ya dönmek istedi. Bir süre sonra tekrar rahatsızlandı, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Hastanesi'ne kaldırıldı, hemen oraya gittim. 2006 yılında ne yazık ki Türk tiyatrosuna oyuncu ve yönetmen olarak büyük emek vermiş Tunç Yalman'ı, Tunç ağabeyi kaybettik.

Tunç İstanbul'dayken Maçka'da, Valideçeşmesi'nde, anne ve babasının oturduğu Derya Apartmanı'nın arkasında, teyzesi Besime Hanım ile yaşardı. Besime Birev Hanım doksan yaşlarında, son derece modern ve tanıdığım en renkli kişiliklerden biriydi. Hepimiz ona "Mama" derdik. Yazları Büyükada'dan Rumelihisarı'ndaki piyesleri izlemeye gider, tekrar geç vakit ada vapuru ile tek başına dönerdi. İlerleyen yaşına rağmen özgürlüğünden ödün vermemeye gayret ederdi. Pervin adında bir yardımcıları vardı, o da uzun yıllar onlarla yaşadı. Hatta Besime Hanım'ın ve Rezzan yengemin vefatından sonra Tunç, Pervin'le yaşadığı sürece ilgilendi. Leyla Neyzi'nin Tunç ile yaptığı röportajda, "Hatta Halil Paşa'nın bir tablosunu Pervin'i huzurevine yatırabilmek için sattım. Şimdi annemle babamın mezarına pek gitmem, çünkü onlar aile mezarlığında, onlara bakılıyor. Ama Pervin'i ziyaret ederim, çünkü onun kimsesi yok" diye anlatır.

Tunç'la yakındık ama aldığımız terbiyeden dolayı kimseye sıkıntısını pek fazla belli etmezdi. Kulağıma zaman zaman elinden birkaç parça değerli eşya çıkardığı ile ilgili haberler geliyordu. Evinde yengem Rezzan Hanım'ın ailesinden, amcam Ahmet Emin Yalman'dan kalan değerli şeyler için, "Bunları satmak istediğinde lütfen bana haber ver, ben yardımcı olur, ilgilenirim" dememe rağmen, sanırım çekindiği ve üzüldüğü için bunları Kapalıçarşı'da bir antikacıya vermeyi tercih etti. Ben zaman zaman o antikacıdan bunların bir kısmını oldukça yüksek fiyatlarla geri aldım, bir kısmının fiyatlarına yaklaşmam bile mümkün olmadı.

Ahmet Emin Yalman çıkardığı Vatan gazetelerini ciltler halinde saklamıştı, Tunç bunları ve amcamın kişisel arşivini ne yapacağını bilemiyordu. Türkiye'de pek çok üniversiteye sordu, birkaç yere önerdi ama kimse ilgilenmedi. Bu arşivde pek çok değerli belge vardı. Amcamın Malta'dan yazdığı, üzerinde hem İngiliz hem Alman askeriyesinin "görülmüştür" damgalarının olduğu mektupları hep aklımdadır. Tunç yaptığı görüşmelerden sonra bu arşivi Kaliforniya'daki Stanford Üniversitesi'ne bağlı Hoover Enstitüsü'ne bağışladı. 1919 tarihinde bir kütüphane olarak faaliyete başlayan, ilerleyen yıllarda bir düşünce kuruluşuna ve araştırma kurumuna dönüşen bu enstitüde bu arşivler üzerinde çalışıldığını, bazı doktora tezlerinde orası kaynak gösterilerek yapılan atıflarda görüyorum ve kaybolup gitmemesine seviniyorum. Ama keşke burada korunabilse ve

araştırmacıların kullanımına sunulabilseydi...

Şimdi bir hayalim var. Tunç'un yazdığı ve sahnelediği birçok oyunun davetiyeleri, fotoğrafları, piyes metinleri üzerine aldığı notları duruyor. Türk tiyatrosuna yazar, oyuncu ve yönetmen olarak emek vermiş, Broadway'de oyun yönetmiş, tiyatro sevdası her şeyin üstünde olan Tunç Yalman'a böyle bir vefa sergisinin çok yakışacağını düşünüyorum. Umarım bu birikimi bir yayınla kalıcı hale getirebiliriz.

Tunç Yalman'ın ardından...

Ne yağmur yağdı ne gök gürledi,

Ne de şimşekler çaktı.

Bir güneş vardı ışıldayan

Sen gibi, senin gibi.

Yağan yağmur gözlerden

Çakan şimşek yürekten

Gürleyenler kubbeden

Ben gibi, bizler gibi.

Üzüntü sonsuzlukta,

Yolcu son yolculukta.

Bizler hancı misali

Sensiz ve sessiz boşlukta

Yıldız Yalman

06.03.2006

# Adı Altı Kez Değişen Stadyum

Dolmabahçe Sarayı'nın girişindeki saat kulesinin tam karşısındaki stadyumda çok maç izledim. Eskiden GalatasaraylI, Fenerbahçeli, Beşiktaşlı beraber maça gider, yan yana otururduk. Stadyumun arkasındaki Dolmabahçe Gazhanesinin altında kömür yakıldığı zaman çıkan duman sahayı kaplardı. Bazen o kadar ağır bir duman olurdu ki, oyuna ara verilir, dumanın kalkması beklenirdi. Bu arada birer endüstriyel sit alanı olması gereken, Osmanlı modernleşmesi sırasında inşa edilen, ancak ne yazık ki iyi koruyamadığımız, İstanbul'un Dolmabahçe, Kuzguncuk ve Yedikule gazhaneleri bugün birer hurdalık durumunda. Ne mutlu ki Hasanpaşa Gazhanesi, Gazhane Çevre Gönüllülerinin uzun yıllar süren çabaları ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin desteği ile Müze Gazhane adıyla kamunun kullanımına sunuldu. Radyoda maçı anlatan spiker, "Gazhane tarafındaki kale Fenerbahçe'nin, deniz tarafındaki kale Galatasaray'ın" diye başlardı anlatmaya.

Şimdi aklıma geldi, bazı maçlar da Çırağan Oteli'nin bahçesinde yer alan Beşiktaş Şeref Stadı'nda oynanırdı. Ahşap tribünlerini hâlâ hatırlarım. Top denize düştüğünde denizde bir sandalcı hazır bulunurdu, o topu getirene kadar maç dururdu. Şimdiki gibi ikinci topla hemen oyun devam etmezdi.

1947'de İnönü Stadyumu, 1952'de Mithat Paşa Stadyumu ismini aldı. İsmet İnönü'nün vefatından sonra, 1974 tarihinde stada yine İnönü adı verildi. Bir süre Dolmabahçe Stadı olarak da anıldı. 1998'de Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü ile Beşiktaş Kulübü arasındaki sözleşme ile 49 yıllığına kiralanmış ve adı "Beşiktaş İnönü Stadyumu" olmuştu. 2013 yılında ise "Vodafone Arena Süleyman Seba Spor Kompleksi" oldu. Ben ömrümde altı isim değişikliğine şahit olmuşum. Dünyanın denize nazır birkaç stadyumundan biridir, çok da güzeldir.

Futboldan söz edince aklıma Yıldız'la evlendikten sonra birlikte gittiğimiz ilk maç geldi; Vefa-Fenerbahçe arasındaydı, Vefa Stadı'nda oynanıyordu. Onun GalatasaraylI olduğunu biliyordum, maçta 3-1 yenildik. Vefa gol attıkça Yıldız havalara fırlıyordu. Çünkü Vefa'nm kazanması Galatasaray'ın avantajınaydı. Taraftarlık bir şeye benzemez, pek zoruma gitti, eve kadar zor sabrettim; ilk kavgamızı Yıldızdın şaşkın bakışları arasında futbol yüzünden ettik.

# Geçmişin Acı Hatıraları

Eşim Yıldız yetmişli yılların sonuna doğru ülkede artan sağ-sol çatışmasının yarattığı anarşi ortamından çok rahatsız oluyordu. Rusya'da Bolşevik Devrimi sırasında büyükbabasının ölüsü üç gün ailesinin gözleri önünde, yolda bırakılmış, almalarına izin verilmemiş. Bu büyük travma onlarda derin bir komünizm korkusuna yol açmıştı. O günlerde 4. Levent'te, Meşelik Sokak'ta oturuyorduk. Arkamızdaki Levent Lisesi'nden her gece silah sesleri gelirdi. Yıldız'ın sinirleri iyice bozulmuştu. Çocuklarımız Can 12, Gür 8, Ahmet daha 6 yaşındaydı. Bir süre Amerika'ya, Yıldız'ın ailesinin yanına gitmeye karar verdik ve 1979 yılında yola çıktık. Yıldız'ın babası İbrahim Bey Rus göçmeni ve Amerikan vatandaşı olduğu için konsolosluğa müracaat ettik ve kısa sürede seyahat belgelerimizi aldık.

Benim için kolay bir karar değildi. Tatko İdare Heyeti'nde ve lastik bölümünde görev yapıyordum. Sık sık Türkiye'ye gelip gitmek üzere çalışma planını yaptık. 1979-83 arası Amerika'da kaldık. Kayınbiraderim İlhan ile Goodyear I&S Tire Store adında, Port Chester, New York'ta bir lastik mağazamız oldu. Oğlumuz Ahmet henüz 6 yaşındaydı, okula orada başladı. Amerika'dan Türkiye'ye tatile gelmiştik; ÇBS boyalarının reklamlarını görünce, "Aaa, burada CBS de varmış!" demesi hep aklımdadır. İlkokulu Amerika'da okudu, gelince burada Şişli Terakki'ye devam etti.

Üç oğlumuz Amerika'da Buckley Country Day School adında özel bir okula başladılar. İlk başlarda zorlanmış olsalar da her üçü de yeni hayatlarına kısa sürede alıştılar. İlk gittiğimiz günlerde kayınpederim ve kayınvalidem ile kaldık. Sonra New York'ta, Long Island'ın biraz kuzeyinde, Great Neck'de bir ev satın aldık. Her şey iyiydi ama hissettiğimiz sürekli olarak 'yabancı' olduğumuzdu. Oturduğumuz semtte, civarda oturanlarla tanışma toplantıları olurdu. Bir gün oradaki bir beyle çok hoş bir sohbet tutturduk, birçok merakımız, zevkimiz ortaktı. Nereden geldiğimi sordu, "Türkiye'den" dedim. "Hiç Türk'e benzemiyorsun" dedi. Oldukça büyük bir coğrafyada yaşadığımızı ve imparatorluktan kalmış bir topluluk olduğumuzu, değişik kökenlerimiz olabileceğini ama Türk olduğumu söyledim. Sohbetin hızı kesildi ve yavaş yavaş yanımdan uzaklaştı. Onun kökenini sormamıştım. Sonradan Anadolu'dan giden Ermenilerden olabileceğini düşündüm. Bunu genelleyemem; Amerika'dayken Ermeniler içinde çok yakınlık gördüğüm, candan dostluklar kurduğum insanlar oldu. Bir iş toplantısına Amerikalı

arkadaşımla birlikte gittik. Adamın masasının arkasında kocaman, “Remember the Genocide 1914” yazıyordu. Ben arkadaşıma döndüm, “Biz gidelim, burada iş yapamayız” dedim. Adam bunu duydu, “Neden öyle dediniz?” diye sordu. “Ben Türkiye’den geliyorum, aslımız Türk” deyince, “Onlar orada durur, iş iştir” dedi, görüşmeye devam ettik, birlikte iş de yaptık.

Yurtdışında buna benzer çok olay yaşadım. Biz Amerika’dayken Yıldız’m kardeşi Ayten ve onun eşi Erol Cannoyan da orada yaşıyorlardı. Dostumuz, Noramin İş Merkezi’nin sahibi Ali Özkan ve eşi Gabriella da o sıralarda Amerika’ya gelmişlerdi. Noramin markasını hatırlar mısınız? İlk başta melamin tabak yapıyorlardı. O yıllarda meşhur olan reklamları çok tutmuştu, “Bizde Noramin var, sizde ne var?” şeklinde, günlük dilde tekerleme gibi kullanılırdı. Ali ve Gabriella’yı Aytenler’le tanıştırdık ve bu ekip hep beraber Karayip tatiline çıkalım dediler. Transatlantikle yapılacak bu geziyi de benim organize etmemi istediler. Biletleri ayırttık ve Porto Rico’ya uçtuk. İlk akşam kaptanın masasının hemen yanındaki masayı bize ayırmışlar ama biz altı kişiyiz, masa sekiz kişilik. Yanımıza iki yabancının gelmesini arzu etmedik, “Biz Türkçe konuşacağız, gelen kişiler sıkılacak” diye düşündük. Yerimizin değiştirilmesini istedik. Düzenlemeyi yapan şef garson ise, “Size şeref konukları olarak Kaptan’ın hemen yanında yer ayırdık. Siz altı kişisiniz. Siz Türkçe konuşmak isterseniz keyfinizi kaçırmayın. Gelen iki kişi düşünsün, yer değişikliğini bırakın onlar talep etsinler” dedi. Biz de ikna olduk, “tamam” dedik. Akşam restorana geldiğimiz zaman baktık, bir çift masada oturuyor. Masaya ilk yaklaşan Ayten, “My name is Ayten” (Adım Ayten) deyip elini uzatınca kadın bir an durakladı, “Ayten, that sounds like Turkish” (Ayten, kulağa Türkçe geliyor) dedi. Ayten, “Evet, biz Türküz”, kadın da Türkçe olarak “Biz de Ermeniyiz; eşim Antranik ve ben Virginia Zorayan” deyince hepimiz neşelenip sohbet etmeye başladık. İstanbullu Ermeni bir aile; o yıllarda Özbağ Pardösüleri vardı, onların sahipleriymiş. Hakikaten ilginç bir tesadüftü, çünkü ABD pasaportlu oldukları için iki bin kişi arasında bilerek bizim masaya oturtulmuş olamazlardı, Los Angeles’ten geliyorlardı. O gün ve o tatil boyunca hepimiz çok keyifli zaman geçirdik ve onlarla güzel bir dostluk geliştirdik. Neredeyse kırk yıl geçti, hâlâ görüşürüz. Amerika’ya ne zaman gitsek mutlaka onlarla buluşuruz. Gemide iki de Türk garson vardı, vatandaşları ile bir arada olmak onların da hoşuna gidiyordu. Bize rakı bulup getirdiler, Türkçe şakalar, espriler patlatarak, arada ağızlarından kaçırdıkları Türkçe küfürler için özür dileyerek keyifli zaman geçirmemizi sağladılar.

Amerika’dan iki ayda bir İstanbul’a, Tatko’ya geliyordum. Bu gelişlerin birinden dönerken eşimin kardeşi İlhan’ın eşi Türkan

ile Helsinki'de buluşup Fin Air ile New York'a birlikte dönmeye karar verdik. Türkan'ın ailesi Finlandiya vatandaşı Tatarlardandı, anne ve babası Helsinki'de yaşıyordu, onları ziyarete gitmişti. Helsinki'de buluştuk.

Tatarlar 1860'lı yıllardan itibaren daha çok kürk, deri, halı ve tekstil ticareti için Finlandiya'ya gidip gelmeye başlamışlar. Burada işyerleri, fabrikalar açmışlar. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1920'de sınırlar kapanınca dönme imkânları kalmamış. Fin hükümeti tarafından milli azınlık olarak kabul edilmişler, bugün de AB yasaları uyarınca uluslararası korunma altında olan bir topluluk. Türkan ile Helsinki'de buluştuğumuzda hayatımda ilk defa neredeyse 24 saat karanlığı yaşadım. New York'a inip gümrükten geçerken görevli, "Deklare edeceğiniz bir şeyiniz var mı?" diye sordu. Ben de "yok" dedim. El çantamı açmamı istediler, en üstte Yıldız'm İstanbul'da tamir ettirmem için verdiği inci küpeleri vardı. Unutmuşum, aklıma beyan etmek gelmedi, birden bir şeyleri saklayan insan durumuna düştüm. Belki bir gümrük cezası ödemem gerekecekti, Türkan hemen atıldı; "Küpeler benim, uçakta kulağımı rahatsız etti, kaybolmasınlar diye vermiştim, alabilir miyim?" dedi de kurtuldum. Bizim Tatar kızları her zaman pratik bir zekâya sahiptir.

İnanılır gibi değil ama 12 Eylül'den sonra bıçakla kesilir gibi bütün sokak olayları, çatışmalar bitmişti. Amerika'dan gündemi izlemeye çalışıyorduk. 1983 yılında Amerika'da sürekli yabancı olduğumuzun hatırlatılmasına daha fazla dayanamadık, çocukların eğitimlerine Türkiye'de devam etmelerine karar verip memlekete döndük.

# Koleksiyon Merakı!

Belkıs halamın kızı Jale, mimar Toğan Karsan ile evliydi. Jale'nin kayınpederiyle kayınvalidesi ünlü ressam Ali Karsan ve Yvonne (Ivon) Karsan benim ilk resim almama sebep olan kişilerdi. Yetmişli yıllarda Taksim Sanat Galerisi'nde Güzel Sanatlar Birliği üyesi sanatçıların katıldığı karma bir sergi açılmıştı. Ali Bey'in bir resminin satış fiyatı 500 liraydı. Ben bir resmini beğendim, yanında da Hikmet Onat'ın bir tablosu asılıydı. Âli Bey, "Bu resim çok güzel, sen bunu da al" dedi. "Peki" dedim, onun tavsiyesiyle Hikmet Onat'ı aldım. Halbuki o sırada Ayetullah Sümer'in resimleri 700 liraydı ve çoğu satılmıştı. Âli Bey'in resimleri de ondan sonra iyi bir bedelle satılıyordu. Hikmet Onat daha meşhur olmamıştı. Aradan birkaç sene geçti, Hikmet Onat eserleri öyle bir prim yapmaya başladı ki, inanamazsınız; Türkiye'nin en önemli ressamlarından biri oldu. Âli Bey sayesinde benim kıymetli üç tane Hikmet Onat tablom olmuştu. Bir araya geldiğimizde ona şükranlarımı sunuyordum.

Sergileri ve resim dünyasını izlemeye devam ettim. Ağabeyim Nur Yalman'ın yakın dostu, mimar-ressam Erol Akyavaş'ın bir tablosunu almıştım, resme henüz imzasını atmamıştı, ben alırken dolmakalemle imza attı. Aradan zaman geçince mürekkep uçtu, kendisine söylediğimde, "Bir yemek yiyelim hele, o zaman gelip imzalarım" dedi. Evimizde keyifli bir akşam yemeğinden sonra resmi imzaladı, hâlâ bu resme bakmaktan keyif alırım.

Resim konusunda içimde ukde kalan bir şeyi anlatayım. Kile Sanat Galerisi'nden Şevket Dağ'ın bir resmini almıştım. Birkaç kişi sahte olabilir mi deyince içime bir kuşku düştü, konunun uzmanı olduğu söylenen bir ekspere gösterdim, o da şüpheyle yaklaşınca galeriye götürdüm ve eseri aileden aldıklarını, incelendiğini, böyle bir şeyin olamayacağını ama istersem ödediğim bedeli hemen bana iade edebileceklerini söylediler. Şüphe bir kez içinize düştü mü iflah olmak zor, daha sonraki yıllarda müzayedelerde çok yüksek rakamlara birkaç kez daha çıktı karşıma bu tablo. Şevket Dağ tablosunun elimden gitmesine hâlâ üzülürüm.

O zamanlar Rezzan yengem ve Tunç İstanbul sanat camiasının içindeydi. Füreya, Bedri Rahmi ve Eren Eyüboğlu, Fahrelnissa Zeid, Muhsin Ertuğrul gibi sanatçılarla birlikteydiler. Nâzım Hikmet Bursa'da hapisteyken amcam onu defalarca ziyaret etmiş ve yaptığı röportajlar Vatan'da yayımlanmıştı. Ahmet Emin Yalman,

Nâzım Hikmet'in vatanperver bir insan olduğuna inanıyordu. Dönemin hükümeti tarafından Nâzım Hikmet hakkında sürekli yazdıklarından dolayı davalar açılırken, amcam yazılarında onun ne kadar büyük bir şair olduğunu belirtiyordu; ta ki bir sabah Nâzım Hikmet Boğaz'dan yurtdışına kaçıncaya kadar. Bu kaçış olayı amcamı çok sarsmıştı.

Amcam hapishanede Nâzım'ı ziyaret ettiğinde İbrahim Balaban ile de tanışıyor. İbrahim Balaban, Nâzım Hikmet'in yanında resim yapmaya başlıyor, ondan çok şey öğreniyor. Ama bileği de kuvvetli, kendine has bir dünyası var. Balaban hapisten çıktıktan sonra amcam Ahmet Emin Yalman, İstanbul'da sergi açması için yardımcı oluyor. Yine destek olmak için babamla birlikte tablolarından satın alıyorlar. Babamdan bana, İbrahim Balaban'm "Dostum Rıfat Yalman'a" diye imzaladığı tablolar kaldı. Bu yazıların mürekkebi ne yazık ki zamana direnemedi, uçup gitti.

Topağacı semtinde, Çatalkaya Apartmanı'nda bir çatı katı dairesinde oturuyorduk. Bu dairenin kapısı doğrudan doğruya salona açılıyordu. Girişe bir buçuk metreye bir metre gibi iki taraflı bir pano yaptırdık, amcam da "Buraya Balaban bir resim yapsın" deyince İbrahim Balaban'ı ziyaret ettik, yapıp yapamayacağını sorduk. "Bir hafta evde kalmam lazım" deyince, "Siz tuvale yapın, biz onu buraya monte ederiz" diyerek anlaştık. Hakikaten çok güzel bir köy düğünü yaptı Balaban. Gelip uğraşarak oraya kendisi yerleştirdi. Daireyi satarken eşim Yıldız o tabloyu almayı çok istedi ama oraya da çok yakışmıştı, o tabloyla daireyi sattık. Bugün o resim neredeyse daireden daha kıymetli. Merak ediyorum, o resim orada duruyor mu? Ne yazık ki bu kitabın hazırlığı sürerken, değerli ressam dostumuz İbrahim Balaban'ı Haziran 2019'da kaybettik.

Antika merakım aileden geliyor. Babamla birlikte antika mezatlarına giderdik, eskiden mezatlar evlerde yapılırdı. Müzayede sözcüğünü daha sonra kullanmaya başladık. Bu mezatların birinde babam bir İran halısı alıyor. Alış tamamlandıktan sonra yanına koşarak biri gelip, "Ben" diyor, "size yüzde yirmi beş fazlasını vereyim, o halıyı bana verin." Babam da "Ben beğendim bu halıyı, eğer çok istiyorsanız yüzde elli fark verin, vereyim" diyor. Adam o kadar fark veremeyeceğini söylüyor. Ertesi gün eve geliyor, "Tamam, yüzde elli farkı vereceğim" diyor. Babam da "Dün karar verseydiniz olurdu ama artık eve giren mal çıkmaz" deyip adamı gönderiyor.

Babamla başlayan antika merakım sonucunda gümüş, halı, mobilya, resim derken hepsinin inceliklerini öğrenmeye başladım. Eşim Yıldız'la birlikte hafta sonları Kapalıçarşı'da dolaşmayı severdik.

O zamanlar çok fazla gümüşçü yoktu. En çok bilinenlerden biri Süren Antikacıoğlu idi. Süren'in mağazasında oturup kahve içerken, İstanbul'un eski semtlerinde dolaşıp evlerden topladıklarını getiren ve ayakçı diye tabir edilen insanlar Süren'e bir şeyler satmaya gelirlerdi. Beğenirse satın alır, o gün çok mal aldıysa bazen ilgilenmez, gönderirdi. Böyle günlerin birinde, "Bu güzel bir mal ama benim ihtiyacım yok, sen istersen sana alalım" dedi. Gösterdiği Avusturya malı küçük bir semaverdi, el işçiliği çok güzeldi. Viyana'dan gelen bu parça halen evde duruyor. Uzun yıllar aralıklarla Süren'e uğramaya devam ettik.

Tatkolat, Tatko'nun yurtdışındaki ilk sanayi girişimi olarak 1997 yılında Türkiye-Letonya ortak yatırımı ile, Riga'da kereste işleme fabrikası olarak kuruldu. Ali Yalman bu işle meşgul oluyordu. Riga'ya Tatkolat firmasına gittiğimde sokaklarda dolaşırken, bir dükkânın vitrininde, bir tepsi üzerinde kahve fincanı ve cezvesi ile, Tophane işi dedikleri, kilden yapılmış bir takım gördüm. Yanımdakilere dönüp, "Ya bu Tophane işi buralara nasıl gelmiş, gelin öğrenelim" dedim. Dükkâna girdik, çok hevesli de görünmek istemedim, dolaşırken, "Bu nedir?" diye dükkân sahibine sordum. "Bilmiyorum" dedi, "bana iki üç yıl önce bırakıldı. Galiba Ortadoğu'dan gelme bir malzeme." Bunu 250 dolara veriyordu. Ben, "Biraz düşüneyim" derken, benim yanımdaki gruptan bir kişi, "Ben alırım" dedi. Daha sonra bu parçayı bir müzayedede gördüm, oldukça yüksek bir fiyata satılmıştı.

Oğlum Gür'ün kayınpederi, gelinim Zümrüt'ün babası Erdem Alp tutkulu bir koleksiyonerdir. Uzun yıllar bu zevkini başarılı iş hayatıyla birlikte sürdürdü. Antika merakını hayranlıkla izlediğim biriydi; evlerinde bir müzeyi dolduracak resim, hat, antika koleksiyonu vardı.

O da "eğriye eğri, doğruya doğru" düsturu ile yaşayan, dürüstlük timsali diye anlatacağınız insanlardandı. Eşi Faliha Hanım'la ikisini çok zarif insanlar olarak hatırlarım. Erdem Bey ile antika üzerine uzun sohbetlerimiz olurdu, kendisinden her dönemin inceliklerine dair çok şey öğrendim.

Trabzon'da bir bayi ziyaretine gittiğimde işim erken bitmişti, dolaşırken eskici dükkânının küçük vitrininde bir saat gördüm. Saat kaplumbağa biçiminde kapalı bir kutunun içindeydi, biçimi çok güzeldi. "Bu ne kadardır?" dedim, adam "Beş yüz lira" dedi. Kapağını açtı, kapağın içinde saat var, saatin de üç tane daha kapağı var. İngiltere'de George Prior tarafından üretilen bu saati, Bon pour VOrientyam Şark için iyidir manasına Fransızların kullandığı bir

deyimle tanımlıyorlar. Saatin bulunduğu ilk iki kapak gümüş, üçüncü kapak bağadan (kaplumbağa kabuğu) yapılmış, kurma anahtarı dahil tüm parçaları orijinal, çalışıyor; bu saati görmek her zaman hoşuma gidiyor.

Antika ve koleksiyonculuk bir meraktır, hiç farkında olmadan tutku haline gelebilir. Hayatta iyi ki böyle tutkularımız var.

# Gül Yetiştirmenin İncelikleri

Yıldız'la evlenince çok kısa bir zaman Topağacı'ndaki Çatalkaya Apartmanı'nda oturduk, sonradan 4. Levent'te Meşelik Sokak 19 numaradaki büyükçe bahçesi olan bir eve geçtik. Bahçede kayısı, vişne, elma gibi meyve ağaçları ve birkaç tane de gül vardı. Yıldız bir gün "Birkaç çiçek daha eksek" deyinceye kadar bahçeyle, toprakla hiç ilgilenmemiştim. Hemen nereden gül fidanları alınır diye soruşturmaya başladım. Topkapı surlarının orada, Yedikule semtinde fidanlıklar olduğunu öğrendim. Bugün bile aklımda olan Fernando Fedi isminde, İtalyan asıllı birinin serasına gittim. Kırmızı renkte gül istedim. Adam alay eder gibi, "Gül öyle istenmez! Nerede yetiştirecekseniz, toprağın durumuna, güneş görüp görmemesine göre seçmeniz lazım. Şu katalogda bütün bilgiler var, bunu inceleyin" deyip elime kataloğu tutuşturdu. Adamın tavrına o kadar içerledim ki, eve geldim, Ana Britannica'yı açtım, oradan başlayarak gül yetiştiriciliği konusunda ne buldumsa okudum. Aradan ne kadar zaman geçti bilmiyorum, yine aynı seraya gittim, bu defa gül eksperi gibi sipariş edince, adam bendeki değişikliğe çok şaştı.

Gülcülük, lalecilik gibi tutkulu bir şey. İngiltere'de, Fransa'da, Amerika'da, dünyanın her yanında gül cemiyetleri var. Ben önce İngiltere'deki The Royal Rose Society cemiyetinin azası oldum. Sonra The American Rose Society derneğine de üye oldum. Bu dernek 1872 yılından bu yana varlığını sürdürüyor. Gül konusunda araştırmalar yapan, yayınları olan, geliştirilen gülleri takip edebildiğiniz, yeni başlayanların kendini yetiştirebileceği bilgileri paylaşan, seminerleri, fotoğraf yarışmaları ile son derece aktif bir dernek. Amerika genelinde neredeyse her eyalette buraya bağlı dernekler var. Ben bu işe o kadar merak sardım ki, evin bahçesinde bir ara 109 değişik gül türü vardı.

Size azıcık bu işin inceliklerinden söz edeyim. Gül üç şekilde çoğaltılır: Birincisi, en yaygın olanı çelikleme ya da daldırma denen yöntem. İkincisi aşı yaparak... Üçüncüsü ise iki gülü tohumlandıktan sonra birbirine sürterek bir gül elde etmek. Bu en zor olanı. A ile B gülü çiftleştirildiğinde ya A ya da B çıkar, genelde pek parlak olmayan bir sonuç çıkar. Dünyada milyonlarca çiftleştirilen güllerden piyasaya verilebilecek çok az sayıda gül çıkar.

Gül üzerine çok sayıda yazılmış kitap var. En ilginci, üzerine neredeyse çok sayıda şehir efsanesinin de kurulduğu, Fransa'nın Nice

ile Cannes arasındaki Cap d'Antibes'de bulunan ünlü Meilland Gül Bahçeleri'ni konu alan kitaplardır. Bahçe sahibi bir gül denemektedir, bu gülün piyasada tutacağından emindir. Alman işgalinden önce aileden birkaç kişi Amerika'ya göç eder, giderken bu gülden birkaç çelik/ dal götürürler; aynı şekilde birkaç çelik/dal Almanya'ya götürülür. Ailenin bir kısmı Fransa'da kalır. Harp bittikten sonra Amerika'da yetişen çok meşhur bir gül olur. Adına Peace yani Barış denir. Almanya'da Madam Mailland diye anılan, Fransa'da birkaç değişik isimle anılan Peace gülü dünyanın en meşhur gülü olur. Rengi sarı-pembe arası, hastalığa dayanıklı, kokulu, gerçekten güzel bir gül... Peace gülünün bütün bu macerası Antonia Ridge'in yazdığı For Love of a Rose adlı kitapta ayrıntılı anlatılıyor. Bu kitap Fransızca ve İngilizce basıldı, bildiğim kadarıyla henüz Türkçeye çevrilmedi.

Benim gül merakım bir ara öyle bir noktaya geldi ki, Avrupa'ya, Amerika'ya seyahatlere giderken gül çubukları taşıyordum. Seyahatlerde gül cemiyetlerinin toplantılarına katılıyordum. Bir süre sonra ziraat işlerine de merak sardım. The Royal Horticultural Society (RHS)'de toprakla uğraşanlar için, ev bahçeciliği ile ilgili eğitimler vardı. Doğal gübre yani kompost yapmayı oradan öğrendim. O tarihlerde belediye ağaçlardan dökülen yapraklarla ilgilenmiyordu, o yaprakları toparlayıp gübre elde etmek için çalışmalarım oldu. Bu merak o kadar ilerledi ki, rahmetli sınıf arkadaşım Gür Çehreli'nin kardeşi Yaman Çehreli ile Maslak'ta, Cendere taraflarında arazi aradık. Ancak Yaman'ı genç yaşta kaybedince bu proje kaldı.

Gül ne çok soğuk ne çok sıcak iklimi seviyor. İngiltere, Fransa birer gül cenneti. İstanbul'un iklimi de gül yetiştirmek için çok uygun. Gül ilginç bir bitki; ne kadar bakarsan o kadar verimli olur, güzelleşir. Gülü kendi başına bıraktığın zaman çabucak odunsu hale gelir, ya ölür ya da özelliğini yitirir. Çok budarsanız çok geç çiçek açar, kış çok sert geçerse derin budadığınız gül kuruyabilir. Çok az budarsanız sürekli boya gider, fazla ve derin budadığınızda kış sert geçerse donabilir.

Yabani (delice) gül köküne aşı yaparak çoğaltmak en iyi usuldür. Yaramaz çocuk genelde nasıl güçlü kuvvetli olursa, deliceden elde edilen gülün kökü de öyle güçlüdür.

Son bir şey... Gülü budarken veya keserken gülün diken suyuna göre kesmek tavsiye edilir ki kolay sürgün versin. Eğer gül dalı kalın kesilirse oradan kurt girebilir, aşı macun ile kapamak gerekir.

# Halı Deyip Geçmeyin!

Bir halı almaya gittim, halıcı bana öyle şeyler anlattı ki, bu işin inceliklerini bilmeden halı alınamayacağına karar verdim. Ders çalışır gibi halıcılık üzerine okumaya başladım. Okudukça, araştırdıkça halıcılığın çok derin bir konu olduğunu fark ettim. İlk başta Türk düğümü ve İran düğümü diye iki önemli halıcılık düğümünü öğreniyorsunuz. Türk düğümü iki katlı bir düğüm, İran düğümü tek katlı bir düğüm. İran halıları bu yüzden daha ince, daha narin oluyor. Türk düğümü ile biraz daha kaba ama daha sağlam halılar dokunuyor. Bu işe de epey merak sardım, hatta Selma teyzem evinde bulunan eski, simsiyah olmuş bir namaz halısını atacakken, "Bana verin, ben bir bakayım" diye aldım. Kapalıçarşı'da antika halı tamircisi, Saporta isimli Musevi eski bir halıcıya gösterdim. "Önce bu halıyı usulünce bir yıkatalım, kaliteli bir şey çıkacak gibi ama önce bir temizlensin" dedi. Hakikaten altından ipek ve yün karışımı, yüz yıllık bir halı çıktı, yıpranan yerleri tamir edildi. Mendil gibi yumuşacık, yere koymaya kıyamadığım bir halımız oldu. Teyzem halının son halini görünce gözlerine inanamadı, verdiğine pişman olmuş bir hali vardı.

Bir defasında İzmir'de, Menemen taraflarında seyahat ediyordum. Bahçesi yola bakan bir evin bahçe duvarına konmuş bir yastık halı gördüm. Arabadan indim, sahipleri ile konuşup, pazarlık edip o yastık halıyı aldım.

Bir halının antika olabilmesi için o halıda kök boya kullanılmış olması şarttır. Kök boyalarda kullanılan malzeme ve boyama usulleri nedeniyle aynı renkte ton farklılıkları (abraş) görülür.

Bazı halıların yaşını, kullanılan boyaların cinsinden öğrenmek de mümkün. Halıcılıkta kimyasal boyalar 1900'lü yılların başlarında kullanılmaya başlanmış. Kök boyalar genelde canlı renkler verirken, kimyasal boyalar daha homojen ve mattır. Kök boya da yöreden yöreye farklılık gösterir. Keza kullanılan malzeme de yöreden yöreye değişir; yün, tiftik, pamuk, ipek ve floş (suni ipek) çıkabilir karşınıza... Halıcılığa merak sarınca bütün bunları da öğrenmeye başlıyorsunuz.

Eski ve antika halılar eşi bulunmayan, tekrar üretilmesi mümkün olmayan, her gün alınıp satılmayan, dolayısıyla da belli bir fiyatı, borsası olamayan değerlerdir. Bir kimsenin evinde senelerce kullandığı, görmekten bıktığı bir hah o kişi için fazla bir değer

taşımazken, bu konuda bilgi sahibi, halıya meraklı bir kimse için yüksek bir değer ifade edebilir. Halının antika değeri iki kişinin dudağı arasında; o iki kişinin bilgi, tecrübe ve görgüsüne bağlı. Evde artık beğenmeyip kullanmak istemediğimiz halıları tasfiye etmek için birkaçını satmak istediğimde anladım ki, halıyı almak kolay, satması zor. Altının bir borsası var, her zaman bir kıymeti var. Ama hah öyle değil... Halıya meraklıysanız hem halıya bakmayı hem de dokuma tekniklerini, iplik kalitesini, daha birçok detayı bileceksiniz. Bazı tamirler öyle iyi yapılır ki, anlayamazsınız. Ben bir keresinde hah alırken baktım, çok küçük bir yerinden tamir görmüş, halıcıya gösterdiğim zaman, “Bravo size, ben alırken bunu görmemiştim” dedi. Artık ne kadar doğru, bilemem... Ailenizden kalan halıları elden çıkarmadan bir kez daha düşünün derim.

# Rotary Kulübü ve Masa Tenisi Tutkusu

Amcam Mustafa Vacit Bey eski bir Rotaryen'di. Bu yapıya ve çalışma şekline hayrandı, bana uzun uzun Rotary Kulübü'nün çalışmalarını anlatırdı. Yıllık ajandası geldiğinde ocak ayından başlar, yılın bütün salı günleri öğle saatlerini Rotary toplantıları için sekreterine yazdırıp ayırtırdı. Müfit Bahtoğlu, Ali Asaf Yenisey, Ömer Apa, Kamuran Sertel, Nihat Gökyiğit ile Levent Rotary'nin kurucularındandık, 1972 yılıydı.

4. Levent Tenis Kulübü'nde toplanırdık. Kısa bir süre sonra ben Amerika'ya gidince kulüpten ayrıldım ve uzun bir süre Rotary kulüplerinden uzak kaldım. Döndükten sonra Avni Kıran'ın başkanlığı döneminde, 1994 yılında İstanbul Rotary Kulübü'ne üye oldum. Rotary'yi çok sevdim ve iyi bir üye olmaya da gayret ediyorum. Rotary Kulübü topluma karşı son derece duyarlı bir yapıdır; her zaman işinin öncüsü insanları kulüp sayesinde tanıdık, gelişmeleri hep öncü insanlardan dinledik.

İstanbul Rotary Kulübü Türkiye'nin ikinci, İstanbul'un ise en eski kulübüdür. Kulüpte masa tenisi turnuvalarını Cengiz Okaygün döneminde başlatmıştık. Dostum Nural Denker'in başkanlığı (2010-2011) döneminde, benim adıma 'Şen Yalman Masa Tenisi Turnuvası' düzenlediler, sonraki başkanlar da sağ olsunlar bunu devam ettiriyorlar. Adıma düzenlenen turnuvayı izlemek ve ödülleri takdim etmek bilseniz ne büyük bir keyif!

Masa tenisi tutkumuz babamın Büyükada'daki eve misafirlerimiz için büyük bir yemek masası yaptırmasıyla başladı. Aynı zamanda ortasına file gererek masa tenisi için de kullanıyorduk. Davetlerde, kalabalık toplantılarda konukları oynamak için teşvik eder, biz de karşılarına geçerdik.

Büyükada'daki evin bahçesindeki küçük evde kiracımız Ahmet Tezel Bey otururdu. İşyeri Sultanahmet'te, Dikilitaş'ta, Adliye'nin yanındaki metruk bir binanın alt katındaydı. Bu bina daha sonraları Türk İslâm Eserleri Müzesi oldu. Orada marangoz atölyesi vardı. Evimizdeki masa tenisi için kullandığımız büyük masa orada yapıldı. Kocaman ayakları ve yekpare üstü adaya getirmek mesele oldu. Büyüdüğüm evde masa tenisi oynanırdı. Babam da oynamayı severdi. Evde herkes için bir tür eğlence idi. Her gelene, "Hadi ping pong oynayalım" derdik. İş dünyasına katıldığım yıllarda firmalar masa tenisi takımları kuruyor

ve şirketler arası turnuvalar yapıyorlardı. Biz de Tatko'da içinde benim de olduğum bir takım kurduk. Nazım Arpacı antrenörlüğünde masa tenisini çok ilerlettik. Mobil Oil, BP, MAN gibi şirketlerin masa tenisi takımı vardı. Anadolu ve Avrupa yakası olarak iki gruba ayrıldık. Bir de veteranlar vardı. Çok keyifli maçlar yapıldı.

Türkiye Masa Tenisi Federasyonu'nda Ali Abalı ve Danyal Çiper dönemlerinde federasyon üyeliği yaptım. Takımları turnuvalara götürür, bildiğim lisanlar sayesinde hem oyunculara hem federasyona faydalı olmaya çalışırdım.

Çok sevdiğim masa tenisini oynamaya ve İstanbul Rotary Kulübü'nde aktif bir üye olmaya gayret ediyorum.

# Rotary Kulübü ve Masa Tenisi Tutkusu

Amcam Mustafa Vacit Bey eski bir Rotaryen'di. Bu yapıya ve çalışma şekline hayrandı, bana uzun uzun Rotary Kulübü'nün çalışmalarını anlatırdı. Yıllık ajandası geldiğinde ocak ayından başlar, yılın bütün salı günleri öğle saatlerini Rotary toplantıları için sekreterine yazdırıp ayırtırdı. Müfit Bahtoğlu, Ali Asaf Yenisey, Ömer Apa, Kamuran Sertel, Nihat Gökyiğit ile Levent Rotary'nin kurucularındandık, 1972 yılıydı.

4. Levent Tenis Kulübü'nde toplanırdık. Kısa bir süre sonra ben Amerika'ya gidince kulüpten ayrıldım ve uzun bir süre Rotary kulüplerinden uzak kaldım. Döndükten sonra Avni Kıran'ın başkanlığı döneminde, 1994 yılında İstanbul Rotary Kulübü'ne üye oldum. Rotary'yi çok sevdim ve iyi bir üye olmaya da gayret ediyorum. Rotary Kulübü topluma karşı son derece duyarlı bir yapıdır; her zaman işinin öncüsü insanları kulüp sayesinde tanıdık, gelişmeleri hep öncü insanlardan dinledik.

İstanbul Rotary Kulübü Türkiye'nin ikinci, İstanbul'un ise en eski kulübüdür. Kulüpte masa tenisi turnuvalarını Cengiz Okaygün döneminde başlatmıştık. Dostum Nural Denker'in başkanlığı (2010-2011) döneminde, benim adıma 'Şen Yalman Masa Tenisi Turnuvası' düzenlediler, sonraki başkanlar da sağ olsunlar bunu devam ettiriyorlar. Adıma düzenlenen turnuvayı izlemek ve ödülleri takdim etmek bilseniz ne büyük bir keyif!

Masa tenisi tutkumuz babamın Büyükada'daki eve misafirlerimiz için büyük bir yemek masası yaptırmasıyla başladı. Aynı zamanda ortasına file gererek masa tenisi için de kullanıyorduk. Davetlerde, kalabalık toplantılarda konukları oynamak için teşvik eder, biz de karşılarına geçerdik.

Büyükada'daki evin bahçesindeki küçük evde kiracımız Ahmet Tezel Bey otururdu. İşyeri Sultanahmet'te, Dikilitaş'ta, Adliye'nin yanındaki metruk bir binanın alt katındaydı. Bu bina daha sonraları Türk İslâm Eserleri Müzesi oldu. Orada marangoz atölyesi vardı. Evimizdeki masa tenisi için kullandığımız büyük masa orada yapıldı. Kocaman ayakları ve yekpare üstü adaya getirmek mesele oldu. Büyüdüğüm evde masa tenisi oynanırdı. Babam da oynamayı severdi. Evde herkes için bir tür eğlence idi. Her gelene, "Hadi ping pong oynayalım" derdik. İş dünyasına katıldığım yıllarda firmalar masa tenisi takımları kuruyor

ve şirketler arası turnuvalar yapıyorlardı. Biz de Tatko'da içinde benim de olduğum bir takım kurduk. Nazım Arpacı antrenörlüğünde masa tenisini çok ilerlettik. Mobil Oil, BP, MAN gibi şirketlerin masa tenisi takımı vardı. Anadolu ve Avrupa yakası olarak iki gruba ayrıldık. Bir de veteranlar vardı. Çok keyifli maçlar yapıldı.

Türkiye Masa Tenisi Federasyonu'nda Ali Abalı ve Danyal Çiper dönemlerinde federasyon üyeliği yaptım. Takımları turnuvalara götürür, bildiğim lisanlar sayesinde hem oyunculara hem federasyona faydalı olmaya çalışırdım.

Çok sevdiğim masa tenisini oynamaya ve İstanbul Rotary Kulübü'nde aktif bir üye olmaya gayret ediyorum.

# Yaşasın Seyahat Tutkusu!

Bizim ailede hemen herkes seyahat etmeyi sever. Amcam Ahmet Emin Bey Dünyadan Haber kitabının girişinde seyahat tutkusunu Evliya Çelebilik Nöbeti olarak tanımlıyor. Diyor ki; "Evliya Çelebilik bir nevi hastalığın adıdır. Vakit vakit nöbeti tutar. O zaman yerinizde duramazsınız. Dünyayı gezmek, görmek, gördüğünü anlatmak için karşı durulmaz bir iştah duyarsınız. Seyahate çıkmak için sebepler keşfedersiniz, imkânlar hazırlarsınız, zorlukları yenmenin yollarını bulursunuz."

Amcamın ve babamın çok seyahat etmesi, seyahatlerin konuşulduğu bir evde büyümek etkilemiş midir bilmem ama eşim Yıldız'la bana seyahat hiçbir zaman angarya gibi gelmez. Hele babamın ve amcamın yaşadığı seyahat zorlukları ile bugünkü güvenli ve konforlu seyahat imkânları kıyaslanmaz bile... Onlar savaşların ortasında, henüz uçak yolculukları bu kadar güvenli değilken bile gezmeyi sürdürmüşler.

Bugün yaşım belki ilerledi ama on beş saatlik bir uçak yolculuğu hâlâ beni korkutmaz, canımı sıkmaz, hatta sevinirim. O sürede kaç kitap karıştırır, kaç film izler, rahatlayan zihnimde hiç düşünmediğim neler aklıma gelir diye heyecanlanırım. Eskiden uçaklarda servis o kadar güzeldi ki, bu uzun saatler ayrıca keyifli de oluyordu. Bugün o zenginlikte ikramlar artık yok. Genç kuşaklar bilmez, eskiden uçaklarda ön tarafta puro ve sigara içilen ve içilmeyen bölüm vardı. Ekonomi kısmının ön kısmında sigara içilmezdi, arka koltuklarda sigara içilen bir bölüm vardı. Bazen de uçağın solu sigara içilen, sağı içilmeyen kısım olurdu. Bugün için komik bir durum.

Ben yolculukların hep güzel yanlarını düşünürüm; çıkan aksilik, zorluklar tadımı kaçırmaz. Yola çıktın mı yolcuğun getirdiklerine de biraz açık olacaksın... Saat farklarını unuttuğunuzdan macera sizi bekler, dostluklar kurabilirsiniz, hiç fark etmediğiniz yönlerinizi bile keşfedersiniz.

Yurtiçinde ve yurtdışında Yıldız'la birlikte epeyce dolaştık. En son Avustralya'ya, yeğenimin düğününe gittik. Gelecek seyahat planlarımız arasında Galapagos Adaları'na gitme fikri var, düşünmesi bile insanı heyecanlandırıyor!

Seyahatten dönünce yaşadığınız, gördüğünüz ilginç şeyleri anlatmaya başlarsınız: Çin'e gidiyorduk, Hong Kong havaalanındaydık. Çinli bir

aile büfeden kendileri için çay aldılar. Karşılıklı oturduğumuz masada babaları çaya orada bulunan tuzdan attı. Ben bunu görünce afalladım, gayri ihtiyari yüzümü ekşiterek tuzu gösterdim. Adam bana döndü, yüzünü ekşiterek şekeri gösterdi. Neye alışırsanız o sizin sevdiğiniz olur. Bunu da seyahatlerde öğrendim.

1974 yılı olmalı, Yıldız'la Rodos'tan dönüyorduk. Gemide az sayıda yabancı yolcu vardı, ikisi Amerikalı'ydı. Türkçe bilmiyorlardı, gemi personeli ile konuşmalarında yardımcı oldum. İstanbul'a gittiklerini, Amerika'dan bir dostlarının Mrs. Yalman adındaki bir tanıdığını ziyaret edeceklerini söylediler. Ben de Yıldız'ı gösterdim, onun da Mrs. Yalman olduğunu söyledim. Yıldız'ı selamladılar, görecekleri kadının yetmiş, seksen yaşlarında olması gerektiğini söylediler. Sonradan anlaşıldı ki, bu beyler Sinan Korle'nin arkadaşlarıymış, "İstanbul'a gidecekseniz kız kardeşim sizi gezdirir" demiş. Onlar da Rezzan Yalman'ı bulmak üzere İstanbul'a giderken gemide bir başka Yalman'ı, beni buldular. Hepimiz çok şaşırdık. Yengeme önceden haber verilmediği için İstanbul'da yoktu, seyahatte idi. Ben bu beyleri üç gün İstanbul'da gezdirdim. Florida'da Palm Beach'de peyzaj mimarı ve ışıklandırma işleri yapıyorlarmış. Topkapı Müzesi'nde sergilenen eserlerin ışıklandırması ile ilgileniyorlardı. Bilmem bu konuda müzeye bir başvuruda bulundular mı? Ama hoş bir tesadüftü.

William K. Stokel, 1995-1998 yılları arasında Goodyear Türkiye'nin genel müdürüydü. Daha önce İspanya'da görev yapmış. İspanyol kültürüne, tarihine, sanatına hayrandı. İspanyolcası İngilizcesi kadar iyiydi. İspanyol hanedanlarının akrabalık bağlarına kadar tarihlerinin detaylarını bilirdi. Yıldız'la beni Katoliklerin Kutsal Haç Yolu ya da Aziz Yakup Yolu'nu (İspanyolca El Camino de Santiago) gezdirmek üzere davet etti. 1996 yılıydı, uçakla Madrid'e gidip oradan araç kiraladık, Fransa sınırına doğru yol aldık. Seçilen rotaya göre değişse de, 800 km. civarındaki bu yol yürüyerek dört ila altı haftanızı alır. Bisikletle gidenler olduğu gibi, bizim gibi zaman yoksunu olanlar araba ile gezerek üç günde bu yolculuğu tamamlıyorlar. Ormanlardan, dağlardan geçen bu güzel yolda çok sayıda tarihî yerleşim yerinden, yüz yıllık taş evlerle dolu olan köylerden geçiyorsunuz. Yol boyunca Leon, Burgos ve varış noktamız olan Santiago de Compostela'da Parador otellerinde kaldık. Şatolardan bozma, enteresan binalardı, buradaki ünlü Saint Jacques de Compostelle katedralini gezdik. Katedralin içinde Botafumeiro denen büyük bir buhurdanlık vardı. Halatla bir ucundan sekiz kişi çekip bırakırdı, katedralin içinde pandül gibi ileri geri sallanırdı. Belli aralıklarla bu salınım tekrarlanırdı. Bu buhurdanlıklar önceleri günlerce yürüyerek bu uzun ve zorlu yolculuğu tamamlayıp katedrale gelen hacıların kokusunu gidermek için kullanılmaya başlanmış.

Tüm güzergâh boyunca çok güzel kiliseler, katedraller gördük. Bugün bu rota sadece Katolikler tarafından değil, çoğunlukla sporcular, doğa severler, yürüyüş grupları tarafından kat ediliyor.

Bili Ispanya'dan ayrılırken, veda hediyesi olarak oradaki dostları bir fon oluşturup topladıkları para ile bu güzergâhtaki bir kilisenin bozuk olan saatini William K. Stokel adına tamir ettirmişler. Ne anlamlı bir hediye! Bu seyahatte bu kiliseyi de ziyaret ettik.

1997 yılında Leyla Alaton, Ertem-Yolanda Ertunga, Ender-Betin Akay, Altan-Mine Gökçek, Oya Başak, Esen Yerlici, Sevil ve Sabih Tansal gibi dostlarımız ve gezide tanıştığımız bir grup arkadaşla Hindistan'a gittik. Gezinin organizatörü Darlings Grubu başkanı Ferihan Göksu ve eşi Osman Göksu bize şahane bir program hazırlamıştı. Jaipur'a Taj Rambagh Palace oteline geldiğimizde dediler ki, "Bir Hint düğünü gösterisi yapacağız". Kasım ayında gitmiştik, evlilik yıldönümü en yakın olan çift bizdik. Hint düğün geleneğine göre alnımıza 'bindi' denen kırmızı noktalar kondu, ellerimize kınalar yakıldı, boynumuza çiçekler asıldı. Bütün grup Hint düğün kıyafetleri giydik, tören yerinin bahçesine beyaz at üstünde geldim, salondaki grubumuz bizi karşıladı, iplerle birbirimize bağlandık, otuz bir yıl sonra bambaşka bir törenle Yıldız'la tekrar evlendik. Hakikaten unutulmaz bir gündü!

Bütün bunları evimizde oturarak yaşayamazdık. Yaşasın seyahat tutkusu!

# Eğitime Küçük Bir Katkı

Tatko'nun ortaklarından Kemal Halil Tanır Bey'in vasiyeti gereği İstanbul'da eğitime ulaşma güçlüğü çeken çocukların yaşadığı bölgelerde bir okul yaptırılmak üzere babam ve Mustafa amcam dönemin Millî Eğitim Bakanlığı ile görüştü ve o yıllarda Anadolu'dan aldığı göçlerle büyüyen Kâğıthane bölgesinde, Seyrantepe'de, 1970 yılında Tatko tarafından Kemal Halil Tanır İlkokulu prefabrik beş derslik olarak açıldı. 1990 yılına kadar bu dersliklerde eğitime devam edildi, öğrenci sayısının artması nedeniyle bu yapı yıkılarak bugünkü dört katlı binanın yapımına başlandı ve hemen ertesi yıl öğretime devam edildi.

Yine Kemal Halil Tanır'ın vasiyeti gereği, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerine Kemal Halil Tanır Bursu verilmeye başlandı. Tatko'nun ve 1965'te kurulan Kemal Halil Tanır Vakfı'nın olanakları ölçüsünde bu bursu devam ettirmeye çalışıyoruz.
Çalışma arkadaşlarımızdan Muharrem Şişman, Tunç Yalman'ı ziyarete Datça'ya giderken otobüste yanında oturan beyle sohbet ettiklerinde, yol arkadaşının avukat olduğunu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olduğunu öğrenince "Kemal Halil Tanır Vakfı'nı bilir misiniz?" diye sormuş. "Ben o vakfın bursuyla okudum" cevabını almış. Buna benzer olaylarla hepimiz zaman zaman karşılaştık ve gururlandık.

Babam ve Mustafa amcam 1971 yılında büyükbabam Osman Tevfik Yalman adının bir okula verilmesi için dönemin Millî Eğitim Bakanlığı ile iletişime geçtiler. Okulun İstanbul'un göçlerle büyüyen, okula ihtiyacı olan semtlerinde olmasına dikkat edilerek Okmeydanı, Talatpaşa Mahallesi'nde bulunan, 1967 yılında halkın kendi olanakları ile üç derslikli baraka olarak yapılan okulun yenilenmesini üstlendiler. 1970 yılında yedi derslikli betonarme bina olarak yapılıp temel ihtiyaçları karşılanarak 1971 yılında öğretime başlayan okula Osman Tevfik Yalman İlköğretim Okulu adı verildi. Bugün bu binaOsman Tevfik Yalman Ortaokulu olarak hizmet veriyor. Ne mutlu ki kırk yıldır oradan çok sayıda genç yetişti!

Kasımpaşa'da, Birinci Ulusal Mimarlık üslubunda yapılmış bir tarihî binada 1926 yılından bu yana hizmet veren okula 1978 yılında Ahmet Emin Yalman İlkokulu adı verildi. Çok güzel bir binadır. O okuldan mezun olan çocuklar Türkiye'nin bir dönemine damga vurmuş gazeteci Ahmet Emin Yalman'ı tanıyorlar diye seviniyorum.

1977 yılında İstanbul'da Sanayi Mahallesi'nde bulunan bir okula Mehmet Rıfat Yalman İlköğretim Okulu adı verildi. Eski adıyla 44. Okul barakadan ibaretti, binanın yeniden inşa sürecine destek verdik, yığma tuğla olarak üç kat üzerine inşa edilen okul halen öğretime devam ediyor.

Önceleri babam ve amcamlar bu okullarla meşgul oluyorlardı. Onların ardından bizler bu görevleri devraldık. Tatko'nun özellikle ekonomik krizlerden etkilenmediği dönemlerde bu okulların ihtiyaçları düzenli olarak karşılanmaya çalışılırdı. Bugün de elimizden geleni yapmaya çalışıyor, aile büyüklerinin isimlerinin bu okullarda yaşaması için gayret ediyoruz.

# Boğaz'da Yüzmek

Biz Boğaz'da yüzebilen şanslı kuşağız. Bebek'te, Akıntı Burnu'nda, Yeniköy'de, Moda'da, Adalar'da yüzdüm. Kandilli Burnu'ndan denize atladım.

Kandilli Burnu'na çok yakın bir konumda benim de doktorum olan ünlü kulak burun boğaz hekimi Dr. Nikola Taptas'ın beş dönüm bahçe içinde bir köşkü vardı. Dr. Taptas sadece Türkiye'de değil, dünya tıp camiasında da ünlüydü. Adıyla anılan kulak-burun-boğaz uygulamaları var. Atatürk'ün dostu, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün de özel doktoruydu, aynı zamanda bir milletvekiliydi. Kandilli'deki köşkünün satışı ile bir emlakçı ilgileniyordu. Enflasyonun devamlı arttığı bir dönemde, uzun görüşmelerden sonra arazi ve köşk alındı, yıl 1966 olmalı. Detaylarına tam hâkim değilim ama daha sonra araştırınca Nikola Taptas'ın Mayıs 1955 yılında vefat ettiğini öğrendim. Kandilli sakinleri 6-7 Eylül olaylarında köşkteki eşyaların bahçeye saçıldığını hatırlıyorlar. Acaba vârisleri mi satıyordu yoksa kendisi mi köşkü daha önceden elden çıkarmıştı, onu araştırmalarıma rağmen tam öğrenemedim. Ne yazık ki bu güzel köşkte hiç oturamadık. Taptas'ın Atatürk'ün kahve içtiği evi, Boğaz yolu açılırken belediye tarafından istimlak edildi.

Arazinin konumu muhteşemdi, en yüksek noktasında sağ tarafınızda Beykoz'u, sol tarafınızda Kız Kulesi'ni görürdünüz, kademeli olarak yola doğru inerdi. Meyve ağaçları, çamlar, çiçek bahçeleri gerçekten harikaydı. O kadar hâkim bir mevkii idi ki, bir ara Deniz Kuvvetleri burayı Boğaz kontrolü için istimlak etmeyi düşünmüş. Deniz Kuvvetleri'nin bu köşkü kamulaştırmak istediğini Tatko'da lastik kısmında görev yapan eski bir denizaltı kumandanı olan Rüştü İmren Bey anlatmıştı.

Melling'in "Boğaz'ın Kandilli'den Görünümü" tablosu sanki bu araziden yapılmış gibidir. Ben işte bu araziyi almak üzere gidip gelirken Kandilli Burnu'ndan birkaç kez Boğaz'ın serin sularına atlamıştım.

Bu güzel köşk ve o inanılmaz çeşitlilikteki bahçe yok olup gitti diye aklıma her düştüğünde hâlâ üzülürüm.

# Bir de Baktım, Büyükbaba Olmuşum

Bugün üç oğlu, zarif gelinleri ve yedi torunu olan bir büyükbabayım. Eşim Yıldız ailenin birleştirici gücü olarak özellikle küçük yaşlarından itibaren torunlarımızı etrafımızda toparlayacak, onların ilgisini çekip mutlu edecek organizasyonlar yapmakta hep başarılı oldu. Evimizde her zaman onlar için hazır tutulan odaları var.

Yaz tatillerinde Bodrum'da birlikte yüzdük, oynadık, teknemizin olduğu on yıl boyunca torunlarımızla çok keyifli zamanlar geçirdik. Denizi, rüzgârı, tekne hayatını orada öğrenmeye başladılar. Onların müsamerelerinde, mezuniyetlerinde, turnuvalarında hep yanlarında olmaya gayret ettik. Emek verilmeden bağ kurulmuyor.

Oğlum Can çocukluğundan itibaren resme, çizime hem meraklı hem yetenekliydi. Bugün ofisimin duvarlarında onun öğrencilik yıllarında çizdiği resimler var. Bazen takılıyorlar; "Can bugün ünlü bir endüstriyel tasarımcı, özgün çok sayıda işi var, onları neden asmıyorsunuz?" diye... Onun işindeki yolculuğunu bu resimlere bakınca görüyorum, doğrusu bu da hoşuma gidiyor. Can 1967 yılında doğdu. İlk çocuğumuz; ilk ana-babalık deneyimini, bir çocuğun büyümesine tanıklık etmenin ilk heyecanını yaşattı bize... Annemi kaybetmiştik, Yıldız'ın ailesi Amerika'daydı. Çocuklar büyürken halalarım ve dostumuz Arlette vardı yanımızda. Can, New York'ta Parsons School of Design'da Ürün ve Mobilya Tasarımı eğitimi aldı. Arçelik, Beko ve infoTRON'da tasarımcı olarak çalıştı. Bir dönemde RocaKale, Hisar, Bosch, Numarine, Teba, Başarı Elektronik, Compaq, Çanakkale Seramik, Kahve Dünyası ve IYI gibi şirketlere dışarıdan tasarımlar yapmaya devam etti. 2002 yılında Can Yalman Design adında kendi şirketini kurdu. Şu sıralar bambaşka bir alanda yoğunlaştı: Numarine için yatlar tasarlıyor. Bu konuda oldukça iddialı bir noktaya geldi. O çok anlatmaz ama yat dergilerinde hakkında yazılanları okuyunca anlıyorum. Bugün bildiğim kadarıyla yüzden fazla kayıtlı endüstriyel tasarımı var. insanın kendi çocuklarını anlatması zormuş, Can bunları okuyunca gülümseyecektir. Can ve eşi Başak bize torunlarımız Sinan ve Kaan'ı verdiler.

Gür 1971 yılında hayatımıza katıldı. Yıldız'ın doğum sancıları başladığında ben Goodyear Genel Müdürü Clifford Bevens ile Atina'da idim. Doğuma bir hafta var sanıyordum, evde yalnız olmak istemeyen

Yıldız da bir arkadaşında kalmıştı. Gür kıvır kıvır saçlarla doğmuştu, her gören şaşırıyordu, çok güzel bir bebekti. İki üç yaşında gayet uzun cümlelerle kendisini ifade ederdi. Hatırlıyorum da, çok küçüktü, suçiçeği çıkarmıştı. Doktora gittiğimizde, "Çikolata, kızartma yemeyeceksin, kaşımayacaksın" diye tembihlemişlerdi. Kollarını Yıldız'a uzatıp, "Anne sen kaşır mısın, ben kaşımayayım" deyişi hâlâ hatırımızda. Gür suçiçeği çıkardığında Yıldız küçük oğlumuz Ahmet'i dünyaya getirmek üzere hastaneye yatmıştı. Dostumuz Arlette yine imdada yetişmiş, Gür ve Çan'la ilgilenmişti. Gür İngiltere'de Kent Üniversitesi'nde Yönetim Bilimi ve Finansmanı eğitimi aldı. Okul sonrasında da aile işinden çok uzak kalmadı. Otomotiv sektöründe, ortağı olduğu Speedy Türkiye ile hızlı otomotiv servis hizmeti veren bir işletme kurdu. İkinci nesil bizleri çoktan geçti, zamanı olmayan ya da otomobilini bırakmak istemeyen müşteriler için her şeyi kolaylaştıran bir sistem kurdular. Farklı alanlardaki işlerini Autority Group altında toplayıp yoluna devam ediyor. Eşi Zümrüt ile Ela, Nil ve Sena adında üç harika torun verdiler bize...

Küçük oğlum Ahmet doğduğunda, amcam Ahmet Emin Yalman'ı kaybedeli henüz bir ay bile olmamıştı. Bizim kısa isim verme geleneğini ilk defa bozduk, amcamın ismini oğlumuza verdik. Ahmet şimdilerde eşi Aylin, kızları Nilüfer ve Aliye ile Barselona'da yaşıyor. Gelinimiz Aylin bir zamanlar İstanbul'un sosyal hayatında iz bırakan, İstanbul'a gelen konukların kaldığı mekânlardan biri olan Park Otel'in sahipleri Okday ailesine mensup. Park Otel o yıllarda hem siyaset dünyasının hem de Türk entelektüellerinin buluşma mekânıydı. Okday ailesinden o günlere dair çok güzel anılar dinledik. Büyükbabası yüksek makine mühendisi Şefik Okday, Büyükbabam Son Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa adlı kitabında hem Okday ailesinin hem de Park Otel'in tarihini anlatır. Aylin'in babası Güven Okday, Mönchengladbach'daki Tekstil ve Giyim Teknolojileri bölümünden mezundur. Karaköy Bankalar Caddesi'nde Oklar adında, elektrik malzemeleri satan büyük bir mağazası vardı. O yıllarda en yeni malzemenin bulunduğu adresti.

Aylin ve Ahmet çocuklarının eğitimi için Ispanya'ya yerleştiler. Bu onlar için kolay bir karar değildi. Ama çocuklar okullarını o kadar seviyorlar ve mutlular ki, aradaki hasretliği kimse dert etmiyor. Bazen biz gidiyoruz, özel günlerde onlar geliyorlar.

Ailenizin sağlıklı olması, birbirini arayıp sormaları, özel hayatlarında ve işlerinde başarılı olmaları kadar insanı hayatta mutlu eden şey azdır. Bunun için her zaman şükrederim.

# Bitirirken…

1937 yılında başlayıp bu günlere gelirken yaşadıklarımdan hatırımda kalanları aktarmaya çalıştım. 84 yaşıma gelebileceğimi hiç düşünmemiştim. On beş yaşındayken Büyükada'daki Anadolu Kulübü'ne akşamları 18 yaşından küçükleri almıyorlardı. Biz de buna çok kızıyorduk. Bize göre 35 yaşındakiler moruktu…

Seneler geçti, Corona virüs salgınında eve kapatılanlardan olduk.

75'inci yaş günümde eşim Yıldız ve çocuklar Levent'teki Şans Lokantası'nda bana çok güzel bir gece düzenlemişlerdi. Geçen gün evrakımı karıştırırken o gün çekilmiş fotoğrafları ve oğlum Çan'ın hazırladığı afiş ve rozetleri görünce "yedi sene evvel ne kadar gençmişiz!" diye düşündüm.

Bu yaşa gelince insanın yaşının rakamlarla değil, kendisini nasıl hissettiği ile ölçüldüğünü öğreniyorsunuz. Aktifseniz, hareket etmekten hoşlanıyorsanız, hâlâ seyahat planlarınız varsa rakamlar fazla bir şey ifade etmiyor.

Gençlerle birlikte olmak, onlara fazlaca nasihat etmeden, yargılamadan kulak vermek, onlarla yenilenmek ve enerjilerinden faydalanıp çalışmaya devam etmek benim kendim için bulduğum yol.

Bugün 84 yaşında yapılacak işler listemde epeyce iş var. Yapılanların üzerini çizip yenilerini ekliyorum.